1954

mykolas biržiška vytautas kavolis

v. kuzavinis

st. kuzminskas t. vidugiris

s. žymantas

SANTARVĖ

tautos valia yra tėvynėje

vilniaus universitetui 375 metai

kiek velnių ant adatėlės smaigalio ?

okupacinio švietimo ir auklėjimo replėse

lietuvio būdas ir likimas

kūryba, kokios reikalauja okupantas

N. 9

SANTARVĖ

kelia Krašto ir jo priešinimosi primatą užsienio lietuvių politiniame ir visuomeniniame gyvenime.

SANTARVĖ

palaiko Lietuvos valstybiškumą, valstybinę mintį ir tradicijas.

SANTARVĖ

svarsto lietuvių laisvės kovos reikalus ir pagrindines jos problemas, padėti Krašte, lietuviško gyvenimo bei veiklos svarbiausius klausimus.

SANTARVĖ

nagrinėja politinius, visuomeninius, ekonominius, socialinius ir kultūrinius klausimus. Lietuvos praeities, dabarties ir spėjamos ateities problemas.

SANTARVĖ

jieško naujų idėjų ir naujų kelių visais tautinio gyvenimo aspektais dabarčiai ir ateičiai, glaudžiame ryšyje su Krašto reikalavimais, troškimais ir viltimis.

SANTARVĖ

siekia užsienio lietuvius priartinti prie Krašto reikalų.

TURINYS

Tautos valia yra tėvynėje

Suėjus 375 metams nuo Vilniaus Universiteto įsteigimo — **Mykolas Biržiška**

Lietuvio būdas ir likimas — **Vytautas Kavolis**

OKUPUOTOSIOS LIETUVOS REIKALAI

Okupacinio auklėjimo ir švietimo replėse — **S. Žymantas**

Kūryba, kokios reikalauja okupantas — **b. r-a**

Iš sovietinio gyvenimo okupuotoje Lietuvoje

KULTŪRINĖMIS TEMOMIS

L'homme revolté — **Pr. B.**

IŠ NESENOS PRAEITIES

Pirmoji bolševikų okupacija — **T. Vidugiris**

LIEPSNOS IR DŪMAI IDĖJŲ AUKURUOSE

Marksisto didybė ir pavojai — **Jurgis Lengvenis**

UŽ GELEŽINĖS UŽDANGOS

Satelitinių valstybių vaidmuo sovietų ūkyje — **St. Kuzminskas**

SOVIETINIS GYVENIMAS

Dirvonų plėšimas — **T. Leonas**

Kodėl LRS-ė yra opozicijoje VLIK'ui — **J. K.**

UŽSIENIO LIETUVIŲ VEIKLOS BARE

Vis dar ne konsolidacijos keliu — **D. K.**

Iš mūsų spaudos ir gyvenimo — **Vyt. Gedrimas**

Nuotrupos — **B. K.**

Venecuelos lietuviai — **V. Kuzavinis**

PIRŠTU Į AKĮ

LRS-vės ORGANIZACIJOJE

Taip irgi galima SANTARVĘ paremti — **A. Margis**

KNYGŲ PARAŠTĖJE

Naujas Bonapartas neišvengiamas — **Gintaras**

SANTARVĖ

REZISTENCINIS VISUOMENINIŲ ir KULTŪROS REIKALŲ ŽURNALAS

LITHUANIAN MONTHLY

Redaktorius — F. Neveravičius

Redakcinį sambūrį sudaro: K. Drunga, A. J. Greimas, B. Raila, J. Vėbra, H. Žemelis, G. Židonytė-Vebrienė, S. Žymantas

Viršelis — dail. V. K. Jonyno

Leidžia Lietuvių Rezistencinės Santarvės Informacijos Biuras

SANTARVĖ
1954 m.
lapkritis
Nr. 9 (20)
REZISTENCINIS VISUOMENINIŲ IR KULTŪROS REIKALŲ ŽURNALAS

VĖLINIŲ DIENĄ, MINĖDAMI SAVO MIRUSIUOSIUS GIMINES IR ARTIMUOSIUS, KVIEČIAME TAUTIEČIUS TINKAMAI PAMINĖTI IR ŽUVUSIUS UŽ MŪSŲ TĖVYNĖS LAISVĘ IR NEPRIKLAUSOMYBĘ KOVOTOJUS. JŲ GARBINGAS ATMINIMAS TEBŪNIE MUMS SIMBOLIU TŲ KANČIŲ, KURIAS NUO OKUPANTO TERORO KENČIA DABAR LIETUVIŲ TAUTA. MES KVIEČIAME MŪSŲ DVASININKIJĄ ATLAIKYTI TA INTENCIJA GEDULINGAS PAMALDAS, O VISUOMENĘ GALIMAI SUTVARKYTI IR PAPUOŠTI MŪSŲ TAUTOS AUKŲ KAPUS — AMŽINUS LIUDYTOJUS SUNKIOS IR RYŽTINGOS KOVOS DĖL LIETUVOS LAISVĖS IR NEPRIKLAUSOMYBĖS.

(„Laisvės Varpas“ Nr. 124. 1947. XI. 1., Jungtinės Kęstučio Apygardos Organas.)

TAUTOS VALIA YRA TĖVYNĖJE

Kas gyvena ne vien savo reikalais, bet sielojasi Lietuvos likimu, tas seniai yra supratęs, kad lietuvių tautos branduolys, kaip buvo, taip ir liks tik savajame krašte. Žemėje, kurią jos vaikai išlaikė, dirbo ir gynė per šimtmečius — pergalėmis ar pralaimėjimais, laimėje ar skausmuose.

Dalis mūsų yra manę, kad priešams spaudžiant ir prievarta palikus savąjį kraštą, mes esame su savimi išsinešę į užsienius jei ne visą, tai bent „mažą Lietuvą“, į savo širdis suėmę lietuvių tautos laisvės valią, ir kad mūsų pareiga čia vaizduoti buvusios mūsų valstybės paveikslą.

Dešimtmečio rūdys ir svetimų kraštų gyvenimo dulkės šiandien jau labai jaučiamai yra pagraužusios ir apnešusios dėmėmis šį skaidraus tikėjimo reginį. Jei tik nuo mūsų tepriklausytų lietuvių tautos likimas — neperšviesi būtų jo ateitis. Tremtinijos kariai ilgainiui sensta, pavargsta, sudeda ginklus, dezertyruoja į savęs išlaikymo ar praturtėjimo sritį, ir vis mažiau belieka kam tuos ginklus iš naujo pakelti.

* * *

Ir pamažu auga blaivus supratimas, kurį turėjome žinoti pačioje mūsų kelionės pradžioje: — tautos branduolys ir jos likimo atrama visdėlto paliko namie, savajame krašte, gimtojoje žemėje.

Tačiau nuostabu! Juo daugiau tą sveiką išmintį pradedame suprasti, tuo garsiau užsienio lietuvių sambūriuose ima gausti trimitai, kad nors tautos branduolys pasiliko ir bus Tėvynėje, bet jos v a l i ą reiškiame mes ir tik mes. Vadinasi, tos negausios tautiečių skeveldros užsieniuose, seni ir nauji emigrantų bei politinių pabėgėlių

sambūriai — „mes“ esame lietuvių tautos valios reiškėjai, atstovai, reprezentantai, eksponentai...

Ta mintis vis dažniau skelbiama tūlos spaudos straipsniuose, žurnaluose, prakalbose, politinių grupių pasitarimų pranešimuose visuomenei ir net atsišaukimuose į pavergtąjį Kraštą! „Tauta yra ten, o čia mes esame jos valia“... Kaikas dar prideda, jog toks tegali būti demokratinis mąstymas. Kas galvotų ar elgtųsi kitaip, toks eitų „prieš demokratiją ir tautos valią“, „kenktų tautos reikalams ir skaldytų vieningas jos išlaisvinimo pastangas“...

* * *

Jau bus dešimtmetis, kai mes aiškiai ir kietai prieštaraujame tokiai tremtinijos mąstymo tėkmei. Galvojome, atitinkamai elgėmės, sakėmė ir tebesakome: —

Taip, lietuvių tautos branduolys paliko namie, kaip ten yra ir liks visa busimoji Lietuvos valstybinė tauta. Jei ten yra tauta, tai ten yra ir tepasireikš tikroji tautos valia. Laisvės pergalei sušvitus, tik ten tebus normalios sąlygos tai valiai demokratiniu būdu atsiskleisti.

Piršimasis užsienyje į išimtinus tautos valios reiškėjus yra tik neteisėtas ir jokiu atveju nedemokratiškas tos valios pasisavinimas; — niekas kita, kaip tik tuščiavidurė pretenzija, atremta į negausių tautinių grupių grupelių troškimus, grindžiama ne dabarties ir ateities lietuviško visuomenės gyvenimo realybėmis, bet tik dešimtmečių gelmėn nuskendusiais atsiminimais ir dingusiomis anų laikotarpių politinėmis aritmetkomis.

Kokia bus tikrovė? Tokia, kokią ją atneš mūsų tautai ir kitoms tautoms demokratinio pasaulio pergalė prieš komunizmą. Tokia tikrovė, kokią lietuvių tauta Tėvynėje pajėgs savo įnašu atkurti ir įstiprinti lemiamųjų sprendimų metu. Tačiau ta tikrovė ir jos visuomeninio bei politinio pavidalinimo laisvė pirmiau turi būti iškovota! Tik tada tegims sąlygos tikrajai tautos valiai demokratiškai, teisėtai ir teisingai atsiskleisti.

* * *

Daugelio mūsų nuolatinės, sunkios ir atkaklios pastangos tegu paliudyja, kad be atvangos buvome manančiais, jog dabartinėmis ir visokiomis aplinkybėmis užsienio lietuvių vaidmuo tautinėje rezistencijoje gali ir turi būti pakankamai žymus.

Kai Tėvynėje okupantas laiko užspaudęs burną lietuvių tautai, užsienio lietuviai, pavieniui ir ypač sutelktinai, gali ir turi čia, Vakaruose, kalbėti už ją ir dėl jos. Dirbti, kiek jėgos leidžia, už ją ir dėl jos. Ginti jos laisvės bylą visada ir visur. Gerbti pozityvias pastangas ir jungti jų reiškimąsi į vieną centrą — visų ir visas!

Kiekvienas padorus lietuvis turi tą patį troškimą, kaip ir jo broliai seserys pavergtoje Tėvynėje — matyti lietuvių tautą vėl laisvą ir nepriklausomą, ilgėtis laisvės ir žmoniško gyvenimo, aukotis šiam tikslui...

Tai visuotinė ir bendra viso pasaulio patriotinių lietuvių tautinė vala. Ją turime savyje kiekvienas, sambūrinis ar pavienis, didelis ar mažas, vadas ar eilinis, vargšas ar pasiturintis. Ją reiškiame dažnas parinktais žodžiais ar dar gražiau, kai, anot Kudirkos, tuos žodžius ištardami dar ir apčiuopiamais darbais paremiame.

* * *

Tai yra kiekvieno lietuvio prigimtinė teisė ir šventa pareiga — kalbėti, dirbti, aukotis už tautą ir dėl jos. Bet neleistina, jei kas čia užsieniuose niekeno nerinktas ir neįgaliotas ima skelbtis, jog tik

SUĖJUS 375 METAMS NUO VILNIAUS UNIVERSITETO ĮSTEIGIMO (II)

MYKOLAS BIRŽIŠKA

Vilniaus Universiteto Rektorius (in exilio)

3. Pirmojo Pasaulinio Karo metu Lietuvai patekus vokiečių okupacijon, šiai dar nepasibaigus, Vilniuje susirinkusi Lietuvių Konferencija išrinko *Lietuvių Tarybą*, kuri 1918 m. vasario 16 d. ten pat *paskelbė* Lietuvos valstybės atstatymą su sostine Vilniuje, o tų pat metų pabaigoje, 1918 *m. gruodžio 5 d.*, jau būdama Lietuvos Valstybės Taryba, ir *Vilniaus universiteto atgaivinimą*, drauge nutardama ir jo statutą. Tuo prasideda naujoji Lietuvos augštosios mokyklos istorija, lygiai griežtai susijusi su krašto istorija, kaip ir senoji (jėzuitinės akademijos ir pojėzuitinio bei imperatorinio universiteto).

Politinių įvykių raida neleido 1918 m. rudenį Vilniuje susidariusiai Laikinajai Lietuvos Vyriausybei įvykdyti šio Lietuvos Valstybės Tarybos nutarimo. 1919 m. okupacinei vokiečių kariuomenei drauge su Rytų Lietuva gavus Vilnių be pasipriešinimo užleisti Raudonajai rusų armijai, o po kelių mėnesių Pilsudskio lenkų armijai šiąją iš ten išstūmus ir Rytų Lietuvą drauge su Gudija užėmus, Lietuvos Vyriausybės valdžioje beliko Vakarų Lietuva su Kaunu, kaip laikinąja Lietuvos valstybės sostine. Kaip Lenkų Valstybės Viršininkas (Naczelnik Panstwa Polskiego), J. Pilsudskis savo 1919 m. rugpjūčio 28 d. dekretu tų pat metų lapkričio mėn. Vilniuje įkurdino lenkiškąjį Uniwersytet Stefana Batorego (USB), kuris Lenkijos lėšomis ir jos universitetų pajėgomis lemiamai remiamas, per 20 savo veikimo metų savo srityje ne tik vykdė tautinius lenkų siekimus lietuvių ir gudų kraštuose, bet ir mokslu prilygo kitiems lenkų universitetams, vis labiau dirbdamas jau vietinių lenkų mokslinėmis pajėgomis. Universitetą sudarė 7 fakultetai (humanistinis, teologinis, teisės bei visuomenės mokslų, matematikos bei gamtos, agronomijos, medicinos, meno), apie 100 katedrų, per 3.000 studentų iš plačių Varšuvos valdomų lietuviškai gudiškų kraštų, kuriems mokslas buvo teikiamas lenkų kalba ir kurių per 70% sudarė lenkai (jų tarpe per 25% iš lenkiškųjų sričių). Kilnus rektoriaus Zdziechovskio universitetui vadovavimas, garbingas tylaus humanisto prof. Koš-

---

jis ar jie tėra „tikroji tautos valia“ ar kad tik jam ar jiems duotas tos valios reiškimo monopolis. Daugiau negu aišku, jog tokia užmačia nėra nei teisėta, nei teisinga, nei demokratinė. Tokio monopolio jis neįgautų, net ir visų emigrantų išrinktas ar įgaliotas, nes gyvoji lietuvių tautos valia tebėra ir liks gyvojoje Tėvynėje ir jos būsimoje valstybinėje tautoje.

Čia yra vienas iš pagrindinių Krašto dėsnių, kuris jau nekartą buvo praneštas užsienio lietuviams. Jų smegenys, deja, tam balsui ilgą laiką buvo atšipę, o ausys kurčios. Bet pradeda rodytis ženklų, kad pamažu artinamės prie atsikvošėjimo.

Jei ši mintis tolydžio ims stiprėti ne tik paprastuose lietuviškuose žmonėse, bet ir jų atskirų sambūrių vadovuose, tai su šviesėjančia viltimi galėsime laukti mažėjimo tokių neapgalvotų bei žalingų veiksmų ir lietuviškos energijos tarpusavio naikinimosi patvaikusių pastangų, kurių liudininkais buvome per visą praėjusią vasarą.

cialkowskio kalbotyros prof. Otrębskio, matematikos prof. Kudnickio ir nevieno kito profesoriaus laikymasis nelenkų studentų atžvilgiu Vilniaus lietuvių visuomenėje buvo branginamas, o profesorių Chodynickio, Kościalkowskio, Łowmianskio darbai Lietuvos istorijos srityje, prof. Otrębskio, Chominskio kalbotyroje kreipė į save ir Lietuvos mokslininkų dėmesį.

Lietuvių Mokslo Draugija Vilniuje 1919-21 m. surengė Augštuosius Mokslo Kursus, kurių vienas uždavinių buvo išryškinti akademinio dėstymo pajėgumą tų lietuvių mokslininkų, kurie liko Vilniuje ir buvo numatomi kursimam lietuviškam universitetui pakviesti. Dar tikslesnį parengiamąjį universitetui darbą gavo atlikti — griežčiau universitetiškai sutvarkyti — kauniškiai 1920-1922 m. Augštieji Kursai. Tuo pat metu Steigiamasis Lietuvos Seimas ir Lietuvos vyriausybė svarstė ir rengėsi įvykdyti, kad ir laikinai Kaune, Lietuvos universiteto atsteigimą. Tas įvyko 1922 *m. vasario* 16 *d.*, kai nelaukiant dar Seimo universitetinio darbo pabaigos, toks *universitetas Lietuvai Kaune* buvo *atidarytas Lietuvos Valstybės Tarybos* 1918. 12. 5. *Vilniaus universiteto statutu*, tuo pažymint atkuriamos vyriausios Lietuvos mokslavietės istorinį tęstinumą bei prasmę ir perėmus mokslo kursų darbą.

Seimui neužilgo priėmus Lietuvos universiteto statutą, šis tuo vardu buvo pritaikintas universitetui, kuris, 1930 m. sueįus 500 metų, kai mirė didžiausias Lietuvos valdovas — didysis Lietuvos kunigaikštis Vytautas Didysis, gavo *Vytauto Didžiojo Universiteto vardą.*

6-šiuose savo fakultetuose (teologijos-filosofijos, humanitarinių mokslų, teisių, gamtos - matematikos, medicinos, technikos bei statybos) su 100 profesorių ir 150 jaunesniojo mokslo personalo, su 3.000-4.000 studentų metiniu skaičium, kurių 80% sudarė lietuviai, su dėstomuoju lietuvių kalba mokslu, Vytauto Didžiojo Universitetas trumpu laiku Nepriklausomoje Lietuvoje pasidarė ne tik centrinis mokslinio darbo židinys, bet ir tautinės jos kultūros, literatūros, visuomeninio, net ir politinio gyvenimo ypatingai reikšmingas ir įtakingas veiksnys.

Kaip mokslo įstaigos, universiteto darbą parėmė tam iš svetur pakviesti profesoriai: medikas Landau, Buinevičius, technologai Čechavičius, Jankauskas, istorikas Karsavinas, filosofas Sezemanas, teisininkas Sokolowsky, germanistas Engertas, lotynistas Brenderis ir kiti. Tiek ir savi mokslininkai, kurių kelis čia pažymėsime: teologą Bučį, filosofus Šalauskį, Šilkarskį, istoriką Voldemarą, teisininkus Leoną, Stanką, ekonomistus Jurgutį, Rimką, medikus Avižonį, *Kuzmą*, zoologą Ivanauskį, matematiką Viktorą Biržiškį, neminėdami daugelio kitų. Ypatingai buvo reikšmingi stiprinant atgaivinamos lietuvių valstybės lietuviškuosius pagrindus profesoriai kalbininkai *Būga, Jablonskis,* Balčikonis, Salys, Skardžius, istorikai Janulaitis, Jonynas, literatai Krėvė, Tumas, Putinas, bibliografas Vaclovas Biržiška ir kiti lituanistai. Pakartotinai renkami universiteto rektoriai fizikas Vincas Čepinskis, valstybininkas Mykolas Roemeris (Tarptautinio Haagos Tribunolo narys), savo išsimokslinimu ansai ciurichietis, o šisai paryžietis, ypačiai buvo populiarūs akademinėje bendruomenėje ir gerbiami įvairiatautėje visuomenėje. Didžiausios tautinės reikšmės kultūriniai sumanymai ir žygiai, kaip štai Lietuvos Moksių Akademijos įsteigimas (1941 m. Vilniuje) arba (nuo 1930 m. Kaune) garsingos Lietuviškosios Enciklopedijos leidimas, ėjo iš universiteto ir buvo atliekami daugiausia profesūros pajėgomis. Lietuvos valdžioje, administraciniame aparate, Bažnyčios veikloje, mokyklose, laisvose profesijose, spaudoje, operoje, teatre, literatūroje, ekonominėse ir visuomeninėse organizacijose, visame Lietuvos valstybiniame ir tautiniame, visuomeniniame ir privačiame gyvenime, visur kur reiškėsi ir veikė Vytauto Didžiojo Universiteto darbuotojai, auklėtiniai ir auklėtinės.

Ramus universitetinis darbas ir jo vystymasis Lietuvoje nutrūko drauge su Antrojo Pasaulinio Karo pradžia.

Vilniaus Universitetas — Sirvydo kiemas

4. 1939 m. rugsėjo mėn. hitlerinei Vokietijai per porą savaičių sutriuškinus Lenkiją, o Rusijai čia pat užėmus šios prieš tai valdytas lietuviškai-gudiškai-ukrainiškas sritis, Vilnius tuojau buvo apiplėštas (nukentėjo ir Stepono Batoro universitetas), bet ir, de facto vykdant Lietuvos ir Rusijos 1920 m. liepos 12 d. maskvinės sutarties dalį, 1939 m. spalių 10 d. taip pat Maskvoje pasirašytąja sutartimi Sovietų Sąjungos užleistas Nepriklausomai Lietuvos Respublikai kaip šios istorinė, tautinė ir valstybinė sostinė.

Karo įvykių užklupta ir prislėgta, kad ir jame nedalyvaujanti Lietuva gavo tvarkyti ir maitinti maskolių apiplėštą ir lenkų pabėgėlių prikimštą miestą, per 20 metų pratintą pamiršti ką bendra su Lietuva turėjus ir į visa kas lietuviška žiūrėti iš augšto, su panieka, net su neapykanta. Lenkiškoji Stepono Batoro studentija taip pat tuo gerokai buvo užkrėsta, ką aiškiai reiškė, pav. 1938 m. kovo mėn. drauge su dirbtinai įaistrinta minia reikalaudama, kad Lenkija pultų Lietuvą („marsz na Kowno"). Per kelias savaites Vilniui esant tarybininkų valdžioje, universitetas buvo jų priverstas priimti studentais daugelį tam neturinčių teisės, be to, ir virto apysaugia prieglauda besislapstantiems nuo bolševikų lenkų kariams. Kad ir tokioms aplinkybėms esant, perėmus savo žinion Vilniaus universiteto patalpas ir turtą, Lietuvos vyriausybė leido U.S.B. semestrą baigti senąja tvarka, jo profesūrai ir kitiems tarnautojams iš Lietuvos iždo išmokėjo algas, o *nuo* 1940 m. *sausio mėn. ėmė veikti* reformuotas, *lietuviškas Vilniaus universitetas*, perkėlus iš Kauno Vytauto Didžiojo Universiteto du fakultetu (humanitarinių mokslų ir teisių), paliekant rudeniui gamtos-matematikos fakulteto perkėlimą ir tolimesnį, jau lietuviško, Vilniaus universiteto išplėtimą. U.S.B. studentams leista studijuoti tiek šiuose iš Kauno perkeltuose, tiek Kaune tebelikusiuose fakultetuose. Profesūra turėjo atsižvelgti į tų studentų lietuvių kalbos neganėtiną mokėjimą arba ir nemokėjimą, kas jau per pusmetį išsilygino stojusiems U.S.B. studentams parodžius geros valios ir nesunkiai vietos žmonėms lietuvių kalbą įsisavinus. Sausio 15 d. pereinamuoju metu universiteto valdytojo prof. K o n č i a u s sukviestoji profesorių taryba išrinko universiteto rektorium prof. M. B i r ž i š k ą, kurį univ. valdytojui pristačius ir Kaune vyriausybei patvirtinus normalizuota Vilniaus, pagaliau, įlietuvinto universiteto veikimas.

Universitetui vieną semestrą teišėjus, Vilnius ir visa Lietuva tų pat 1940 m. birželio 15 d. skaudžiai buvo sukrėsta, Maskvos atsiųstai Raudonajai Armijai Lietuvon įžengus ir po to liepos mėn. privertus ją „įsijungti" į TSRS. Drauge su tuo įvyko pakeitimų ir Vilniaus universitete. Universiteto Senatas, išskyrus rektorių, buvo pakeistas; dalis profesorių pašalinta ir jų vieton dar daugiau iš šalies primesta naujų. studentais teko priiminėti komunistų partijos ir komjaunimo kontrolėje ir iš viso priimti jų daugiau, negu darbo sąlygos leido. Veikė 5 fakultetai: humanitarinių mokslų, teisės mokslų, ekonominių mokslų, matematikos-gamtos, medicinos, (šis iš pradžių prie matematikos-gamtos fakulteto). Universiteto vadovybei ir profesūrai, patriotinei lietuvių studentijai teko nemažai patirti priekabių, nemalonumų, išdidžių ir negudrių pamokymų bei grasinimų iš naujų viešpačių, bet daugumą ne tik profesūros, bet ir studentijos pavyko atlaikyti lietuvišką, mokslą lietuvių kalba ir iš viso universitetą lietuvišką, net ir prieš pirma boikotavusių, o dabar universitetan stojusių U.S.B. studentų kaikurių grupių mėginimus išgauti dalykų dėstymą rusų kalba vietoj lietuviškosios. Kauno universitete komunistams panaikinus teologijos-filosofijos fakultetą, o Vilniuje hebrajų kalbos dėstymą, visose augštose Lietuvos mokyklose įvesta marksizmo-leninizmo katedra su atsiųstais iš Maskvos dėstytojais, kurie savo nekultūringumu ir nemokšumu tekėlė klausytojams ironijos ir juoko.

Skaudžiais išgyvenimais, dideliu nervų įtempimu ir vos išlaikomu susivaldymu maskolių prievartaujame krašte pavyko akademinius 1940-41 mokslo metus išeiti ligi galo įspėtiems, jog kiti mokslo metai būsią einami griežtai pritaikinant tarybinį universiteto statutą, bet čia jau 1941 m. birželio 22 d. vokiečių armijai puolus Raudonąją armiją ir prasidėjus lietuvių sukilimui, prieš maskolius, raudonieji gavo bėgte iš Lietuvos bėgti ir prasidėjo vokiečių okupacija.

Užėmę Lietuvą, vokiečiai nepripažino sukilusioje Lietuvoje susidariusios Laikinosios Vyriausybės, teleisdami lietuviams sudaryti administracinį aparatą griežtoje okupantų kontrolėje. Augštosioms mokykloms teko ne tik vėl persitvarkyti, bet ir pakelti sunkią kovą prieš vokiečių užmačias jas likviduoti. Vilniuje universiteto senatas vėl buvo pakeistas, rektorių tepaliekant, vėl pašalinta dalis profesorių (jų tarpe ir primestieji 1940-1941 m.), iš studentų priversta pašalinti lenkus ir žydus, bet didžiausios kliūtys statyta naujų studentų priėmimui, siekiant universitteto, kuriame prisidėjo dar 6-tas (miškininkystės) fakultetas, uždarymo ir akademinio jaunimo panaudojimo karo reikalams. Universiteto vadovybės pastangos apsaugoti jo veikimą, ne tik profesūros ir studentijos palaikytos, bet ir visos lietuvių visuomenės paremtos (pav. 100.000 kaimiečių pasirašytas memorandumas okupacinei valdžiai) leido mokslus pratęsti ligi 1943 m. kovo mėn., kai įtempti santykiai su okupantais trūko su dideliu trenksmu. Lietuvių jaunimui 100% tiškai suboikatavus stojimą į vokiečių paskelbtą Lietuvių legioną, okupantai puolė augštąsias mokyklas, užėmė universitetines patalpas, sustabdė mokslą, ta proga gerokai jas apiplėšdami (nukentėjo ir Viniaus universitetas), suėmė ir išvežė į koncentracinę Stutthofo stovyklą keliasdešimt Lietuvos intelektualų, jų tarpe karštą Lietuvos švietimo gynėją tarėją Germantą ir du Vilniaus profesoriu, Lietuvai didžiai užsitarnavusį finansininką *Jurgutį* ir populiarų poetą *Sruogą* (žymiausiam lietuvių rašytojui prof. Krėvei, vokiečių besuimamam, pavyko pasislėpti), kurių Germantas 1945 m. iš stovyklos gyvas nebegrįžo, profesoriai grįžo palaužta sveikata ir Vilniuje veikiai pasimirė.

Dar 1943 m. didelėmis pastangomis pavyko iš vokiečių atgauti patalpas, bet mokslas buvo draudžiamas, tačiau slaptai — dideliu atsargumu — mokslas visdėlto buvo einamas ligi pat vokiečių okupacijos pabaigos. Vasarą 1944 m. vokiečiams iš Lietuvos traukiantis, Raudonoji armija vėl ją užėmė. Vilniaus ir Kauno universitetų rektoriai ir žymi profesūros bei studentijos dalis nesiryžo vėliai po maskoliais atsidurti ir kelti slegiantį jungą, tad pasitraukė į Vakarus, daugiausia Vokietijoje atsidurdami, kur vieni kiti dirbo vokiečių universitetuose, kaikas UNRRA univ. Muenchene, daugelis 1946-1949 m. Pabaltijo univ. Hamburge — Pinneberge drauge su latviais ir estais. Ilgainiui gavo jie (profesoriai ir studentai) išsiskirstyti po įvairias pasaulio šalis, daugiausiai patraukę į JAV-s, o ten dalis tegavo dirbti savo specialybėse universitetuose arba kur kitur, o kiti — nuėjo fizinio darbo dirbti į fabrikus ir įmones.

Vėliai tarybinėje Lietuvoje augštosios mokyklos, kaip ir visas šalies gyvenimas, gauna prisitaikyti prie Maskvos reikalavimų ir potvarkių, skaudžiai jaučiant ne tik tarybinės tvarkos slėgtį, bet ir pasitraukusių intelektualų trūkumą. Vilniaus universitetas vėliai pertvarkytas veikia, kaip tarybinės Lietuvos universitetas, kad ir su apsilpnintu mokslo personalu ir dideliu savo veikimo suvaržymu. Toks jis eina savo kilmės 375-uosius, savo atgaivinimo 36-uosius ir naujybinio įlietuvinimo 15-uosius metus, laukdamas Lietuvos, tad ir savo išlaisvinimo.

1954. 6. 1. Los Angeles, Calif.

U. S. A.

LIETUVIO BŪDAS IR LIKIMAS

VYTAUTAS KAVOLIS

Kiekvieno lietuvio — gyvo, mirusio, ar dar Lietuvybės Išlaikymo Tarnybos pastangomis užgimsiančio — būdas yra charakterio dalis. Asmenybės skiriasi viena nuo kitos, bet tuo nepraranda tautinio charakterio, nes kaip tik šių asmenybių visuma ir sudaro tautinį charakterį. Tautinis charakteris nėra idealinės būdo savybės, kurias galima būtų pasistatyti prieš akis ir pagal kurias galima mus surūšiuoti pagal turimą tautinio charakterio procentą. Tautinis charakteris yra tai, kas mes esame, ir tik mumyse jis egzistuoja.

Amžių būvyje tautinis charakteris įvairiais atžvilgiais keičiasi, bet ir bekisdamas jis nepraranda tęstinumo, ir bekisdamas jis lieka tautinis. Išorinės asmenybės savybės kinta lengviau, vidinės yra patvaresnės. Bet per daug šimtų metų ir gilioms charakterio savybėms yra įmanoma tautoje pakisti, o per tūkstančius metų tautinis charakteris galėtų net ir pakeisti visiškai savo veidą.

Tokie kitimai ypač akivaizdūs išeivijoje. Užmiršę savo tėvų kalbą, išeivių vaikai tuo sykiu dar nepraranda savo tautinio charakterio, kurį jie yra gavę įauklėtą iš savo tėvų šeimoje. Tačiau jie praranda savo charakteriui reikšti geriausią instrumentą — savo tautinę kultūrą, jie praranda tą socialinę aplinką, kurioje jų charakteris gali geriausiai reikštis, ir todėl jie palieka žmonėmis be vietos savo vidiniam pasauliui.

Pamažu jie artėja prie naujosios aplinkos charakterio struktūros, ją patys keisdami, ir galop susilieja. Kai išeivių charakteris prilygsta vietinių charakteriui, tada pasibaigia (nebūtinas!) asimiliacijos ciklas. Bet kol jis neprilygsta — ir tam reikia kelių ar kartais keliolikos generacijų — , tol išeivis junta savo charakterio skirtingumą, kaip mes juntame, jieško savųjų ir, jei juose neranda atspirties, pasineria, kaip nemaža senųjų Amerikos lietuvių, į tokius svaigalus ir socialinio pairimo liudytojus, kaip alkoholį ir komunizmą.

Tautinis charakteris yra vienas iš 3 svarbiausių žmogaus likimą tremtyje ar išeivijoje apsprendžiančių veiksnių. Tautinis charakteris taipgi yra tarpe veiksnių, varančių kultūros ir istorijos vyksmą, Jis yra ir mūsų pačių būdo dalis, ir, todėl visai vertas ne tik kelių palaidokų minčių — kaip šisyk —, bet ir rimtesnių studijų.

Du dalykai tačiau turi būti specialiai pabrėžti: viena, kad tautinis charakteris nėra vienalytė sąvoka, ir kad, paprastai apie jį kalbant, turima galvoje dominuoją kurioje tautoje charakterio bruožai. Jų pabrėžimas tačiau nieku būdu nereiškia, kad tuo norima pasakyti, jog skirtingo būdo žmonės tautinio charakterio neturi. Nuo tokių nuodėmingų minčių Dievulis mus tikrai turėtų apsaugoti.

Antra: tautinis charakteris yra toks platus, gyvas, kintantis dalykas, kad, jį diskutuojant, neišvengiamai tenka iš visumos išplėšti dalelę ir tik ją patiekti inspekcijai. Tuo rizikuojama suardyti egzistuojančią asmenybėje visumą ir duoti tik dalį tiesos apie tautos būdą. Tačiau ir dalį tiesos gera atidengti, jeigu suvokiama, kad tai tik dalis.

Tačiau: kaip popiežių Pijaus XI ir Leono XIII mintys, išimtos iš konteksto (bendro turinio), neseniai vieno komunistų gaudytojo Jungtinių Amerikos Valstybių Atstovų Rūmuose buvo pripažintos esančios pavojingai artimos komunistinėms idėjoms (*The New York Times*, 1954 m. birželio 10 d.), taip tautinio charakterio studijos gali teatsiekti, kad vietoj ligšiolinio nesupratimo turėsime visiškai naują nesusipratimą. Tai yra rizika, kurios tautinio charakterio studijos niekada neišvengia: nenuostabu, kad tokios studijos, atliktos tikslu arčiau supažindinti ir suartinti tautas, kartais tų pačių tautų esti suprantamos, kaip amerikiečių socialpsichologų išgalvota nauja ir pekliška psichologinio karo priemonė, ypatingai jei tokios studijos yra psichoanalitinės (pvz. Gorer'io ir puiki Dicks'o apie rusų charakterį).

Lietuvių tautinio charakterio kitimą amžių būvyje geriausia pailiustruoja rusų ir vokiečių kronikos, aprašiusios trylikto ir keturiolikto šimtmečių lietuvius. Iš istorijos

prieblandos mūsų vaizduotę pasiekia nevisai įprastas lietuvio vaizdas: nepaprastai judraus, veržlaus, žiauraus, karingo militaristo, grobiko ir užkariautojo. Šis neskrupulingas karys, liejęs krikščionių kraują „kaip vandenį“ ir toks baisus rusams ir latviams, kaip kiškiams medžiotojas, yra apdovanotas nepaprastu politiniu talentu. Per šimtmetį, išsikrapštęs iš savo neperžengiamųjų balų ir girių, jis sukuria imperiją, pasiekia Juodąją jūrą ir savo jietimi sudrebina Maskvos vartus.

Tarytum nebūtų gana, kad jis savo kardu ir Algirdo dvylikos sūnų bei septynių dukrų vedybiniais žiedais sukuria Lietuvai imperiją, jis kviečiamas valdovauti ir savo kaimynams: Polockui, Pskovui, Didžiajam Naugardui, Lenkijai, Čekijai. Tuo tarpu, kai rusai ir lenkai beveik masiškai importuoja savo valdovus iš svetur, ypač iš germanų ir lietuvių žemių, lietuviai ne tik sugeba patys save valdyti, bet, tarytum jų politiniam talentui nebūtų pakakę vietos mažoje Lietuvoje, išdalina jį į visas pasaulio puses ir, galop, numirus vienam aštuoniasdešimtmečiui senukui, išsenka.

Tryliktojo amžiaus lietuvis yra karys ir politikas. Jis neturi skrupulų nudobti pirklį ar vienuolį, ar vergijon išsivesti rusų valstietį bei jo dukterį. Jei valstybės interesas to reikalauja, jis laužo sutartis ir keičia religijas, kaip pirštines. Abu Lietuvos krikštytojai — karalius Mindaugas ir apaštališkasis vikaras Vytautas — tomis priemonėmis tvirtino savo valdžią, gi Mindaugas, kurio apsikrikštijimą neseniai visa krikščioniška išeivijos Lietuva su dideliu džiaugsmu bažnyčiose atšventė, buvo į standartinį politinių priemonių lietuviškajame visuomeniniame gyvenime arsenalą įvedęs ir sistemingą brolvaikių bei kitų giminaičių žudymą.

Trumpu žodžiu: istorinio lietuvio charakteris buvo neskrupulingo valstybės vyro, nepaprastai gabaus politiko, orientuoto į užkariavimo trokštančias erdves, į veiksmą, į žygį, į politinę valstybės didybę. Yra tačiau paliudyta, kad šis charakteris turėjo ir dvi moderniam lietuviui ypač būdingas savybes: jis pasižymėjo vaišingumu ir mėgo visa, kas per burną įeina.

Antru sykiu lietuvio charakteris išnyra iš gūdumos jau kitu pavidalu: baudžiavos prislėgto valstiečio. Nė pėdsako čia nebelikę to veržimosi į erdvę, į užkariavimą, į narsų ir kruviną žygį; užmirštos net heroinės dainos. Lietuvis dabar prislėgtas, rezignuotas, ir geriausiu jo charakterio bei pačios kultūros reiškėju nebėra Didysai Kunigaikštis Vytautas Kęstutaitis, Rytų Europos galingiausias suverenas ir vienas iš tikrai didžiųjų pasaulio istorijoje politikos genijų.

Rezignuojančios lietuvio dvasios atstovu dabar tampa Močiutė Sengalvėlė, iki devynioliktojo amžiaus gale atgimstančios Lietuvos žmogiškuoju simboliu taps Vincas Kudirka. Motina yra pati ryškiausia figūra mūsų tautos sąmonėje. Joje sukaupta daugiausia gilaus ir subtilaus sentimento. Ji yra tapusi emocinio gyvenimo centru. Jos vaidmenį tik trumpam periodui tuo nerimtu laikotarpiu tarp pirmųjų ūsų ir ištektuvių pakeičia Mergelė Lelijėlė. Tačiau pakanka jai ištekėti, ir, niekieno dar nekvestionuotu mūsų tautosakos liudijimu, iš lelijėlės nelieka nieko, kaip tik besibaranti ir didžiai prozaiška žmona.

Motinos idealinis paveikslas lieka visad gyvas, ir mums šiandien sunku suprasti, koksai ypatingas ankstyvosios vaikystės išgyvenimas turėjo taip paveikti besiformuojančio charakterio struktūrą, kad joje liko tasai emocinis prisirišimas prie motinos, kuris ir yra lietuvio konservatyvumo ir tarp kitko didelės dalies Nykos-Niliūno poezijos motyvacinių šaltinių.

Mūsų tautosaka nerodo jokio kito žmogiško santykio tiek intensyvaus, kaip sūnaus ar dukters santykis su motina. Tėvas yra perdėm neryškus, kažkaip šalutinis, nelemiantis, duonos rūpintojas, bet emociškai beveik bereikšmis. Niekad prieš motiną tautosakoje nerasime reiškiamo agresyvumo betkuria forma; prieš tėvą ir prieš žmoną agresijos reiškiama daugiausia. Neintensyvus vaiko santykis su tėvu juo labiau pabrėžia asmenybę formuojančią motinos reikšmę: vaiko charaktery įsivyrauja tas pradas, kurį motina su savo meile gali įkvėpti, ir lieka tas, kurį tėvas su savo disciplina ir charakterio treniravimu galėtų vaikui duoti.

Jausminis pasaulis tradiciniuose lietuviuose laisvai vystomas, iki subręstama ir vedamasi ar ištekema; tada prasideda darbo laikotarpis ir jausmams nebe vieta. Mote-

riai palieka atvira galimybė savyje įauklėtitą jausminį pradą, kuriam vyro-žmonos tradiciniame santyky nebėra vietos, perkelti į savo kūdikį, ir iš čia galbūt kyla tasai gilusis emocinis ryšys tarp vaiko ir motinos, kuris charakterizuoja lietuvio būdą.

Bet vedęs vyras savo jausminiam pasauliui iš viso neturi išreiškimo formos nei būdo: ir tai yra ne tik viena iš priežasčių girtuokliavimui, bet ir dalinė priežastis to mūsų tautosakai gana būdingo vedybinio gyvenimo traktavimo, kaip savotiško prozaiško nusivylimo po trapaus ir efemeriško klėtelės lankymo, mergelės lelijėlės ir bernelio dobilėlio simbolistikos laikotarpio. Vyras pradeda rodyti žmonai agresyvumo, išplaukiančio iš to, kad jinai nepajėgia patenkinti jo beviltiškai išvystyto jausmų pasaulio, nepajėgia išpildyti to pažado, kurį motina yra savo pilnutiniu kontaktu davusi, ir kad jos, žmonos, religingumas yra tapęs užtvara laisvai sensualinei ekspresijai (jausminei išraiškai). Galop, kalendoriui esant kalendoriumi, žmona pasensta ir telieka mums gerai pažįstama „boba," kuriai, sekant slavais, net žmogaus teisės kartais užginamos (priežodis „boba ne žmogus"). Bet motina, sendama, pavirsta vis mielesne Močiute Sengalvėle, ir jon sugrįžta visa neišpildyta ir nepatenkinta jau suaugusio vaiko meilė. Ir joks lietuvis, lietuviškai galvodamas ir kalbėdamas, niekada nepagalvojo pasekti slavais motinos atžvilgiu, kaip jis padarė su moterimi-boba.

Šisai koncentravimasis jausminiame gyvenime kaip tik ir pareina nuo tos menkos įtakos, kurią tėvas yra turėjęs vaiko asmenybės formavime. Tėviškasis pradas būtų galėjęs būti pagrindu valios, siekimo, intelektualumo ar tos tvirtos asmenybės fundacijos, kurią psichoanalitikai vadina super-ego vardu. Lietuvis to super-ego, panašaus į sąžinę, neišvysto. Super-ego yra kiekvieno tikro individualizmo pagrindas; jis yra vienintelis stiprybės savyje šaltinis. Lietuvis yra svetimas tikrajam individualizmui, ir jo tautosaka individualizmą, apskritai kalbant, smerkia. Jis yra svetimas individualizmui, nes neturi šio pagrindo savy, kuris individualizmo naštą — ir ji tikrai nelengva — pakeltų.

Lietuvio moralė priklauso ne nuo vidinių standartų ar normų, kurios iš vidaus apspręstų jo istorinį veikimą. Jo moralė daugiausia priklauso nuo aplinkos, nuo kūmų ir kūmučių tarpe viešpataujančios viešosios opinijos. Kol toji opinija paremia senąsias tradicijas, tol lietuvis jų nagais ir ragais įsikibęs laikysis. Bet pakanka tai aplinkos užtvarai sugriūti, pakanka lietuviui atsidurti aplinkoje, kurios viešoji opinija nebeparemia jo senųjų tradicijų — ir jis savyje, vien iš savęs, nesuras pakankamai jėgų atsispirti asimiliacinei (supanašėjimo) aplinkos galiai. Jis perdaug priklauso nuo savo santykio su aplinka, ir permaža gali pasikliauti savo paties vidiniais standarais, kad išliktų toks, koks jis yra, kai išoriniai rėmai jo nebeparemia.

Neturėdamas savyje stipriai įaugusios kontrolinės funkcijos, sąžinės arba super-ego, lietuvis intensyviai priklauso nuo socialinės aplinkos. Socialinė aplinka yra vienas iš dviejų pagrindinių jo interesų (antrasis yra gamta). Ne jis pats save, bet ši aplinka jį kontroliuoja ir dar kaikas: būtent, jo santykis su motina. Motina, jo mokytoja prie tradicinio ratelio, lietuviškos dvasinės kultūros kūrėja, tampa ir tos kultūros psichologiniu simboliu. Santykio su motina emocinė prasmė perkeliama ir į motinos simbolizuojamąją kultūrą. Tautos papročiai lietuviui įgyja tos pat emocinės (jausminės) prasmės, kaip ir jo ryšys su motina, ir jisai suvokia nusižengimus prieš papročius, kaip savosios šventovės išniekinimą.

Todėl jis konservatyvus, ir todėl jo konservatyvumas nepriklauso *vien* nuo aplinkos. Jo konservatyvumas yra emocija, kuri reikalinga paramos, kad būtų efektyvi. Ir šią paramą gali suteikti tik socialinė aplinka. Savo viduje lietuvis neturi pakankamai ryžtumo, valios, statumo — šių vyriškųjų bruožų — kurie galėtų jį dominuojantį emocinį (vyraujantį jausminį) pasaulį paremti. Dėlto lietuvis kurkas geresnis svajotojas, o jei jis per nelaimę yra visuomenininkas — jis geresnis planuotojas nei vykdytojas.

Lietuvio jausmingumas nėra efektyvus. Jis neišeina į pasaulį jo užkariauti, bet jį pajusti, iškentėti, ir arba visa asmenybe pergyventi, kaip vaižgantiškas Mykoliukas, arba jį totaliai ignoruoti (visiškai jo nepaisyti), kaip išeivis alkoholikas. Bet kliūtis nugalėti tokia asmenybė nėra pajėgi: ji perdaug dominuojama lietuvišką kultūrą ir net asmenybę užvaldžiusio motiniškojo prado.

Ilgų amžių patirtis su išoriniu pasauliu ir jo benruomenės struktūra lietuvyje išugdė dar vieną nepaprastai būdingą asmenybės bruožą, kurį, iš dalies sekdamas K. Lewin'u, pavadinčiau istoriniu apsauginiu asmenybės kevalu. Lietuvis turi labai silpną ir neišvystytą vidinį, grynai individualų asmenybės branduolį. Beveik visa lietuvio asmenybė gali būti užliejama socialinės aplinkos, gali prasiskleisti socialiniam bendravimui, labai maža privataus tepalikdama pačiam individui. Jis turi mažai gynimosi mechanizmų savo viduje, savo meilę (kol ji palieka, kaip paprastai, primityvi) ir savo agresiją jis yra psichologiškai pajėgus gana laisvai reikšti.

Tačiau prieš svetimuosius lietuvis nešioja kaukę arba išorinį asmenybės kevalą. Jis yra nepasitikintis ir gudrus; nesvetima jam toji tarptautinė Bauernschlauheit (kaimietiškas gudrumas). Svetimasis turi pirma parodyti, kad jis vertas pasitikėjimo, ir tik tada lietuvis jam atsiveria. Bet sykį užtvarą pralaužus, tam savęs atvėrimui nebėra galo. Svečias vaišinamas, kol jis nebegali valgyti ir gerti; tada jam pilama už apykaklės. Šeimininkas truputį nusiramina nuo jį užliejusio vaišingumo priepuolio tik tada, kai svečias jau visiškai saugiai, išverstas iš klumpių, guli po stalu.

Sutraukiant, kas ligi šiol pasakyta: lietuvio asmenybės struktūroje pastebėti šie metmenys — intensyvus ryšys su motina, emociškai persunkiantis ir jo santykį su visa lietuviška aplinka. Silpnas ir neryškus vidinis kontrolinis aparatas, verčiąs jį priklausyti nuo bendruomenės paramos. Išorinis apsauginis kevalas, atliekąs asmenybės šarvo funkciją ir juo svarbesnis, juo silpnesnis yra vidinis kontrolės mechanizmas.

Kol ryšys su emocine paspirtimi — motina ir jos simboliniu atstovu, vaikystėje supusia lietuviškos kultūros aplinka egzistuoja, kol bendruomenė savo svoriu paremia šį ryšį, ir kol individo vidinį silpnumą saugo jo išorinis šarvas, tol individas funkcionuoja (veikia) laimingai, konservatyviai, tvarkingai. Kai šie asmenybės funkcionavimą apsprendžiantys metmenys suyra, asmenybė nebepakelia naštos ir sugriūva. Juo pastovesnis ir konservatyvesnis lietuvis savo tradicinėje aplinkoje, juo neatsparesnis jis naujos aplinkos jį bombarduojančiom jėgom.

Lietuvio charakteryje dar du itin svarbūs aspektai (veiksniai) yra jo santykis su gamta ir su antgamčiu. Lietuvio santykis su gamta yra pagrindinis jo individualizmo šaltinis; jo individualizmas neglūdi savyje, bet gamtos išgyvenime. Bendruomenėje lietuvis yra socialinio junginio dalis, bet ne individas. Tik gamtoje jis gali individualaus išgyvenimo reikšmę pajusti.

Su antgamčiu lietuvio santykis yra modeliuotas pagal jo santykį su motina: antgamtis jį kiek kontroliuoja, tačiau daugiau myli nei baudžia. Antgamtis jį maitina — tai yra lietuviuose tradicinis meilės ir ypač motinos meilės simbolis. Įdomu, kad valgis yra suasmeninamas ir sumoralinamas, ir net atlieka moralinės sankcijos vaidmenį, kaip duona, kuri verkia, kai ją tinginys valgo, ir kurią reikia pabučiuoti, numetus netyčia ant žemės, nes kitaip, matyti, kas nors bus užgautas. Duona, tasai tradicinis motiniškos meilės simbolis, yra vienas iš tarpininkų tarp lietuvio asmenybės ir antgamčio gerojo prado. Įdomus ir lietuvio santykis su velniais, tačiau jį paliksime kitam kartui.

Eilė įdomių lietuvio charakterio aspektų dar būtų galima išdiskutuoti: jo svetimumą betkokiam siekimui (ir iš to išplaukiantį ekonominį pasyvumą), jo svetimumą tapimui (ir todėl menką palinkimą į moralės ir filosofijos barus); jo pasvirimą į pasyvų išgyvenimą (ir todėl gyvą poetiškumą), jo gilų interesą gamtai ir nesidomėjimą politika — bet tam teks kitų progų pajieškoti.

*

Amerikos lietuvių ligšiolinę istoriją gali paaiškinti lietuvio charakteris ir jo gyvenimo sąlygos. Nutrūkimas emocinio ryšio su motina ir su vaikystės aplinka, pairimas tradicinės socialinės bendruomenės, jo asmenybę parėmusios — jam paliko vien jo išorinį kiautą, kaip vienintelę savosios asmenybės integralumo (vieningumo) nuo aplinkos įtakų gynimo priemonę.

Kurį laiką šis kiautas atlaikė; jisai buvo atsispyrimo nutautinančiom įtakom priežastis. Tačiau šis atsispyrimas vyko ne vidinio pasipriešinimo keliu, bet izoliacijos. Lietuviai išliko nenutautę, kiek jie tokie išliko, ne dėl savo vidinio ir gaivalingo tautiškumo, bet tuo, kad jie pasitraukė nuo Ameri-

kos gyvenimo verpetų. Dėlto, sakysime, ir jų natūralizacijos procentas buvo 1940 m. tik 55.8%, žemiausias iš visų Europos išeivių; dėlto jų vedybos koncentravosi lietuviškame bare (ypač „gražios tos šalies merginos" pasižymėjo matrimonialiniu (vedybiniu) nacionalizmu). Dėlto ir lietuvių atsiekimai Amerikos kutūriniame bei visuomeniniame gyvenime yra minimalūs; dėlto net ir bažnytinėje hierarchijoje, šioje lietuviams visuomet mieloje ir artimoje srityje, nei vienas Amerikos lietuvis nepasiekė augštesnio rango. Šio gynimosi kiauto pagrindu buvo ir Amerikos lietuvių benruomenė suorganizuota.

Kol gynimosi kiautas laikėsi, tol laikėsi ir lietuvis išeivis. Kai šis kiautas sugriuvo, kai reikėjo iš izoliuotos išeivių bendruomenės išeiti ir pasiklausyti, kokie vėjai už jos ribų pučia, išeivio asmenybė, nepajėgusi *savyje* atsparos prieš svetimas įtakas surasti, irgi sugriuvo. Dėlto ir turime tokį entuziastingą girtuokliavimą, kad šio šimtmečio pradžioje lietuvių laikomų smuklių skaičius Chicagoje ir Pennsylvanijoje (tik apie šias vietoves turiu statistikų) prašoko visų kitų lietuvių laikomų biznio įstaigų skaičių paėmus drauge.

Dėlto ir tarp į psichiatrines ligonines pakliūnančių lietuvių tiktai alkoholikų, schizophrenikų ir psichoneurotikų procentas žymiai pranešė imigrantų vidurkį. Dėlto ir tarp lietuvių psichinių ligonių tiek vyrų, tiek ypač moterų, alkoholikų procentas yra didesnis, kaip, sakysime, lenkų.

Dėlto ir lietuvių nusikaltimų kreivės yra nepaprastai augštos, kaikuriuose miestuose pasiekiančios vieną iš pirmųjų vietų. Dėlto pagaliau, ir jaunuolių nusikaltimais Chicagoje (tik apie šį gražų miestą teturiu statistikų) lietuviai, ypač merginos, buvo pranešę tiek lenkus, tiek rusus. Dėlto ir lietuvių komunistų procentas yra, kaip man tvirtino vienas Chicagos ALTo veikėjas, bene didžiausias iš tautinių mažumų Amerikoje. Dėlto, priešingai, lietuvis antikomunistas tampa šiandien gėdos vertu maccarthystu. Trumpai tariant: lietuvio tautinis charakteris jam nepadėjo įsikurti Amerikoje, bet buvo tokio įsikūrimo kliūtis.

*

Šiandien vėl naujas, ir kiek skirtingas, lietuvio charakterio tipas yra atsiradęs Amerikoje. Jo nenagrinėsime; bet tik pareikšime viltį, kad jis pasimokys iš savo pranokėjų patirties, ir sieks visų pirma savo išorinį protektyvųjį (saugojamąjį) kiautą pakeisti pamažu, bet nuosekliai vystomu vidiniu branduoliu, moraliniu centru, savikontrolės organu.

Modernus lietuvis turi grįžti į save ir, pasiremdamas savo paties naujai atrasta vyriška stiprybe, laisvintis nuo aplinkos, kuri jį apgaulingai teparemia ir neretai pražudo. Turi jis pasidaryti toks stiprus, kad išsaugotų savąjį aš, nepasitraukdamas nuo aplinkos, bet ją sau palenkdamas, — ir to istorinis lietuvis, išskyrus tokius tipus, kaip Mindaugas, Vytautas ir Kudirka, niekada nemėgino platesniu mastu daryti.

Turi jis savyje išvystyti stiprųjį vyrišką pradą, bet tai dar nereiškia, kad, to siekiant, reiktų atsisakyti emocinio pasaulio, nes, nors principingumas ir būtų lietuvybės tremtyje išlaikymo ir išvystymo planas, lietuvio jausmai yra šio statinio cementas.

Turi jis, šis naujasai lietuvis, savo individualumą surasti pats savyje, ne gamtoje, kuri nuo jo atitolo, ir ne socialiniame bendravime, kuris neduoda individualizmui medžiagos. Lietuvybės išlaikymo ir tolimesnio kūrybinio išskleidimo pagrindu lygia dalia turi būti ir bendruomenė ir tautinės kultūrinės tradicijos — kurios yra ne kas kita, kaip tam tikru būdu įformintas santykiavimas, ir kurios todėl išplaukia iš šiandien pastebimo lietuvių santykiavimo būdo, o ne iš praeities, — ir, pagaliau, trečiuoju ir lygiu tremties lietuviškumo pagrindu turi būti individo asmeninė sąžinė, įsitvirtinusi jo charaktery.

Šios vidinės ir individualios sąžinės, šio *moralinio ir principinio*, o ne vien socialinio ir politinio lietuviškumo išvystymui mūsų jėgos ir turi būti paskirtos, nes tai sritis be galo apleista. Tiek apleista, kad, pažvelgę į mūsų asmenybių neatbaigtą lietuviškumą, net ir begalinę kantrybę su nusidėjėliais turintieji mūsų angelai sargai turi pulti neišverkiamon desperacijon.

OKUPUOTOSIOS LIETUVOS REIKALAI

OKUPACINIO AUKLĖJIMO IR ŠVIETIMO REPLĖSE

S. ŽYMANTAS

„Bolševikinė propaganda skelbia apie didžiuosius laimėjimus švietimo srityje. Tuo tarpu niekuomet mūsų tautos kultūra ir apšvietimas nebuvo tokiame pavojuje, kaip šiandien."

(„Laisvės Varpas" Nr. 124. 1947. XI. 1. Jungtinės Kęstučio Apygardos Organas)

Sovietų okupuotoje mūsų Tėvynėje nepaliaujamai vyksta tyli, bet žūtbūtinė tautos su okupantu kova.

Tam tikrais atžvilgiais ši kova yra baisesnė už ginkluotąją kovą, už partizaninio laikotarpio kovas, už fizinį tautos naikinimą.

Toji kovai, tai kova ne dėl tautos kūno, o dėl pačios tautos sielos, jos dvasios, kova dėl to, ar lietuvis išliks lietuviu, ar, priešingai, pavirs sovietiniu robotu, klusniu ir nudvasintu komunistinės maskoliškos Maskvos manekenu.

Kasdien ir kas valandą Krašte vykstanti kova vyksta dėl to, kas sudaro pačią tautos esmę, lietuvybės esmę.

Jei tai kovai lemta užtrukti *ilgus metus* ir jeigu per tuos *ilgus metus* ją laimės okupantas, tai lietuvis Tėvynėje gal ir tebekalbės lietuviškais žodžiais, tačiau lietuviškai gal nebegalvos ir nebejaus. Jis galvos ir jaus sovietiškai. Kalba juk, nors ir sudaro dalinį tautinio priklausomumo požymį, tėra tik priemonė mintims ir jausmams išreikšti.

Toje kovoje sovietinis okupantas naudoja visas jam prieinamas priemones, jei jam reikia, tai ir terorą, bet pirmoje eilėje auklėjimą, švietimą ir propagandą.

Jei svarbiausiu ar vieninteliu sovietinės okupacijos ginklu mes norėtume matyti vien tik fizinį tautos naikinimą ir terorą, tai prasilenktume su realybe, nepastebėdami tų ginklų, kurie dėl savo nuodijančio veikimo į tautos sielą gali būti dar pavojingesni.

Būtų naivu ir neprasminga neigti ar užsimerkti į tai, ką okupantas daro mūsų Krašte švietimo ir auklėjimo srityse.

* * *

Kartais mes galime save guosti, kaip kaikas jau yra bandęs tai daryti, kad, pav., paėmus iš esmės, okupantas nėra Lietuvoje pristeigęs daugiau augštųjų mokyklų, negu kad jų buvo nepriklausomos Lietuvos metais. Tuose tvirtinimuose yra tiesos. Vilniaus Universitetas, Kauno Politechnikumas ir Kauno Medicinos Institutas yra atsiradę iš okupanto panaikinto Vytauto Didžiojo Universiteto. Žemės Ūkio ir Veterinarijos Akademijos, Vilniaus Pedagoginis Institutas, Dailės Akademija Vilniuje ir Taikomosios Dailės Institutas Kaune, Muzikos Konservatorija Vilniuje, Kūno Kultūros Institutas Kaune ir kt. — visa tai mes patys tyrėjome ar ligi šios dienos turėtume ir be sovietų malonės, jei tebegyventume nepriklausomu gyvenimu. Jei Šiaulių Pedagoginis Institutas dabar pertvarkomas į augštąją mokyklą, tai nėra joks ypatingas sovietinis laimėjimas.

Visa tai tiesa. Tačiau skaudžios problemos glūdi ne tame ginče su sovietine propaganda augštųjų mokyklų skaičiaus klausimu. Vienoks ar kitoks augštųjų mokyklų Okupuotoje Lietuvoje skaičius, tai dar neviskas. Esmė yra ta, kad visos augštosios mokyklos tarnauja ne vakarietiškos lietuviškos kultūros reikalams, o okupanto tikslams.

Kitą vertus, vis dėlto neabejotina, kad pradžios, vidurinių ir specialiųjų mokyklų, įvairių kursų, amatų mokyklų ir techni-

kumų skaičius Okupuotoje Lietuvoje yra smarkiai pašokęs. Faktas taipgi, kad dabar Okupuotoje Lietuvoje mokslas ir specialybės įsigijimas yra prieinamesnis plačiosioms masėms, negu anksčiau. Kodėl taip yra ir kuriems tikslams tai tarnauja, tai jau kitas klausimas.

Antrą kartą okupavę Lietuvą, Sovietai tuoj griebėsi švietimo ir mokyklų reformos, kur galėdami steigė mokyklas. Kaimuose pradžios mokyklas, nors ir labai netinkamose patalpose, buvusių valsčių centruose viduriniąsias mokyklas. Tuoj pat okupanto buvo imtąsi rengti mokytojus, steigiant mokytojų kursus, Mokytojų Institutą Šiauliuose (3 mokslo metai), Pedagoginį Institutą Klaipėdoje (5 mokslo metai), organizuojant neakivaizdinį mokytojų rengimą prie Vilniaus Pedagoginio Instituto, ir kt.

Tačiau faktiškai tos Lietuvos mokyklos jau nebebuvo savo dvasia lietuviškos. Šiandien Lietuvos mokykla niekuo nesiskiria nuo sovietinės mokyklos pačioje Rusijoje, išskyrus tai, kad dėstoma lietuvių kalba.

O svarbiausia iš viso to, tai, kad jos dvasia yra perdėm sovietinė. Tas faktas yra be galo skaudus lietuviams Krašte. Išgirdę per „Amerikos Balsą" kalbas apie lietuvišką mokyklą Okupuotoje Lietuvoje, jie daro liūdnas išvadas, kad užsienis nežino ar nesupranta tikrosios būklės Krašte ir nesuvokia okupanto veikimo metodų bei tikrųjų jo siekių.

* * *

Iš kurgi toks okupanto susirūpinimas mokykla Okupuotoje Lietuvoje ir kuri yra to susirūpinimo tikroji pirminė priežastis?

Atsakymą galima rasti kad ir šioje ištraukoje iš sovietinės spaudos:

„Būsimųjų tarybinių piliečių komunistinės pasaulėžiūros pagrindai dedami pirmiausia mokykloje, pirmosios klasės suole. Kraštas patiki mokyklai savo patį brangiausią turtą, savo vaikus, ir niekam neturi būti leistas mažiausias nukrypimas nuo komunistinio materialistinio naujosios kartos auklėjimo principų" („Literaturnaja Gazieta", 1949. IX. 3.).

Žinoma, Sovietams rūpi prisigaminti specialistų, technikų. Juk vien kolchozams ir sovchozams aptarnauti Okupuotoje Lietuvoje reikia be galo daug specialistų, nekalbant apie kitas gyvenimo sritis. Apskaičiuojama, kad esamiems kolchozams tinkamai aptarnauti (pirmininkais, agronomais, gyv. technikais, fermų vedėjais, brigadininkais, statybininkais) reikėtų apie 50.000 parengtų žmonių. Todėl ir pristeigta daugybė įvairių kursų. Be parengtų kadrų, sustambinti kolchozai niekad gerai negalės veikti.

Pramonės plėtimas ir didėjanti mechanizacija irgi reikalauja specialistų, technikų.

Tačiau specialistų rengimas yra tik viena medalio pusė. Kita yra ši: okupanto siekimas išauginti ir išauklėti naują, *sovietinį*, žmogų, homo sovieticus, persisunkusį komunistinės materialistinės pasaulėžiūros, siaurą sovietinį patriotą, marksistinį dogmatiką ir fanatiką, sovietinį robotą, klusnų Maskvos įrankį.

Dabartinės okupacinės mokyklos Sovietų pavergtame Krašte vertinimas tegalimas iš šitos pusės. Tai komunistų kova dėl jaunosios kartos. Komunizmas yra ne vien totalitarinė, bet ir totalinė diktatūra, diktatūra žmogaus dvasiai, jos pajungimas ir pavergimas. Tam komunistų tikslui ir tarnauja mokykla.

Švietimas sovietinėje mokykloje todėl yra neatskiriamai susietas su auklėjimu sovietiškąja prasme. To auklėjimo rezultatas yra homo sovieticus, protaująs ir tuos pačius faktus bei žinias interpretuojąs visiškai skirtingai, negu Vakarų žmogus. Tatai yra parodę kad ir paskutinieji moksliniai kongresai Romoje, Zuriche ar Oxforde, kuriuose dalyvavo ir Sovietų mokslininkai. Jie pasirodė turį nemažą žinių bagažą, bet kalba visai kita kalba, nors ir tas pačias sąvokas vartodami, ir Vakarų žmogus su jais susiprasti negali. Faktus ar įvykius jie teįstengia ar tegali interpretuoti savaip, vienaip, sovietiškai.

Tokio homo sovieticus kūrimas ir auklėjimas pradedamas nuo mokyklos pirmosios klasės suolo. Pagrindinius tokio „stalinistinio" švietimo ir auklėjimo principus pakankamai aiškiai nušviečia, pav., kad ir oficialus Jesipovo ir Gončarovo pedagogikos vadovėlis, kurio trečioji laida išleista Maskvoje 1946 metais ir buvo R.S.F.S.R. Švietimo Ministerijos patvirtinta naudotis pradžios mokyklų mokytojų rengimo mokyklose.

Istorijos dėstymas, aiškinama tame vado-

vėlyje, turi suteikti vaikams „įsisąmoninimą reikalingumo budriai ginti revoliucijos pasiekimus ir narsiosios Raudonosios Armijos laimėjimus“, turi paruošti vaikus „suprasti didelį istorinį bolševikų partijos vaidmenį visų mūsų šalies darbo žmonių kovoje dėl išsilaisvinimo iš išnaudojimo bei priespaudos“. Arba vėl: „Ypatingas dėmesys turi būti kreipiamas pažinti ir suprasti esamus įvykius ir Sovietų valstybės vadovaujamą vaidmenį kovoje už pastovią taiką ir demokratiją“.

Istorija rusų tautos, „kuri parodė visai žmonijai savo politinę išmintį, savo karinį narsumą, savo genijų, tos istorijos faktai turi būti mokiniams tinkamai prezentuojami, kad nežadintų pagrįsto pasididžiavimo jausmo visu tuo, kas yra progresyvu ir revoliucinga ir kas taip praturtino mūsų šalies istoriją“.

Šis rusų tautos garbinimo ir augštinimo principas privalomas ne vien Rusijos mokyklai, bet ir Okupuotosios Lietuvos mokyklai.

Maža to. Tas pats pedagogikos vadovėlis dėsto, kad „Sovietų mokyklos mokiniai turi suprasti, jog patriotizmo jausmas yra persunktas nesutaikomos neapykantos socialistinės visuomenės priešams. Neapykanta“, toliau dėstoma toje pedagogikoje, „gimdo revoliucinį budrumą ir kelia jausmą nesuderinamumo su klasės priešu; šio budrumo nusilpnėjimas pakerta socialistinės revoliucijos reikalą. *Būtina išmokti ne tiktai neapkęsti priešą, bet su juo kovoti, laiku jį demaskuoti ir pagaliau, jei jis nepasiduoda, jį sunaikinti*“. (*Mūsų pabr.*)

Pasak tą vadovėlį, „moraliai išauklėtas individas ... yra tas, kuris savo elgesyje savo interesus subordinuoja savo tėvynės ir savo tautos tarnybai. Ši tarnyba susieta su pykčiu ir neapykanta tėvynės priešams...“

O juk Sovietų Sąjungoje tėvynės priešai yra visi Vakarai ir visa, kas vakarietiška. Vakarai, kurie naudoją bakteriologinius ginklus korėjiečiams žudyti ir pan.

* * *

Komunistinė materialistinė pasaulėžiūra, *sovietinis* patriotizmas ir vakarietiškumo žeminimas, rusiškumo ir sovietiškumo garbinimas, neapykantos Vakarų Pasauliui skiepijimas — štai sovietinio auklėjimo okupacinėje Lietuvos mokykloje paskirtis.

Šiuo keliu sovietinė komunistinė diktatūra kuriasi pagrindą ir atramą pavergtose tautose, veikdama laipsniškai, tačiau plačiu mastu ir visomis prieinamomis priemonėmis.

Tuo šioji diktatūra skiriasi nuo kitų Europos išgyventų totalitarinių diktatūrų. Negalima neprivertinti skiepijamos komunistinės materialistinės pasaulėžiūros patrauklumo. Ji pateikia visų dalykų logišką išaiškinimą ir prasmę. Ši „dialektika“ turi atsakymus į visus klausimus. Pasaulinės ir Europos istorijos eiga randa joje logišką išaiškinimą, o faktas, kad Vakarai vis dar neatėjo išlaisvinti Europos pavergtosios dalies, patvirtina pavergtojo galvosenoj sovietinės dialektikos išvedžiojimus. Juo labiau, kad tiesa yra slepiama arba iškraipoma. Geležinės uždangos nuo jos atskirtas Vakarų Pasaulis jam vaizduojamas skestąs chaose, konfliktuose ir prieštaravimuose, nesusipratimuose, ekonominėse krizėse. O čia komunistinė pasaulėžiūra pateikia planą naujai santvarkai, kuri žada išspręsti visus konfliktus ir juos įveikti. Melas, apgaulė, jėga įgavo toje pasaulėžiūroje naują prasmę — tikslas pateisina priemones. Šnipinėjimas ir pranešinėjimas virto dorybe.

Tokie yra tos komunistinės „moralės“ nuodai, kuriais šiandien nuodijami Lietuvos vaikai.

Tasai nuodijimas vyksta nuo lopšelių ir vaikų darželių ligi pat augštųjų mokyklų.

Vien Kaune vaikų lopšelių esą trys. Nors priežiūra ten gera, bet tėvai nenoriai atiduoda į juos vaikus. Tačiau darželiuose vaikų jau yra daug. Kiekviena šeima, kurios bent vienas narys dirba, gali atiduoti vaikus į darželį. Imamas tam tikras mokestis, kurio dydis priklauso nuo gaunamo atlyginimo. Darželyje vienam vaikui skiriama maždaug 7 rubliai per dieną maistui. Vidutinė šeima negali tiek skirti iš savo namų biudžeto. Ir štai, komunistinis auklėjimas pradedamas čia pat darželyje. Tam naudojami žaidimai, vaidinimai, Naujųjų Metų eglutės, dovanos ir kt.

Vaikų darželį seka mokykla: septynerių metų, iš kurios toliau galima eiti į technikumus, amatų mokyklas, įvairius kursus, kuriuose duodamos stipendijos, ir dešimties metų vidurinioji mokykla, kurioje stipendijos nėra duodamos.

Praktiškai tėvai turi rūpintis vaikais tol, kol jie yra septynerių metų mokykloje, vėliau, jei jie eina į specialias mokyklas, tas rūpestis atkrinta. Dėlto nesimokyti nėra priežasties. Tuo būdu jaunimas yra atitraukiamas nuo tėvų įtakos. Čia reikia pridurti, kad specialiose mokyklose neretai duodamas mokiniams ir pilnas išlaikymas.

Ypatingą dėmesį okupantas kreipia į amatų mokyklas, kurių yra daug, bet kurių administracija, pav., Kaune, ištisai yra rusų. Jose mokosi nemažai ir rusų vaikų.

Amatų mokyklų baigusiųjų beveik 90% yra jau komjaunuoliai. Mat, okupantui rūpi, kad baigę amatų mokyklas, eidami į darbininkų tarpą, būtų tvirtai išauklėti komunistinėje dvasioje.

Tačiau ir apskritai betkurioje mokykloje pagrindinis mokymo ėėsnis ir pirmutinė sąlyga mokytojams yra ši: „negali būti nė vienos pamokos, kuri nebūtų politinė". Joks mokytojo apolitiškumas ar neutralumas nėra galimas. Net ir operavimas skaičiais aritmetikos uždavinyje turi „kvepėti" sovietiškai, keliant sovietinį gyvenimą ir niekinant Vakarų gyvenimą. Augščiau cituotieji sovietinės pedagogikos principai privalomi visiems mokytojams. Kiekviena proga Vakarų Pasaulis turi būti niekinamas, o Sovietų Sąjunga keliama į augštybes.

Kas savaitę mokyklose yra „politgramotos" pamokos. Tų pamokų planas smulkiai sudaromas partinės organizacijos. Politinio švietimo tvarkymas centralizuotas ir yra partijos rankose. Savaime, kiekviena religinė šventė panaudojama antireliginei pamokai ar paskaitai. Kalėdų ir Velykų metu atostogų nėra, bet prieš Naujuosius Metus mokiniai paleidžiami savaitei. Šiaipgi mokyklose tėra vasaros atostogos nuo birželio vidurio ligi rugsėjo pirmos dienos.

Kiekvienoje mokykloje veikia įvairūs būreliai: gamtininkų, literatų, sporto ir kt. Bet ir čia jų tikslas ir pagrindas — komunistinės dvasios skiepijimas.

Kas yra tautiškumas, mokyklinis jaunimas jau nebežino. Su Lietuvos valstybe, su jos kultūros istorija ryšiai nutraukti. Istorinės lietuvių asmenybės, tokios brangios mūsų tautai, nė minėti neminimos. Lietuva, lietuvis, kaip toks, dabartinėje okupacinėje mokykloje nefiguruoja.

Kokia gi toje sistemoje mokytojo padėtis? Ar yra galimas, kaip kartą mūsų veiksnių ir per „Amerikos Balsą" buvo raginta, skiepijimas mokiniams tautiškumo, tautinio jausmo?

Toks manymas yra perdėm klaidingas. Jei Krašte tokio paraginimo kas paklausytų, tai atneštų daugiau žalos, negu gero, nes jei tik betkuris mokytojas bandytų, kad ir kaip atsargiai, tąja kryptimi veikti, beregint jis atsidurtų Sibire. O jei jis yra širdyje patriotas, tai vien savo buvimu, nematoma, bet jaučiama gija palaiko tautinę dvasią.

Šiaipgi kiekvienas mokytojas turi ir tegali elgtis taip, lyg jis būtų nuoširdus, įsitikinęs komunistas. Ką jis galvoja ir jaučia iš tikrųjų, to niekas neturi ir negali nei žinoti nei net įtarti. Dėl mažiausio įtarimo mokytojas yra išbaigiamas. Dėl to Lietuvoje niekas neturi iliuzijų, ir užsienio lietuviai irgi neturėtų jomis misti.

Nekalbant apie apolitiškumą, nėra galimas net ir joks mokytojo pasyvumas, nes tai jau laikoma antisovietiniu nusistatymu. Tylus, pasyvus priešinimasis, tylus boikotas, kiek klausimo apie mokytojus, yra neįmanomas ir vestų prie jų sunaikinimo. Partijos priežiūra ir nuolatinis sijojimas yra labai griežti.

Todėl, pav., jei kas iš šalies galėtų pabūti mokykloje, stebėti mokytojus per pamokas, dalyvauti net privačiuose jų pasikalbėjimuose, tas patirtų įspūdį, kad visi jie yra tikri komunistai. Jie priversti taip maskuotis ir taip jie kalbasi savo tarpe.

Bet visdėlto, kal dar tebėra tie senieji mokytojai, tautinė dvasia, nors nematoma ir neišreiškiama, dar tebejaučiama. Okupantas tai žino, bet pagaliau tai jam ir nesvarbu. Tautiškai veikti mokytojas negali, jis yra priverstas aklai vykdyti ir vykdo okupanto siekius.

Šiais metais ateina į mokyklas 1500 naujų, pedagoginius mokslus išėjusių mokytojų. Viduriniųjų mokyklų 25 direktoriai šiais metais pasiųsti į Maskvą, į mokytojų kvalifikacijoms kelti kursus prie Centrinio Maskvos Mokytojų Instituto. Taip pamažu, su laiku, sovietinis auklėjimas okupacinėje mokykloje, sovietiškai parengus naujus mokytojus, bus vykdomas dar tvirčiau ir darysis pavojingesnis tautos dvasiai. Laikas, deja, dirba okupanto naudai.

O kaip atrodo tokios mokyklos malamas vaikas?

Nors būklė nuolat blogėja ir sovietinimo bei nutautėjimo procesas vyksta nepaliaujamai, jis nevyksta lengvai. Jis labiausia paliečia jaunuosius, kol jie tebėra nesubrendę. Tačiau jiems paaugus ir ėmus susivokti gyvenime bei sąlygose, juose ima rastis neigiamas nusistatymas skiepijamai sovietinei dvasiai. Neretai jie pajaučia ir ima suprasti neigiamą tėvų nusistatymą.

Kitą betgi vertus, komunistai negailestingai vaikus stebi ir, jei reikia, sijoja. Pav., kad ir tokia priemonė: mokiniams parodomas politinis filmas, iš kurio gautus savo įspūdžius jie turi aprašyti. Tie aprašymai atidžiai skaitomi, ir betkuris mokinio „nukrypimas" pastebimas ir registruojamas.

Iš kitos gi pusės tėvai, ir šiaip iki šiol bijoję veikti savo vaikus, kad šie neprasitartų mokykloje ir neužtrauktų išvežimo grėsmės, dabar jau net iš viso vengia juos nustatinėti antisovietiškai ir dėl kitokių priežasčių. Būtent, rūpindamiesi jų ateitimi ir nenorėdami tos vaikų ateities statyti į pavojų. Seniai žadėtas ir lauktas išlaisvinimas neatėjo, ir nėra duomenų, kad jis greitai galėtų ateiti. Taip, sovietinės propagandos ir realybės veikiami, nusivylę, galvoja tėvai. Kam tad jie turi traukti pavojų ant savo vaikų ateities, užtraukti ir sau ir jiems Sibiro grėsmę? O šitoks suprantamas protavimas, žinoma, dar didesnis vanduo ant sovietiško auklėjimo malūno.

Okupacinei mokyklai žymiai taipgi talkininkauja tampriai su ja susietos komunistinės jaunimo organizacijos. Jų tikslas toks pat, kaip ir mokyklų, bet gal dar gilesnis — jaunimą ne vien nutautinti ir susovietinti, bet ir parengti jį partijai. Priverstinis įrašymas į pionierius, komjaunimo organizacijos šaką, vyksta nuo pat pradžios mokyklos suolo. Pionieriuose, kur vaaikai išbūna ligi 12-15 metų amžiaus, jie ruošiami į komjaunuolius. Vaikų stovyklos, iškylos, specialūs filmai, paskaitos ir t.t. ir t.t. — visa tai skiriama iš lietuvio išauginti komunistinės dvasios homo sovieticus — sovietinį žmogų, be savo iniciatyvos, be kūrybinės minties, nežinantį sąžinės laisvės, siaurą sovietinį dogmatiką.

* * *

Ir taip vyksta ta tyli kova dėl jaunosios lietuvių kartos sielos. Ją okupantas vykdo plačiu mastu, jai vykdyti jis turi visas, dažnai labai subtilias priemones.

O kokias priemones turi Lietuvis sovietiniame pavergime atsilaikyti okupanto kėslams sunaikinti tautą, jei ne fiziškai, tai dvasiškai?

* * *

Komunistai tvirtina, kad visuomenę įmanoma sociališkai perauklėti ir tą perauklėjimą jie vykdo. Ar tai jiems pasiseks galutinai, tik ateitis teparodys. Tačiau reikia turėti galvoje, kad ir Okupuotoje Lietuvoje sovietinė santvarka pamažėli stiprinasi, per ilgus metus darosi natūrali, suprantama.

Tūlas gal paklaus, kaipgi, jei taip, atrodys mūsų jaunoji karta, išėjusi sovietinę okupacinę mokyklą? Neabejotinai ji auginama juk prosovietiškai. Bet reikia tikėtis, kad ji nebus perblogai išaugusi. Ji mokės dirbti, bus drausminga. Bet vargu ji bus veržli, kovinga, vargu, ar turės jaunatviškos iniciatyvos, vaizduotės ir fantazijos. Nepriklausomos asmenybės okupantui nereikalingos ir pavojingos. Jam reikalingi klusnūs sovietiniai piliečiai, išmokyti klausyti įsakymų, siauri sovietiški marksistai ir „herezijų" medžiotojai.

Vakaruose mėgstama kalbėti apie nepalaužiamą Sovietų pavergtųjų tautų dvasią, apie jų priešinimąsi sovietiniam režimui, skelbiami optimistiški raportai. Susidaro įspūdis, kad tuo būdu Vakarai nori patys save užliūliuoti. Kad ten anapus geležinės uždangos dar laikomasi, tautinė dvasia dar ten stipri. Kodėl, tad, dar nepagyventi taikingoje koegzistencijoje?

Būklė Pabaltijo valstybėse, tame pavergtųjų tautų forposte, mažai teteikia pagrindo tokiam optimizmui.

„Proklamavome, kad jie (Sovietų atstovai) yra išdavikiški ir nepataisomi ir kad netinka civilizuotiems santykiams palaikyti."

W. Churchill, 1927. VII. 24.

KŪRYBA, KOKIOS REIKALAUJA OKUPANTAS

1952 metais sovietinės Lietuvos Valstybinė grožinės Literatūros leidykla Vilniuje, redaguojant I. Gurvičiui, išleido „na litovskom jazyke" A. Vienuolio stambų (442 psl.) romaną PUODŽIŪNKIEMIS.

Kiek teko patirti, okupantų spauda Lietuvoje šį romaną palydėjo nevienodais atbalsiais. Kaikurie mėgino girti, kiti peikė, kaip neatitinkantį laiko uždavinių ir dabartinės linijos reikalavimų. Į tokius atbalsius negalima kreipti rimto dėmesio, nes tai nėra laisvos kritikos pasisakymai, o tik tokie, kaip kokiu momentu mano kompartija ir jos literatūriniai politrukai.

Laisvas lietuvis Vakaruose, be abejo, su įdomumu ima į rankas Puodžiūnkiemį. Viena, jog tai naujas veikalas žinomo Lietuvos rašytojo, antra, jog jis ieško davinių nustatyti, kaip praktikoje pasireiškia kūryba rašytojų, likusių okupuotoje Lietuvoje.

Šiuo atžvilgiu tačiau skaitytojas maža naujo tegauna. A. Vienuolio romanas apima laikotarpį nuo Nepriklausomybės pradžios ligi pirmosios bolševikų okupacijos 1940 metais birželio mėnesį. „Naujo laimingo gyvenimo", vadinasi, čia dar nėra. Visa, ką jis gali gauti, tai gana pilną supratimą, ko okupantas reikalauja iš lietuviško rašytojo, kai šis nori ar yra raginamas „atvaizduoti" „buržuazinės, nacionalistinės, imperialistinės ir fašistinės" nepriklausomos Lietuvos gyvenimo laikotarpį.

Vienuolio romanas duoda tokį vaizdą. Policinė literatūra. Ko lietuvis gėdijosi daryti carų laikais — dabar daro...

*

Puodžiūnkiemio romano medžiaga ir intriga galėtų būti įdomios.

Broliai Jonas ir Antanas Puodžiūnai, žemės reformą Lietuvoje vykdant, nuperka Lenkijon išvykstančio dvarininko Siesickio dvaro centrą. Puikius rūmus, trobesius ir žemę broliai visai „kolchoziškai" pasidalina pusiau. Abu broliai prieš tai buvo gaspadoriai („turtingi", kaip sako Vienuolis) ir jie su geru ūpu bei išmanymu imasi vesti ūkį. Jono Puodžiūno darbštumas, sumanumas, gudrumas ir šykštumas stačiai nepaprasti. Jo dvaro dalis auga ir klesti. Antanas menkesnis gaspadorius, bet brolio kurstomas irgi laikosi. Jono Puodžiūno tikslas — pakelti ūkį, sujungti abiejų brolių dalis, atpirkti kaimyninių naujakūrių ūkelius ir taip padaryti ką nors stambaus, garbingo, sukurti naują lietuvių dvarininkų luomą. Kad žemė susijungtų, jis net savo sūnų siekia apvesdinti su vienintele brolio Antano dukterimi... Tam nepasisekus, jis vistiek vėliau brolio dalį nuperka.

Tame ūkinių ir šeimyninių rūpesčių fone, su įvairiais nuotykiais ir konfliktais, vyksta romano veiksmas. Bet autorius pasistatė, ar toks jam buvo uždėtas uždavinys, — tame fone parodyti viską, ko dabar nori okupantas. Tad čia paliesta dešimtys įvairiausių temų. Pvz., parodyti najojo lietuvio buožės šykštumą, žiaurumą, kraugeriškumą, suktumą, veidmainiškumą, išnaudojant naujakūrius, kaimynus, net savo brolį. Buržuazijos suponėjimą, pasipūtimą, savanaudiškumą, karjerizmą Kaune, kur gyveno vyriausias Jono Puodžiūno sūnus ir mokėsi kiti du jaunesni vaikai. Šalia to, naujakūrių „klasinį" sąmoningumą, darbininkų susipratimą, jų revoliucinės sąmonės augimą, žinoma, artėjant prie komunizmo ir net veikiant komunistų partijoje. Įrodinėti, kad šalia sovietinio komunistuojančių patriotizmo, Puodžiūnai ir jiems panašūs neturėjo jokio patriotizmo, o ką turėjo, tai buvo bjauru, neigiama. Lietuvos valstybė buvo tik siurbėlių ir išnaudotojų mašina. Visos partijos buvo sukčių, niekšų, spekuliantų, engėjų gaujos. Stačiai visos — ir krikščionys demokratai, ir kairieji, ir tautininkai. Tik komunistai siekė laisvės ir teisybės, darbo liaudies būklės pagerinimo, su ilgesiu kalbėjo apie Rusiją (oficialiai sakant, „Sovietų Sąjungą"...) Lietuvoje gerai buvo tik puodžiūnams ir panašioms siurbėlėms, o visa likusi tauta skurdo, kentėjo, vergavo.

Tokia Puodžiūnkiemio dvasia ir tikslai.

Vienuolis per romaną stengiasi duoti šių dienų Lietuvos visuomenei tokį vaizdą ir „auklėjimą", kokio atkakliai siekia okupantų kompartija. Tas tikslas — suniekinti Lietuvos nepriklausomybę, juodžiausiomis spalvomis nupiešti laisvąją praeitį, įtikinti, kad tokios šlykščios praeities nereikia ilgėtis, parodyti, kad tik komunistai ir Rusija tegalėjo atnešti „išlaisvinimą", „atsirokuoti" su kraugeriais puodžiūnais, juos sušaudant ar į Sibirą išvežant, ir t.t.

Ką S. Žymantas savo studijoje apie sovietiškai rusiškos mašinos triuškinamą lietuvių tautą yra rašęs Santarvės š.m. 4-5 nr., Vienuolio Puodžiūnkiemis su kaupu patvirtina.

Tragiškos lietuvio rašytojo darbo ir kūrybos sąlygos okupuotoje Lietuvoje. Jis turi taip rašyti, kaip reikalauja okupanto enkavedistinė ir minties policija. Jis gali rašyti tik tokius romanus, arba jokių. Tiesą sakant, jis negali nieko nerašyti, jei buvo rašytojas. Nerašymas reikštų pabrėžtą nepritarimą esamai tvarkai, taigi sabotažą ir mažų mažiausia nemokamą bilietą į laimingąjį Sibirą.

Galima čia pažymėti, tarp daugelio, tris atvejus, kaip sovietinis rašytojas privalo „kurti socialistinę tikrovę". Patikrinę kokiais „faktais" Vienuolis vaizduoja Lietuvos gyvenimą ir kaip jis turi tuos „faktus" sukurti, galime turėti aiškų supratimą, ko yra vertas Rusijos bolševikinių rašytojų vaizduojamas tenykštis esamas ar buvęs gyvenimas.

Vienuolis plačiai aprašo suvalkiečių ūkininkų streikus prieš vyriausybę 1934 metais. Juos jis vaizduoja (taip kompartija reikalauja), kaip komunistų agitatorių sukeltus ir aplamai, kaip „tarybinių nuotaikų" liaudies maištą. Nors jo romano veiksmas eina kažkur netoli Anykščių, bet ir čia suvalkiečių sukilimas „persimeta". Tik čia „streike" dalyvauja ne ūkininkai, bet naujakūriai „biedniokai" ir darbininkai. Tai yra pasakos iš piršto, nes tokių streikų Augštaitijoje tada nebuvo.

Į romaną taip pat įpinti įvykiai Kaune, kai vienas darbininkas nušovė žydą fabrikantą (Vienuolis, žinoma, nesako, kad žydą...) ir pats nusišovė. Jo laidotuvių metu tada Kaune buvo solidarizuojančių darbininkų manifestacija, kur įvyko ekscesų su policija ir kurią keliolika komunistų mėgino paversti politine demonstracija. Vienuolio aprašomose laidotuvėse policija siautėjo, šaudė, daugybė užmuštų ir sužeistų, jog stačiai gatvėse liejosi kraujas. Perdėjimas su tikrove teturi tiek bendro, kiek agurkas su braižyba.

Bolševikų kariuomenei okupuojant Lietuvą 1940 m. vasarą, aplink Puodžiūnkiemį ir kaimuose jau būta daug komunistų ir jiems prijaučiančių, kurie laukė „išvadavimo" ir masiškai su džiaugsmo demonstracijomis pasitiko raudonąją armiją. Iš tikrųjų gi komunistų kaimuose kaip tik buvo be galo retai, ir įžygiuojančių „išlaisvintojų" kaimuose niekas nepasitikinėjo su džiaugsmu, o tik su nerimu ir liūdesiu. Tik didesniuose miestuose juos triukšmingai mėgino pasitikti tam tikrų tautybių tūli elementai. Bet Vienuolis apie tai nei žodžio...

Kol yra liudininkų, kurie tuos įvykius išgyveno ar patys matė, toks „tikrovės" vaizdavimas romanuose yra pakaruokliškai juokingas. Bet kai turima tikslo išniekinti nepriklausomos Lietuvos visą gyvenimą, tokie agitpropiški klastojimai yra tik smulkmenos.

Tačiau auganti jaunoji karta, nieko kito negirdėdama ir nežinodama, pradės tikėti, kad iš tikrųjų Rusija „išlaisvino" Lietuvą iš skurdo ir vergijos, kad komunistų nuo seno čia buvo pilna. Ir t.t.

*

Vienuolis buvo vienas iš stipriųjų lietuvių prozaikų ir stilistų. Ypač jo jaunystės laikų novelės liks visuomet lietuvių literatūros brangių turtu. „Prakeikti vienuoliai", „Paskenduolė", „Rudens gėlės" ir eilė kitų kūrinėlių liks mūsų literatūros šedevrais.

Savo vėlesniuose romanuose Vienuolio talentas buvo pradėjęs aiškiai silpnėti. „Ministeris, „Viešnia iš šiaurės" buvo to silpnėjimo liudininkai. Ir jo stilius nebeteko savo jaunystės magiškumo.

Puodžiūnkiemis tačiau savo siužetiniais apmatais ir įvestaisiais charakteriais priklausytų prie itin gerų ir įdomių užmanymų. Jono Puodžiūno charakteris be galo gyvas, gyvenimiškas ir įdomus. Aplamai visi neigiamieji romano personažai gan gyvi, pasisekę ir meniškai pateisinti. Bloga tik su visais teigiamais, tai yra komunistuojančiais personažais: jie dirbtiniai, sentimentalūs, falšyvi, — jie taip pat išmeluoti, kaip ir visa bolševikinė propaganda.

Pölicinis režimas, maskoliška priespauda, materialinė ir dvasinė diktatūra yra neatitaisomai pražudžiusi gerą Vienuolio užmanymą. Rašytojas turi meluoti, net jei beviltiškume ir pats nebesuprastų, kad meluoja. Jo pareiga — teršti visą laisvės epochą, atmesti viską, dėl ko mūsų tauta nuo amžių kovojo ir svajojo, įrodyti, jog maskolinė okupacija atnešė „išlaisvinimą". Tai beviltiškas uždavinys. Laisvam lietuviui ne tik liūdna, bet ir kažkaip gėda tokią knygą skaityti. Labiau norėtųsi, kad ne lietuvis tai rašytų, bet koks nors maskolius „na litovskom jazyke". Tada gal galvotume, kad rašytojas bent pats tiki, ką rašo.

Kas yra iš arti ir asmeniškai pažinęs Vienuolį ir jo pažiūras, tam romaną beskaitant nekartą šypsena bėga per lūpas. Tragiškas, klaikiai tragiškas yra pasilikusio Lietuvoje subrendusio rašytojo likimas. Nes kas gali būti skaudžiau, kaip spjaudyti į savo tautą ir patį save, — ir liaupsinti pavergėją, bučiuoti enkavedisto nagaiką?

b. r-a

IŠ SOVIETINIO GYVENIMO OKUPUOTOJE LIETUVOJE

Statyba Vilniuje

Gedimino (dabar Stalino) ir Lentpjūvių gatvių rajone, prie Neries, priešais jaunimo stadioną, pradėta respublikinės bibliotekos rūmų statyba. Bibliotekos rūmai suplanuoti 2.500.000 tomų.

*

1955 metais numatoma pradėti Operos rūmų statyba Vilniaus (dabar Liudo Giros) — Narbuto — Tyliosios — Dujų gatvių rajone.

*

Baigiama statyti aerodromo stotis. Vilniaus aerostotis bus viena iš stambiausių ne tik pavergtuose kraštuose, bet ir palyginti su Sovietų Sąjungos aerostotimis. Stoties patalpose žada būti: viešbutis, restoranas, motinos ir vaiko poilsio namai, biblioteka, skaitykla, o taipgi tarpmiestinė telefono stotis, pašto ir telegrafo agentūra.

Stotį puoš Černiachovskio ir Melninkaitės bareljefai.

*

Visasąjunginio „Giprokinonoligraf" instituto Leningrado skyrius rengia Lietuvos kino studijos statybą. Kino studija numatoma statyti kryžkelėje kelio į Valakumpį ir Nemenčinės plento. Studijos pastatai užims apie 10 hektarų plotą. Statybos darbai numatomi pradėti 1955 m.

*

Žvėryne, Neries pakrantėje pradėta Vilniaus Pedagoginio Instituto rūmų statyba.

Antireliginės propagandos stiprinimas

Nors sovietinė konstitucija „garantuoja" sąžinės laisvę, tačiau, kaip rašo „Sovietskaja Litva" 1954. IX. 15 d., „būtų grubi klaida sąžinės laisvės priedanga suprasti tą laisvę, tik kaip laisvę platinti religines pažiūras. Prieš tokias pažiūras reikia kovoti, ir antireliginė, ateistinė propaganda turi būti neatskiriama komunistinio auklėjimo darbo dalis. ... Mūsų respublikos sąlygomis ypač svarbu aiškinti veiklą reakcinės katalikų dvasininkijos, šios agentūros Vatikano, kuris yra pikčiausias darbo žmonių priešas, ištikimas amerikoniškojo imperializmo tarnas."

Netrukus po to, Tauragės rajono laikraštis „Tarybinės Žinios", Vievio rajono „Leninietis", Kelmės rajono „Komunistinis Žodis" ir kt. pradėjo spausdinti antireliginius straipsnius, ragindami vykdyti plačią „mokslinę" ateistinę propagandą.

Sovietinis Raudonasis Kryžius Okupuotoje Lietuvoje drauge su Kultūros Ministerijos mokslinio ateizmo sekcija buvo parengęs eilę paskaitų antireliginėmis temomis.

Kova su chuliganizmu

Kovai su chuliganizmu Sovietų Sąjungos Augšč. Tarybos Prezidiumas buvo priverstas 1954. IV. 30 d. išleisti įsaką, leidžiantį teismo organams taikyti mirties bausmę sušaudant už kriminalinius nusikaltimus, esant sunkinančioms aplinkybėms.

To įsako išdavoje Lietuvoje buvo nuteisti: Andrijenko už per sukeltas vakarėlio metu peštynes Klaipėdos rajone, Gvildžių kaime. Ignatovo nužudymą ir Šukio sužeidimą, Aronovič už sužeidimą mirštamai moters Klaipėdoje peštynių metu.

Sukėlęs Vilniuje, profesinių sąjungų klubo šokių metu, peštynes ir sužeidęs Duchovą, Mitrochin nubaustas 5-ais metais kalėjimo, sukėlęs peštynes Kaune Randys — 10 metų, ir eilė kitų įvairiom bausmėm.

Naikinami lietuvių kultūriniai paminklai

Dionyzo Poškos namas Skaudvilės rajone nugriautas.

Taipgi griaunamas poeto Simano Stanevičiaus, „Žemaičių Šlovės" autoriaus gimtinės namas.

KRONIKA

* Nuo 1954/55 mokslo metų pradžios okupacinės Lietuvos mokyklose berniukai ir mergaitės mokysis drauge bendrinėse klasėse.

* Rašytojas Putinas-Mykolaitis užsibrėžė parašyti „marksistinį" dviejų tomų romaną iš 1863 metų sukilimo. Jis taipgi verčia į lietuvių kalbą A. Mickevičiaus „Poną Tadą".

* Rašytoja S. Čiurlionienė perdirbo ir pritaikė sovietinei dvasiai savo seniai parašytą komediją „Pinigėliai".

KULTŪRINĖMIS TEMOMIS

L'homme revolté

arba

PROTESTAS PRIEŠ KONCENTRACIJOS UNIVERSĄ

Tiesus ir taurus Alberto Camuso santykis į mūsų epochos realybę, kuri, jo paties žodžiais tariant, esanti „logiško nusikaltimo realybė", buvo sukėlęs gyvų diskusijų ir aštrių puolimų, ypač pasirodžius jo knygai „Sukilęs žmogus" (L'homme revolté). Tai mus verčia bent bendrais bruožais susipažinti su šio stambaus mūsų laikų rašytojo ir filosofo mintim apie „koncentracijos universą" ir žmogaus vietą jame. Tiesumas ir taurumas suteikia Camuso analizei tokios įtikinančios jėgos, kad net ir maskvinis marksizmas negalėjo praeiti tylomis pro jį ir jo naujausį veikalą. Betarpiškai (savo spaudoj) ir tarpiškai (per Sartre ir jo artimuosius) Maskvos marksininkai, pasirodžius „L'homme revolté", pakėlė negirdėtą triukšmą, mėgindami paneigti Camuso skelbiamas tiesas, įrodyti jo analizės principinį klaidingumą ir aplamai autorių „diskredituoti", kaip šiandien mėgstama sakyti ir elgtis.

„Aš stengiuosi suprasti mūsų laikus" — sako Camus, o tie laikai esą — „logiško nusikaltimo" ir „vergų stovyklų su laisvės vėliava" laikai. Ir tikrai, skaitytojas nuo pat pirmųjų puslapių šias autoriaus pastangas gerai jaučia ir negali jo mintim ir išvadom netikėti. Tiesos akivaizdoje Maskvos marksininkai įsiuto ir tulžyje mirkytom plunksnom griebėsi atakos, kuri, dideliam jos organizatorių liūdesiui, nepavyko, nes nieko neįtikino. Melu negalima nieko įrodyti. Melas visuomet, kaip toji priežodinė yla, išlenda iš maišo, nors tas maišas ir gražiausiais siūlais būtų išsiuvinėtas. Ties vergų stovykla, kad ir augščiausiai iškelta „laisvės vėliava", buvo, yra ir bus aiškiai visų matomas melas ir kraštutinis, ciniškas žmogaus paniekinimas.

Albert Camus analizuoja idėjų kompleksą jo istorinėj funkcijoj, nuo seniausių laikų iki šių dienų, ypač aiškiai nušviesdamas mūsų dienų sudėtingas visuomenės problemas. Jo studija liečia pagrindinius aktualybės klausimus, matomus pro idėjų susikirtimo prizmę. Didžiausi praeities žiaurumai buvę vaikų darbas, palyginti su moderniuoju kriminalu: su „septyniom dešimtim milionų lavonų mūsų pusamžy ir vergų stovyklom po laisvės vėliava". Tiesa, yra buvę epochų, kada gyvenimo pasija buvusi tokia didelė, kad turėdavo baigtis ekscesais. Bet nei vienas toks istorinis ekscesas negali nė iš tolo būti palygintas su ta „monotoniška nuskurusios logikos sukurtąja tvarka, kurios akimis viskas lygu". Ši logika baigėsi žmogžudystės įteisinimu.

Camus eina komplikuotu keliu nuo metafizikos iki politikos. Jo nuomone, sukilęs žmogus yra tas, kuris drįsta pasakyti „ne". Bet ne paprastą ir be turinio „ne", ištariamą vien dėl paties malonumo neigti. Sukilusio žmogaus „ne" tai tokios frazės kaip: „Dalykai trunka perilgai". Arba: „Yra riba, kurios jums nevalia peržengti". Camuso nuomone, sukilęs žmogus „nereikalauja sau gyvenimo, bet gyvenimo prasmės". Iš šio taško išeidamas, Camus studijuoja sukilimo klausimą, pasiremdamas autoriais, kurių idėjas analizuoja ir dažnu atveju visu poleminiu įkarščiu puola. Dostojevskio personažai jam neišsenkanti versmė. Markizas de Sade jam esąs „natūralaus žmogiško blogio kodifikuotojas" ir „kuklus" logiško nusikaltimo prekursorius. Mūsų laikais nusikaltimas esąs ginamas šaltai, su dialektikos kodeksu rankose, „tikslų vieš-patavimo vardu".

Sukilimo esmės analizę Camus pradeda

antikiniais laikais (Prometėjus, Spartakas) ir per rusų nihilistus (tema jau liesta „Les Justes“) ir anarchistus prieina iki marksizmo. Hegelį ir Marksą Camus apžvelgia su nepaprastu kritišku realizmu. Žmogų—maištininką ir žmogų—revoliucionierių jis stato vieną priešais kitą, kaip du antipodus. Pirmasis *jieško* prasmės, antrasis — *primeta* savąją. Sukilusio žmogaus veikla, jieškant egzistencijos prasmės, primena Pascalio mintį: „Mes jieškome ne daiktų, bet daiktų jieškojimo“. Sekdamas Hegelio mintį, einančią per David Straussą, Bauerį, Feuerbachą, Marksą ir k. filosofus, Camus prieina išvadą, kad „aktualusis pasaulis gali būti tik viešpačių ir vergų pasaulis, nes mūsų laikus modifikuojančios idėjos išmoko iš Hegelio žiūrėti į istoriją, kaip į viešpatavimo ir vergavimo dialektinę funkciją“. Toliau įrodo, kaip kapitalistinės — buržuazinės visuomenės krizė įvyko ne pagal Markso pranašystes. Klaidžiodamas po marksistinės minties džiungles, Camus rado t.k. vieną kitą kuriozinę Markso mintį, pv.: „Tikslas, kurs reikalauja neteisingų priemonių, nėra teisingas tikslas“. Sovietinė praktika iš šios minties ironiškai pasijuokė.

Camus įrodo taip pat neįvykimą Markso apokaliptinių pranašysčių, kurias šis buržuazinio pasaulio dekadanso filosofas skelbė prieš šimtą metų, kai žodžiai „mokslas“ ir „technika“ žavėjo revoliucinį elitą. Šiandien mokslas ir technika suskilo į tieką šakų ir kelių, kad jau nebeįmanoma vienam žmogui apimti jų principų ir pritaikymo visumos. Revoliucinis elitas dar ir dabar mėgina iš Markso imti viską, neskirdamas to, kas jo minty buvo gera, nuo to, kas neatlaiko kritikos. Markso nuomone, mokslas ir technika turėję privesti prie darbo nedalomumo, tuo tarpu gi šios dvi disciplinos padalino ne tik technologinę visuomenę, bet suskaldė paprasčiausias rankų darbo funkcijas. „Mes esame skaistykloje“, sako Camus, ir nieks mums nežada dangaus. Sakoma tik, kad „nebus pragaro“...

Taip apžvelgęs „bylos universą“, Camus baigia savo knygą šia tiesia išvada: žmogus turi ryžtis atkovoti savo garbę istorijoje, kad ir prieš istoriką.

„L'homme revolté“ yra neabejotinai viena iš svarbiausių mūsų laikų knygų. Camus vadina daiktus savais vardais ir mėgina nušviesti kelią, kuriuo eidamas žmogus galėtų atgauti prarastą garbę ir pusiausvyrą. Sartre buvo apkaltinęs „Sukilusio žmogaus“ autorių deklamatoriška meile žmogui. Šis kaltinimas galėjo kilti tik iš didelio nutolimo nuo tiesos. Camus įsigilino į esamąjį laiką ir pamatė jo tikrąjį veidą. Ne jo kaltė, kad šis veidas turi slibino bruožus. Camus reikalauja, kad žmogus gyventų garbingai. Gal absoliuti moralė, kurios nori Camus, yra nepasiekiama utopija, tačiau kiekvieno žmogaus pareiga yra jos siekti. Šis siekimas galįs išgelbėti „koncentracijos universo“ žmogų.

Pr. B.

„Tik vyriausybės būna kvailos, o ne tautos masė. Vyriausybės gali siekti galios, teisių vyrauti, plėsti savo valdžią kitiems. Laisvos tautos to nesiekia.“

D. Eisenhower

IŠ NESENOS PRAEITIES

PIRMOJI BOLŠEVIKŲ OKUPACIJA (4)

1918 - 1919

(*Atsiminimų nuotrupos*)

T. VIDUGIRIS

TĖVIŠKĘ VADUOJANT

1919 m. gegužės mėn. pradžioje Panevėžio Atskiro Bataliono trys kuopos, sustiprintos artilerijos baterijos, pradėjo puolimą Ukmergės kryptimi. Žygis buvo sėkmingas, PAB-no daliniai užėmė Ukmergę, Viniškes, Širvintus, Giedraičius. Tuo metu į Ukmergę atžygiavo iš Alytaus ten susiformavęs 1-as pėstininkų pulkas. PAB-no daliniai perdavė Ukmergės kovų barą 1-am p. pulkui ir grįžo į Truskavos-Ramygalos sritį, iš kur turėjo prasidėti didesnio masto puolamieji veiksmai.

Vyriausios vadovybės sumanymu, PAB-nas turėjo koncentruotu puolimu užimti Panevėžį ir tuo būdu sudaryti atskubančioms iš Kauno dalims išeities tašką tolimesniems veiksmams, kurių tikslas buvo išvyti rusus-bolševikus iš šiaurinių ir rytinių Lietuvos sričių.

Puolimas prasidėjo gegužės mėn. 15 d. auštant.

Pirmoji PAB-no kuopa turėjo išmušti bolševikus iš Rajūnų dvaro ir toliau veikti Upytės kryptimi. Rajūnų dvaras buvo išsidėstęs patogioje gintis vietovėje: iš šiaurės jį dengė upė Nevėžis, o iš vakarų pelkėtas upokšnio slėnys.

Sutarėm su kuopos vadu, karin. Snarskiu, tokį veikimo planą: kar. Snarskis su dviem būriais ir dviem sunkiais kulkosvaidžiais nakties metu priartės prie Rajūnų dvaro iš šiaurės ir per upę Nevėžį ugnimi slopins priešo ugnies taškus, aš gi su dviem būriais turėjau pulti Rajūnų dvarą iš vakarų, per to paties pavadinimo kaimą.

Vidunaktį abi voros pajudėjo iš Krakenavos miestelio priešo linkui. Švintant pasiekiau su dviem būriais Rajūnų kaimą. Čia buvusi priešo sauga pasitraukė be kovos. Palaikiau tai blogu ženklu. Tai reiškia, kad priešas budrus ir pasirengęs kautis jam tinkamesnėj vietovėj ir patogesnėmis jam sąlygomis. Rytinėse Rajūnų kaimo pakluonėse išdėsčiau savo dalinį kautynių tvarkon. Pirmieji saulės spinduliai nušvietė apylinkę. Prieš mus driekėsi lygus atviras pūdymų laukas, už jo pelkėtas upelio slėnys, ir dar toliau dunksojo dvaro trobesiai. Buvo visiškai tylu. Negalėjau įžiūrėti jokio judesio dvare, priešo apkasuose nebuvo matyti nė gyvos dvasios.

Buvo neaišku, ar priešas pasitraukęs ar rengia mums spąstus. Nesulaukdamas su tartos ugnies iš Nevėžio šiaurinio kranto, daviau ženklą pradėti puolimą. Perbėgimais, mažais būreliais pradėjome slinkti numatomo priešo link. Mums pasiekus atviro lauko vidurį, iš už Nevėžio pasigirdo pora trumpų sunkiojo kulkosvaidžio ugnies serijų ir keletas šautuvų šūvių. Supratau, kad tai sutartos ugnies paramos pradžia.

Staiga visi dvaro užkampiai atgijo. Iš mūrinių trobesių ir apkasų pasipylė į mus šautuvų ir kulkosvaidžių kulipkos. Sugulę atsakėm bolševikams savąją ugnimi. Bandėme slinkti, pradžioje šliaužte. Nebejstengėm, buvom ugnies priplakti prie žemės. Kitoje Nevėžio pusėje mačiau mišku apaugusią augštumą, iš kurios puikiai galima buvo veikti priešo apkasus sparnine ugnimi. Laukiau, kad iš ten prabils mūsų kulkosvaidžiai, nutildys priešo ugnį ir leis mums slinkti toliau. Deja, išganingoji augštuma tylėjo. Be girdėtųjų kautynių pradžioje dviejų sunkiųjų kulkosvaidžių serijų, karininko Snarskio vadovaujamas puskuopis neberodė jokio gyvybės ženklo.

Saulė ritosi į dienovidį. Tęsiame ugnies dvikovą su priešu. Mūsų ugnis silpnėja, kareiviai baigia šovinius. Priešo ugnis irgi kiek aprimsta.

Nebematau kitos išeities ir įsakau trauktis. Vėl šliaužte imame slinkti atgal į Rajūnų kaimą. Mums pajudėjus, priešo ugnis vėl atgyja. Atsišaudydami, pridengdami vieni kitus ugnimi, pasiekiame Rajūnų kaimo pakraščius. Čia patikrinu nuostolius; jie nuostabiai maži. Turiu septynis sužeistus, jų tarpe pirmojo būrio būrininką G. Grįžtame nusiminę ir susigėdę Krakenavos miestelin. Ten, visų mūsų nustebimui ir pasipiktinimui, randame kuopos vadą su visu puskuopiu, besilsinčius po žygio. Pasirodo, kuopos vadas, karin. Snarskis, išgirdęs pirmuosius šūvius, įsakė pasitraukti, nes, esą sunkieji mūsų kulkosvaidžiai blogai veikė, o be jų paramos neįmanoma kautynių laimėti. Buvo liūdna ir pikta.

Atėjo žinia, kad 4-oji PAB-no kuopa, puolusi Eriškių kaimą, jį užėmė, bet patyrė skaudžių nuostolių. Nukautųjų tarpe buvo narsus ir visų gerbiamas tos kuopos vadas karininkas Nastopka. Tai buvo skaudi žinia, bet dar skaudesnė ji pasirodė, kai teko patirti, jog jis žuvo nuo kulkos niekšo, pasislėpusio mūsų eilėse.

Pirmosios ir ketvirtosios kuopų nesėkmės nepadarė didelės įtakos bendriesiems bataliono veiksmas. Trečioji ir penktoji kuopos Ramygalos rajone pralaužė priešo frontą ir greitu žygiu artėjo prie Panevėžio iš pietų. Bolševikai pradėjo trauktis visu frontu. Rytojaus dieną pirmoji kuopa vėl pradėjo žygį iš Krakenavos Upytės kryptimi. Rajūnuose priešo neberadom. Iš gyventojų patyriau, kad vakar dieną bolševikai turėjo didesnių nuostolių, negu mes jų buvome patyrę. Pasitraukdami rusai išsivežė keturis nukautuosius ir 12-15 sužeistų.

Apmaudas apėmė sužinojus, kad vakar dieną bolševikai pradėjo trauktis kaip tik tuo pat metu, kai ir mes pradėjome trauktis. Sustiprinta jų ugnis į mus besitraukiančius tebuvo maskavimas jų pačių pasitraukimo.Taip! Kautynes laimi tas, kuris kritiškiausiu momentu nenustoja tikėjęs savo pergale ir parodo daugiau atkaklumo ir ištvermės.

Traukėme Panevėžio link, nebesutikdami priešo. Atvaduotųjų sričių gyventojai pasitiko mus džiaugsmingai. Jie teikė mums visokeriopą pagalbą bei paramą, ėjo mūsų žvalgų ir sargybinių pareigas. Mums sustojus poilsio, vietos gyventojai tučtuojau pasklisdavo po artimiausius kaimus ir pranešdavo mums, kur yra priešas ir ką jis veikia.

Taip pasiekėme P. (pavadinimo nebepamenu) kaimą. Priešais mus driekėsi platus balotas Malūnkos upelio slėnys ir už jo vėl kaimas. Baloto upelio riba buvo paskutinė gamtos kliūtis prieš Panevėžį. Buvo aišku, kad rusai turėjo ją ginti. Anapus upelio į kaimą traukė vienintelis kelias. Siųsti žvalgus buvo neatsargu. Įsilipau tad į namo stogą ir per žiūroną ėmiau stebėti kaimą. Jokio judesio, jokio žmogaus nebuvo matyti kaime. Tai pasirodė įtartina. Tuo metu prie namo, nou kurio stogo žvalgiausi, vienkinkiu vežimėliu privažiavo moteriškė. Į vežimą ji buvo įsidėjusi pundą pakulų. „Vežu pakulas į aną kaimą, kad suverptų", kalbėjo jinai, „įvažiavusi į kaimą ir neradusi ten ruskių, tuojau išeisiu atgal iš kaimo ir nusirišusi nuo galvos skepetą jums pamojuosiu. Jei iš kaimo neišeičiau, žinokit, kad ten yra ruskiai". Moteriškei nuvažiavus, sekiau ją per žiūroną. Jai įvažiuojant į kaimą, prie jos pribėgo vaikutis. Ji atsistojo vežime, nusirišo nuo galvos skepetą ir ėmė mums mojuoti. Pasirodo, priešas buvo iš ten pasitraukęs gal prieš pusvalandį. Be jokių atsargumo priemonių galėjome žygiuoti toliau. Gyventojai mums teikė be galo daug panašių paslaugų.

Viena tik aplinkybė temdė mūsų žygio džiaugsmą. Tie patys gyventojai, visa širdimi teikę mums visokeriopą pagalbą ir buvę tiek mums palankūs, kėlė mumyse neviltį. Jie netikėjo mūsų galutiniu laimėjimu. Kur tik betekdavo ilgeliau pasikalbėti su žmonėmis, tuoj tekdavo išgirsti aimanavimus: „O, kaip jūsų maža čia, kokie jūs visi jauni ir neprityrę, kokie menki jūsų ginklai. Kaip jūs drįstate pradėti karą prieš tokią galybę, prieš tokį milžiną — Rusiją?" Tokius žmonių samprotavimus girdėjome kiekviename žingsnyje. Prie panašių nuotaikų susidarymo buvo prisidėjęs ir mūsų jaunas, neprityręs propagandinis aparatas. Jo buvo skleidžiami gandai, kad mums į pagalbą ateina net 17 tūkstančių Mažosios Lietuvos savanorių. O tuo metu mūsų tarpe vargu ar buvo buvę bent septyniolika

Mažosios Lietuvos savanorių. Tokie, nieko bendro su realybe neturėję propagandos argumentai pradžioje kėlė džiaugsmą ir optimizmą, gi patyrus tikrovę, kėlė abejones ir mažino viltį. Nuolat santykiaudami su gyventojais, mūsų kariai pamažėli ėmė užsikrėsti defetistinėmis nuotaikomis. O juk karys, nustojęs tikėti galutiniu laimėjimu, visados pralaimi.

Kas galėjo radikaliai padėti šiuo reikalu? Tik sumani ir efektyvi propaganda. Deja, mes tada neturėjome nei lietuviško „Goebbelso", nei jo galingo propagandinio aparato. Mums grėsė pralaimėjimas.

Tik vienas nepaprastas įvykis pataisė ir šį reikalą.

Gegužės mėn. 17 d. auštant užėmėm priešo apleistą Panevėžį. Pirmoji kuopa užėmė apsaugos barą į šiaurės rytus nuo miesto. Su būriu pėstininkų ir vienu sunkiuoju kulkosvaidžiu buvau pasiųstas į atskirą apsaugos užtvarą Paliūniškių dvare, devynis kilometrus į šiaurės rytus nuo Panevėžio. Į šį dvarą subėga vieškeliai iš Biržų, Kupiškio ir Subačiaus. Tas kelių mazgas mums buvo svarbus, kaip išeities taškas tolimesniam žygiui. Pradėdamas žygį nežinojau, ar rusai tebėra Paliūniškyje ar iš jo bus pasitraukę. Pakelyje iš gyventojų sužinojau, kad Paliūniškyje bolševikai rengiasi gintis. Mums priartėjus per du kilometrus nuo dvaro, pamačiau jame didelį gaisrą. Patyriau, kad tai bolševikai degina didelį medinį tiltą per Lėvens upę. Pulti priešą iš pietų pasidarė neįmanoma, nes ties Paliūniškiu Lėvens upė nepereinama. Žinojau, kad ten yra vandens malūnas, vadinasi, ir užtvanka. Žemiau užtvankos upė turėtų būti perbrendama. Patraukiau, tad, su būriu iš vieškelio į šiaurę ir krūmais slapčiomis priartėjome prie upės. Susiradome vietą, kur įsibridę ligi krūtinių persikėlėme į kitą krantą. Mūsų persikėlimo priešas nepastebėjo. Puolėme priešą ne iš pietų, kaip jo laukta, bet iš vakarų. Paliūniškį gynusi rusų kuopa pakriko ir pasitraukė. Dvaras užimamas mūsų. Dabar reikia pasirengti čia gintis. Siuntinėju žvalgų būrelius, išstatinėju sekimo postus.

Vienas iš žvalgų būrelių atveda belaisvį, rusų bolševikų kuopos vadą. Netikėtai belaisvis prabyla lietuviškai: „Esu lietuvis, Rusijoj buvau mobilizuotas ir su daliniu patekau į Lietuvą. Seniai jieškojau progos pereiti į jūsų pusę. Bijojau, nes pas mus buvo kalbama, kad jūsų pusėje kariauja tik vokiečiai, prisidengę lietuvių vardu. Vakar gyventojai man pranešė, kad Panevėžį užėmė lietuviai, bet ne vokiečiai. Nusprendžiau perbėgti į jūsų pusę. Jūsų persikėlimą per upę buvau pastebėjęs, bet savo valdinių apie tai neįspėjau. Pasinaudojau kilusia mano kuopoj panika ir sprukau į mišką. Dabar atvykau pas jus — darykit su manim, ką norit".

Tai buvo karininkas U. Belaisvį su palydovais nusiunčiau bataliono štaban. Jau žymiai vėliau, būdamas Dauguvos fronte, karininko U. pavardę radau kariuomenės įsakyme, Vyties Kryžiumi apdovanotųjų tarpe.

Susišaudymo metu gyventojai buvo išsislapstę, kur kas įmanė. Išėję iš slėptuvių, iš pradžių jie sveikino mus baimingai, nes manė, kad bolševikus išvijo vokiečiai. Jų džiaugsmui nebuvo galo, kai jie patyrė, jog esame lietuviai. Mūsų būryje buvo keletas savanorių, kilusių iš aplinkinių Vilkapių ir Bernotų kaimų. Čia jie rado daug pažįstamų ir bičiulių. Beregint užsimezgė draugiški ir širdingi satykiai.

Vieną sekimo postą buvau pastatęs prie bebaigiančio degti tilto ant augšto pylimo. Iš čia gerai buvo matyti keliai, ateiną nuo priešo pusės. Vienu metu pastebėjau, kad prie sargybinių susirinko būrys moterų, vyrų ir vaikų iš artimo kumetyno. Žinojau, kad tame poste yra 18-kos metų savanoris T. Jis už plepumą buvo vadinamas kuopoje „filosofu". Jaučiau, kad mielasis T. tinkamai „apšvies" tuos kumečius, bet kitą vertus buvo aišku, jog užsiėmęs „švietimu" jis užmiršo sekti priešo pusę. Nors buvo gaila, tačiau reikėjo eiti ir išsklaidyti jo auditoriją.

Tuo metu išgirdau lėktuvo dūzgimą ir pamačiau jų net du, atskrendančius nuo Panevėžio pusės. Nukreipiau į juos žiūroną ir atpažinau savuosius. Leidžiu raketomis sutartą ženklą: „mes esame čia". Lakūnai nepastebi ženklų ir meta bombas, nes pakildami iš Kauno aerodromo jie žinojo, kad Paliūniškyje tebėra bolševikai. Viena bomba krito upės slėnyje, kita į žmonių būrį ant tilto pylimo. Akimirksniu visi žmonės pranyko dulkių ir dūmų debesyje. Supratau,

kad įvyko baisi nelaimė. Leidžiuosi įvykio vieton, iš kurios klykdamos bėga į visas puses moterys, vaikai. Ten atsidūręs, buvusio žmonių būrio neberadau. Iš už pylimo stulpelio išlenda mielasis mano T. Jo munduras ir kelnės apdraskyti bombos skeveldrų, veidas ir visa povyza apnešti žemėmis ir dulkėmis. Jis flegmatiškai man raportuoja: „Man tai nieko neatsitiko, bet bobos, rodos, kad gavo". Iš krūmų papylimy pasirodo antrasis sargybinis, tokios pat apgailėtinos apipešioto viščiuko išvaizdos, kaip ir T., bet taipgi sveikas. Išbariau sargybinius, kad būdami poste, užuot sekę priešą, leidosi į pasikalbėjimus su pašaliniais asmenimis. Mielasis T. nuoširdžiai man sako: „Daugiau toks durnas nebūsiu".

Kumetyno pusėje girdžiu moterų klyksmą ir aimanas. Einu ten pasižiūrėti, kas per reikalas. Randu dvi sunkiai sužeistas merginas. Surenku iš kareivių individualių tvarsčių ir liepiu moterims jas apvarstyti. Pavarau pastotę ir įsakau sužeistąsias vežti į Panevėžį, į ligoninę. Tačiau tiltas per upę sudegintas, ir nėra pravažiavimo. Žinau, kad kitas tiltas per Lėvenį yra Piniavoje, bet ten dar gali tebebūti bolševikai. Reikia, tad, vežimą su sužeistosiomis perkelti per upę čia pat. Imu iš būrio dešimtį vyrų, rankomis nuleidžiame vežimą su sužeistosiomis į upę žeiau užtvankos, perstumiame jį į kitą pusę ir vėl iškeliame į krantą. Vežimas su sužeistosiomis nuvažiuoja. Kol mes braidžiojome ir triūsėme upėje, ant kranto vėl susirinko būrys žioplių. Niekas iš jų neatėjo mums į talką. Mane paėmė apmaudas. Kodėl tik mes, kariai, turime teikti pagelbą nelaimingosioms. Juk žioplių būryje turėjo būti jų artimųjų. Kodėl jie nerodo noro pagelbėti? Brendu per upę piktai nusiteikęs. Ruošiuosi tuos žioplius pavaišinti, jeigu ne bizūnu, tai bent piktu žodžiu.

Man besiartinant prie susirinkusiųjų, iš jų tarpo išsiskyrė tipiškas dvaro kumetis, žilagalvis, vargo ir amžiaus raukšlių išvagotu veidu senukas. Priėjęs prie manęs jis tarė: „Ponaiti! Be reikalo jūs čia vozojotės su tom stervom. Ot, būtųt paridenę jas, va, į šitas duobes, po šūvį, ir būt buvę geriau..." Apstulbau išgirdęs jo žodžius. Matydamas mano sumišimą, senukas traukė toliau: „Jūs nežinote, kokios jos buvo niekšės, tikros bolševikės. Daug nekaltų žonių per jų skundus čia nukentėjo". Senukas išvardino daug apylinkės ūkininkų, kurie dėl merginų įskundimų buvo bolševikų suimti ir išvežti į nežinią. Toliau senis kalbėjo: „Štai neseniai, gegužės pirmą dieną turėjome didelę šventę. Mums visiems dvaro darbininkams buvo įsakyta dalyvauti rikiuotėje vykstančiame Panevėžyje parade. Visiems buvo įsakyta turėti raudonas vėliavas ir prie krūtinių prisisegti raudonus kaspinus. Bet kurgi mes gausime tos raudonos medžiagos, negi draskysime pagalvių impilus! Tai tos kalės nulėkė į Paystrio bažnytėlę, išplėšė bažnytines vėliavas ir prisiuvo mums vėliavų ir raudonų kaspinų. Taip mes nuleidę galvas, su išniekintomis bažnytinėmis vėliavomis ir pražygiavome pro Panevėžio bolševikinę poniją". Toliau senukas kreipėsi į visus susirinkusius: „Žmonės, ar jūs nematot, kad čia įvyko stebuklas? Mes, mūsų žmonos ir mūsų vaikai buvome minioje, kai krito ir sprogo bomba. Ir kareiviai ir mes likome nepaliesti. Skeveldros palietė tik jas abi. Tai Dievo ženklas!"

Toliau kreipdamasis į mus, karius, senukas pakeltu balsu, lyg pranašas, sušuko: „Vyručiai! Jūs laimėsite, jums ir Viešpats Dievas padeda!"

Įvykį ant Paliūniškio tilto pylimo tikintieji laikė stebuklu. Netikintieji kraipė galvas, gūžčiojo pečiais ir sakė, kad tai labai retas pripuolams, bet nuostabus atsitikimas.

Mums, kareiviams, tai buvo didžiausias stebuklas. Gandas apie įvykį greit ir plačiai pasklido. Jis buvo greitesnis už mūsų žygį ir toli mus pralenkė. Gando pėdsakus teko išgirsti net apie Subatą, Ilukštą, prie Dauguvos krantų. Kur tik tekdavo kalbėtis su naujai atvaduotųjų sričių gyventojais, retai beužgirsdavome senas aimanas: „jūsų nedaug, jūs blogai ginkluoti ir t.t.". Daugumas gyventojų mus sutikdavo žodžiais: „Vyručiai! Jūs laimėsite, jums ir Dievas padeda!"

Ir mes laimėjome.

(b.d.)

LIEPSNOS IR DŪMAI IDĖJŲ AUKURUOSE

Marksisto didybė ir pavojai

Jurgis Lengvenis

Nuotaikos yra pasikeitusios. Prieš 40-50 metų carinėje Rusijoje gimnazijos ar augštuosius mokslus einanti lietuvių jaunuomenė žymia dalimi virsdavo socialistais, be kabučių ar tarp kabučių. Net Lietuvos dvarininkų vaikai, bestudentaudami, nevienas yra tapę socialistais. Jei pažiūrėtume į Amerikos lietuvių išeivijos praeitį, pamatytume, kokie čia gausūs ir aršūs buvo socialistų sąjūdžiai, kiek brošiūrų bei storų knygų (dauglausia vertimų) buvo išleista švietimuisi ir propagandai.

Beveik visas šis tiek Lietuvos studentų, tiek lietuvių išeivių darbininkų švietimasis, socializmo idėjų įsisąmoninimas vyko vienu pagrindu — marksizmo studijavimu, pasiremiant Karolio Marko (1818-1883 m.) veikaluose paskelbtomis ekonominėmis, socialinėmis ir politinėmis idėjomis, „mokslinias įstatymais", pagal kuriuos tvarkosi pasaulis ir ypač kaip jis turės tvarkytis ateityje.

To nebegalėtume šiandien pasakyti apie dabartines lietuvių nuotaikas. Tiesa, Lietuvos jaunimas, kaip ir senimas dabar studijuoja marksizmą, kaip niekuomet, bet tai jau nebe laisvų žmonių studijos, o pareiga, valdovų ir policijos įsakymas, kurio negalima neklausyti. Laisvieji lietuviai išeivijoje ir ypač jaunimas, kaip gyvenimo faktai ir spaudos atbalsiai rodo, šiandien itin silpnai besidomi marksizmu, tuo vadinamuoju mokslinio socializmo pagrindu ir versme. Lietuviškų knygų apie marksizmą bei jo problemas laisvajame pasaulyje dabar berods visiškai nebepasirodo (išskyrus nebent dar lietuviškai kalbančių komunistų tam tikras pastangas Amerikoje).

Kokios tų nuotaikų pasikeitimo psichologinės priežastys, nesunku būtų atsakyti. Šį kartą nesigilinsime į jas. Pateikėme tik bendro pobūdžio faktą — taip yra.

NUO PADUGNIŲ LIGI IŠGANYMO ŠVYTURIO

Ar gerai, kad taip yra — čia jau klausimas, į kurį įvairių ideologijų rabinai, be abejo, skirtingai atsakytų.

Senieji marksizmo ginklanešiai, be abejo, apgailestautų dabartinį jaunimą, kad jis nejieško „tikrųjų" atsakymų į visuomenės prigimtį ir žmogaus — kovotojo — idealisto paskirtį, kad pasidarė „suburžuazėjęs", „sumiesčionėjęs" bei „sudavatkėjęs"... Griežtieji marksizmo priešininkai, be abejo, nuoširdžiai pasidžiaugtų, kad lietuvių laisvoji visuomenė ir ypač jaunimas išsigydė nuo „marksizmo ligos", jo nebetraukia tie „pavojingieji nuodai" ar net kad dabarties lietuvis nusigrįžo nuo „materijos" į „dvasią"...

Ką mes kiti pagalvotume? Žinoma, taip pat skirtingai, nevienodai. Bet dėl vieno dalyko tikrai galėtume apgailestauti, tai dėl to, kad ignoravimas dar niekad pasaulyje nebuvo pozityvus ir kūrybinis veiksmas. Mąstantis laisvasis lietuvis daro ir darys didelę klaidą, nestudijuodamas ar bent nesekdamas marksizmo raidos ir jo pasekmių dabartiniame pasaulyje. Galima pirminį marksizmo mokslą, pataisytąją ir vis tebetaisomą bei reformuojamą marksizmo doktriną karštai priimti ar griežtai atmesti, galima jieškoti „vidurio kelio" ar kitokio, bet būtų naivu ir strausiška, jei mes su marksizmo reiškiniu visai nesiskaitytume.

Markso ir Engelso „Komunistų manifestas" pasirodė prieš šimtą metų su kaupu. Pirmaisiais dešimtmečiais tai buvo „anarchistų", „nihilistų", „bedievių", visuomenės „padugnių ir atmatų" sąjūdžiai. Prieš keliasdešimt metų betgi įvairiuose Europos kraštuose jau į parlamentus ėmė įeiti socialistinių partijų atstovai. Po Pirmojo pasaulinio karo didelė valstybė, Rusija, pateko į rankas to marksizmo, kaip jį suprato ir propagavo Leninas ir jo mokiniai. Po Antrojo pasaulinio karo — jau

trečdalis žmonijos yra marksinio komunizmo replėse, arba „rojuje". Nesvarbu, kad tų santvarkų anie šimtai milionų žmonių savo laisvu noru nepasirinko, bet yra faktas, kad jos ten klasta ir jėga įsigalėjo ir kuria naujas prielaidas plėstis toliau, taip pat jėga ir klasta, bet neretai ir apžavėjimu, įtikinimu.

O Vakarų Europoje įvairių atspalvių bei niuansų marksizmas tebėra aiški laiko žymė. Stambios socialistinės partijos parlamentuose, itin ryškus marksistinių nuotaikų įsivyravimas intelektualų tarpe, „salonbolševizmas" klestėte klesti. Daug kur buvusiose ar esamose kolonijinėse Azijos ir Afrikos tautose marksizmas yra tapęs — socialinės pažangos ir net tautinio išsilaisvinimo viltimi!...

Gal tik Šiaurinėje Amerikoje marksizmas (ir iš jo kylančios socialistinės partijos) dar nėra „madoje". Tačiau tai tik laiko ir specialių aplinkybių klausimas. Kaip pavieniai sovietiniai simpatikai, fellow-travellers gali insifiltruoti į valdžią, industriją, mokslą, universitetus, filmas ar televiziją, puikiai parodo pastarojo dešimtmečio faktai Amerikos Jungtinėse Valstybėse...

Ne, marksizmo švyturys dar nėra užgesęs. Jau greičiau jo liepsna vis karštesnė tampa ir greičiau vargas tam, kuris į tai užmerktų akis!

KIEK VELNIŲ ANT ADATĖLĖS SMAIGALIO?

Dalis Markso išvadų ir pranašavimų nepasitvirtino. Pvz., išvedžiojimai, kad socializmas su jo vykdymo įrankiu, proletariato diktatūra, pirmiausia turės ateiti toliausia nužengusiuose kapitalistiniuose kraštuose. Atsitiko priešingai. Labiausia kapitalistinė šalis, Amerika, tebėra toliausiai nuo proletariato diktatūros. Labiausia atsilikusi, beveik feodalinė Europos valstybė, Rusija, pirmiausia atliko kapitalizmo „Zusammenbruchą" ir tapo lopšiu Lenino „pagerintam" marksizmui plėstis. Veik panašiai dabar yra atsitikę su Kinija.

Tačiau šiandien, po gero šimto metų, matome, kad marksizmas, kaip liberalinis 19-jo šimtmečio minties sąjūdis, yra įbrėžęs nedingstančių bruožų mūsų civilizacijos raidoje. Ne vienu atžvilgiu jis patikslino ekonomijos mechanizmo prigimtį, ekonominio veiksnio reikšmę politikoje ir net idėjų kūryboje. Istorinio materializmo doktrina padėjo geriau peršviesti daugelį iškilmingų ir idealistiškai „dvasingų" fikcijų. Darbininkija buvo paskatinta į organizuotą politinę kovą už savo interesus, o tai įvairiais požiūriais prisidėjo prie socialinio teisingumo, tikslesnio turtų ir mokesčių padalinimo ir aplamai masių kultūros lygmens kėlimo.

Būtų galima dešimtimis priskaičiuoti marksizmo ir iš jo kilusių įvairių socialistinių bei komunistinių srovių „gerųjų" ir „blogųjų" pusių. Tam nebūtų galo, kaip ir nuomonių vienodumo. Marksizmo mintis ir jo idėjų vykdymas tebeina toliau, plečiasi, keičiasi pagal įvairias sąlygas ir gyvenimo bei naujų vykdytojų įnašus.

Dėl Markso palikimo baramasi, kaip niekad: kas tiksliau jo mokslą suprato ir įgyvendina, kas gi jį yra išdavęs ir sužalojęs? Atsakymai, be abejo, skirtingi, ir čia prasideda tekstų nagrinėjimas su viduramžišku kruopštumu ir iš naujo stengiamasi atsakyti į scholastikų klausimą: kiek velnių gali sutilpti ant adatėlės smaigalio?...

Socializmo teorijų rabinai ir apaštaliukai jau daugelį kartų yra mėginę atsakyti net į tokį klausimą: — kuo šiandien būtų pats Marksas — socialdemokratas ar komunistas... jeigu jis šiandien gyventų? Ir žinoma, kiekvienas atsako, kaip jam reikia, ir tas viskas atrodo gana teisingai, tik, deja, Markso kaulai vis dar iš numirusių neprisikelia.

Matyt, reikės dar palaukti, kol marksizmas ir dialektinis materializmas galutinai pavirs religija ir Kremlius uždės visam pasauliui savąją „proletariato diktatūrą". Jeigu taip atsitiktų, tai tuomet bus įvykdyta pilna minties kontrolė ir istorijos cenzūra. Priaugančios kartos galės žinoti tik tai, kas reikalinga valdantiesiems. O tuomet gal atsiras vėl naujas mitas: kad išganytojas Marksas ir jo pranašas Leninas bei dar kokie nors nauji iksai tikrai prisikels iš numirusių. O prisikėlimo belaukiant, jų vietininkai žemėje čia teis iš peties ir naikins heretikus, kaip jau daro dabar.„

NUO MAIŠTINGUMO DVASIOS LIGI TERORISTINIŲ POTERIŲ

Dalį šių klausimų, palyginti, bešališkai ir gerai dokumentuotai mėgina nagrinėti labai įdomioje knygoje John Plamenatz („German Marxism and Russian Communism", Longmans, London, 1954).

Autorius padeda išsiaiškinti dabarties marksizmą, kaip metodą, sistemą, idėją, tikėjimą ir valdžios instrumentą, ko viso marksizmas šiandien po truputį turi. Jis mėgina atsakyti į nuostabų klausimą: kaip galėjo būti, kad liberalinės kilmės idėja, kilusi iš 19-jo šimtmečio vakariečių demokratinio radikalizmo tradicijos, ilgainiui besikeisdama galėjo pavirsti absoliutine dogma tarnybai tokios politinės ir dvasinės sistemos (rusiško bolševizmo), kuri iš oro ir iš vidaus graso vakariečių visoms laisvės tradicijoms, įskaitant ir tai, už ką pats Marksas kovojo?

Jis klausia, kaip vokiškasis marksizmas, ta radikalioji 19-jo šimtmečio mintis, maitinusis filosofiniu idealizmu ir socialinių reiškinių tyrinėjimu, toji kilnaus maištingumo dvasia galėjo savo dabartinėje rusiškoje versijoje išvirsti į griežtai dogmatinį ir kanonizuotą mokslą, pritaikintą valdininkams ir policininkams, kurie visa tai „vykdo" gyvenime? Koks yra santykis tarp Markso ir Lenino bei Stalino — tradicijos tęsimas, ar marksizmo išdavimas?

Autorius mano, kad Marksas pagal savo jakobinišką būdą ir savo teorijų dvasią šiandien būtų buvęs greičiau bolševiku, negu socialdemokratu. Bet jis būtų turėjęs pasibaisėti tokiu „marksizmu", kaip jis pasidarė Lenino ir Stalino padažuose, — „teoretinio" stiliaus stalininiu katekizmu, biurokratinės kalbos pabaisa, nuobodžiausiais poteriais...

KAIP RUSŲ MARKSIZMAS „ĮTIKINĖJA"

Nekalbant apie Staliną, Plamenatz nėra geros nuomonės ir apie Lenino kūrybą.

Jeigu jo veikalai, sako jis, nebūtų buvę parašyti žmogaus, kuris vėliau pasigrobė valdžią, vargiai kas juos šiandien dar skaitytų. Gi netrukus bolševikinė rusų marksistų literatūra dar labiau pasikeitė. Tokia ideologija, kuri visiškai monopolizuoja minties reiškimo priemones, begali žymiai menkiau įtikinti, negu laisvų ir nepriklausomų žmonių raštai. Policijos ir cenzūros jėga pakeičia visus kitus argumentus, nors Stalinas kartą ir buvo labai „humaniškai" išsireiškęs: „Reikia mėginti įtikinti, prieš panaudojant prievartą"... Galima, pvz., įsivaizduoti du besiginčijančius matematikus: „tiesą" laimi tas, kas turi mietą ir gali perskelti galvą „neįtikintam" priešininkui. Toks yra bolševiko ir laisvo žmogaus įtikinėjimų skirtumas Rusijoje.

Ar marksizmas Rusijoje dar tebėra ideologija, ar tik valdymo priemonė, būdas pateisinti viską, ką diktatoriams reikia ar norisi daryti? Autorius linkęs galvoti, kad sovietų vadai yra „savo ideologijos vergai" ir sugeba mąstyti tiktai pagal savo teorijų duomenis, nors jos dabartyje nebeturėtų jokio ryšio su marksizmo versmėmis. Šis tvirtinimas gal daugiausia sukeltų abejonių. Lygiai būtų galima ginti ir priešingą atvejį: — tie, kurie ideologiją paverčia savo politikos tarnaite, nėra jos vergai, bet greičiau jos žagintojai pagal aistros laipsnį ir pagal reikalą, viešąjį ir asmeninį.

Bet Plamenatz gana įtikinamai įrodo, kad marksizmas, kol nepasidarė valstybinė doktrina, kol jis neišvirto marksistų grupės monopoliu, policiniu katekizmu ir stačiai amatu, yra buvęs ir būtų galėjęs likti gyvinančiu politinės minties ir socialinio progreso elementu.

SUSTOKIME TIES GYVU MARKSISTU

Tai vis galvojimai, kurie daugiau ar mažiau įdomūs paskaityti. Draugai ar priešai, bet jei jie sugebės būti objektyvūs, negalės neigti daugeliu atvejų marksizmo ir marksistų didybės, — mokslo ir iš dalies tikėjimo, kuris vieno šimtmečio laikotarpyje daugiau nei kas kitas yra keitęs mūsų civilizuotų visuomenių bangavimą, — įtikinimais, žavėjimu, ar smurtu ir krauju. Jis tebėra savo veržlumo zenite, ir vargas tiems, kurie to nebemato...

Žymiai vaizdžiau marksisto didybė, ironija ir jį grasantys pavojai gali atsispindėti literatūriniuose veikaluose. Arthur Koestler yra šių temų specialistas.

Specialistas, bet ne mums visiems. Lietuvių rašytojas J. Gliauda (kuris savo paskutiniame romane kaip tik be galo silpnai ir visiškai nevykusiai tesugebėjo pavaizduoti lietuvio komunisto prigimtį) per Čikagos dienraštį „Draugą" A. Koestlerio autoritetą niekais pavertė. O be reikalo, nes marksistinio mintijimo būdo ir komunisto psichikos gelmių dar niekas Vakaruose nebuvo įstengęs taip giliai ir, galbūt, teisingai pavaizduoti, kaip „Tamsos vidudienyje" autorius („Darkness at Noon", kuri pagal prancūzišką vertimą lietuviuose buvo pavadinta „Nulis ir begalybė"). Ne be pagrindo tas romanas pasiekė pasaulinio garso.

Antrasis A. Koestlerio klasikinis kūrinys **„The Age of Longing"** (Ilgėjimosi amžius), nors tuoj buvo išverstas į eilę didžiųjų kalbų, tokio dėmesio nebesukėlė. Atrodo, dėl visos eilės rimtų priežasčių. Tas romanas kiek silpnesnis meniniu požiūriu. Antra, jame sukaupta taip tirštai, tiek daug problemų ir tiek aštriai gyvybinių dabartinės Europos likimo klausimų, jog kelių šimtų puslapių veikale tai pasidaro nebeįmanoma meniškai išvystyti ir tinkamai apdoroti. Stačiai perdaug vadinamo intelektualumo. Ir pagaliau trečia, Koestlerio kritika ir ateities pramatymai tokie žiaurūs, atviri ir skaudūs Vakarams, jog mūsų žmonės čia nebenori tuo domėtis ir nevienas pasako: E, tai jau perdėta, nei su mumis dar taip blogai, nei ką...

„Age of Longing" vaizduoja internacionalinį Paryžių keleri metai ar koks dešimtmetis vėliau, negu dabar. Vaizduoja Europos komunistėjimą ir ypač dabartinės inteligentijos klaikią degeneraciją, paruošiančią dirvą „taiką mylinčių tautų bendruomenei" įsigalėti. Paryžiaus intelektualai kažko jieško, ilgisi, bjaurisi dabartimi, vieni atvirai dirba bolševizmui, kiti jam patarnauja savo supūvimu, „persiintelektualinimu", nihilizmu, tuo tarpu kai sovietinis žmogus, naujasis homo neanderthaliensis, jiems labai imponuoja!

Tame romane, tarp kitko, trumpai yra pavaizduotas ir marksisto emigranto likimėlis Vakaruose. Paryžius, kaip žinoma, tebėra gausiausia visokių politinių emigrantų prieglauda, — pradedant fašistais, demokratais, socialistais, baigiant trockistais ir buvusiais stalinistais.

TVIRTASIS
IR PUSIAU NEKALTOS MERGELĖS

Jis vadinasi profesorius Vardi. Galėtų būti vengras, o gal ir žydas. Kraštutinis, griežčiausias, užsispyręs marksistas. Jis rašo knygas, bet šiaip romane, susitikęs su savo kolegomis, tik amžinai ginčijasi. Kartais labai mandriai ir „giliai".

Pavyzdžiui, tam tikrą intelektualų, mūsiškai „salonbolševikuojančių", sluogsnį jis vadina „pusiau nekaltomis mergelėmis" (demi-vierges).

„Ha — ha!" juokiasi jis. „Pusiau nekaltomis mergelėmis mes vadiname tam tikrą kategoriją intelektualų, kurie flirtuoja su revoliucija bei priespauda, iš kitos gi pusės tuo pat metu tebesistengdami pasilikti nekaltais liberalais"...

Amerikietės merginos Hydie neatsargiai pavadintas renegatu, jis purkštauja:

„Ar galėčiau patikslinti, kad žodžio „renegatas" vartojimas šiuo atveju yra klaidinantis? Jeigu mes atsisakėme revoliucijos, tai dėlto, kad revoliucija atsisakė savo idealo. Mūsų pozicija yra — neigimo neigimas... Aš nesu pasmerktas savo klaidų, dėlto, kad ne aš padariau klaidą, bet Partija. ...Negaliu jums pasiūlyti nieko pranašiško. Aš esu tik pedantiškas, plačiapėdis radikalas su rūpestingai apibrėžta platforma, kuri priešinasi ir kapitalizmo anarchijai ir totalitarinės valstybės tironijai, priešinga visiems kariniams blokams, ar tai būtų Rytų ar Vakarų... Ta

programa įgauna vis daugiau paramos, jeigu kukliai galėčiau pabrėžti, tam tikros mąstančios publikos sluogsniuose"...

Kaip matyti, nereikia būtinai būti marksistu tokiai platformai ir tokiai programai. Vakarų pasaulis dabar pilnas panašių pusiau nekaltų mergelių, svajojančių apie „revoliuciją" ir besistengiančių likti „liberalais". Ypač apstu jų Paryžiuje, ir ne vien tenai. Amerikoje tokio intelektualo tipą vadina „kiaušingalviu" (egghead), kurį konservatoriai dažnai juodina be rimto pagrindo, vien už tai, kad jis milionierių sistemoje ir papročiuose randa trūkumų. Pusiau nekaltų mergelių atsiras ir laisvųjų lietuvių tarpe, nes laiko dvasia yra stipri, „age of longing" yra pergundantis. C'est comme cela...

ŽMOGUS, KURIO PUSĖJE „ISTORIJOS LOGIKA"

Bet vieną dieną, maždaug pusantro šimto puslapių vėliau, profesorius Vardi pasirodo savo draugams ir pareiškia:

„Trumpai sakant, man buvo pasiūlyta naujosios istorijos katedra Viennogrado universitete, ir aš išvykstu namo. Atėjau atsisveikinti".

Kyla smarkios diskusijos: kodėl, kaip, kam?

Vardi ramiai atsako:

„Aš galiu jums duoti trumpesnę ir ilgesnę versiją apie tai. Trumpesnioji ta, kad aš jau aštuoneris metus išbuvau raudonasis emigrantas, kada namie prie valdžios buvo baltieji, ir baltasis emigrantas dešimtį metų, kai namie prie valdžios atėjo raudonieji. Tai sudaro aštuoniolika metų bergždžios neapykantos ir bejėgiškų vilčių. Kai palikau savo kraštą, buvau daug žadantis trijų dešimtų metų vyras, o šiandien esu beveik penkiasdešimt. Taigi, pagalvojau, kad jau laikas ištiesinti man savo dialektiką"...

(Vargšas, kaip greit! Lietuvių tarpe yra panašių emigrantų, kurie trisdešimt ir keturiasdešimt metų gyvena bergždžiomis neapykantomis ir bejėgiškomis viltimis, ir vistiek dabar Lietuvą vėl „vaduoja", kiek tas vadavimas praktiškai ar ambiciškai apsimoka)...

Vardi turi ir platesnę argumentų versiją. Leiskime jam pakalbėti, parinkę posakius iš įvairių dialogo vietų.

„Mano mintis konkreti. Esu save nuvylęs tikėjimu, kad neutrali laikysena yra galima. Kadangi esu beveik penkiasdešimt metų ir esu pastatytas prieš neišvengiamumą pasirinkti vieną ar kitą pusę, aš pasirinkau tą pusę, kurią nurodo Istorijos logika... Jūs gi žinot, kad aš niekad nenuklydau nuo solidaus dialektinio pagrindo, kuris vienintelis įgalina išmatyti tvarką ten, kur kitiems atrodo chaosas... Užmirškim Aristotelį ir pažiūrėkim į faktus. Per kelis dešimtmečius nuo dabar pasaulis bus suvienytas. Net ir vilnoningiausi liberalai su tuo sutinka. Visa planeta šiandien yra panašioje padėtyje, kaip maždaug trys šimtai vokiškų kunigaikštysčių 19-jo šimtmečio viduryje, kol Bismarckas suvienijo Reichą. Mes nemanome, kad Bismarckas buvo žavinga figūra, bet jis turėjo Istoriją savo pusėje. Geležinis kancleris, plieninis žmogus — likimo įrankiai retai turi malonų būdą — bet po šimtmečio ar dviejų, kas besirūpina apie jų vartotus metodus? Aukos būna užmirštos, o atlikti darbai pasilieka... Kokį ideala aš beginčiau, jei pasilikčiau su jumis pralošiančiųjų pusėje?"

Matote marksistinės dialektikos stiprybę. Kai Arminijus ir kiti hunų vadai brovėsi į Romos imperiją, ar panašiai nėra galvoję kaikurie romėnų senatoriai?...

KAM MINTIES LAISVĖ, JEI NEBĖRA KO MĄSTYTI?

Bet Vardi dar nepabaigė savo argumentų. Prancūzas Julien, liberalas iš kairiosios pusės, visgi suabejoja, ar grįžęs namo bičiulis Vardi beturės bent fizinės galimybės ir teisės kalbėti taip laisvai, kaip čia Paryžiuje gali kalbėti?

„Aš to irgi ne nevertinu", turi marksistas gatavą atsakymą. „Tokį argumentą

aš pats vartojau per paskutinį dvidešimt metų. Aš čia juo šildydavausi, kuomet šaldavau nešvariame viešbučio kambarėlyje, ir aš jį kramtydavau ir čiulpdavau, kai nebeturėjau ko kito valgyti. Ir nuolat stebėdavausi, kodėl jis man vis daugiau nustoja savo poveikio. Pakol atidengiau, kad ši šventoji teisė laisvai kalbėti tampa gana nereikšminga, jeigu niekas nebeturi pasakyti to, ko būtų verta klausyti. Ir kodėl niekas nebeturi nieko pasakyti? Turiu galvoje — ką nors atsakyti į vieninteli svarbų klausimą, — klausimą, kaip išlikti. Dėlto, mano brangus Julien, kad į tai nebėra atsakymo. Dėlto, kaip mes žinome, kad Europos išlikimas yra jau tapęs matematinė negalimybė... Ir kiek laisvosios tautų bendruomenės (Rusijos) vadai neblefuotų, jų persvara yra tokia triuškinanti kiekvienu požiūriu, jog Europos žlugimas tegali būti tik laiko klausimas"...

Užsisakydamas antrą vermuto stiklą, Vardi pakeičia temą ir draugišku tonu mala tolyn:

„Prileiskim, kad aš grįžtu namo dėl patogumo, nes per aštuoniolika metų aš prisisotinau, eikvodamas laiką kovoje su vėjo malūnais, nes jau esu veik penkiasdešimt, ir pasiilgęs savo krašto, ir galiu tinkamai kalbėti ir rašyti tik savo gimtąja kalba, nes noriu gyventi savo krašte ir atlikti konstruktyvų darbą, vietoj čia ginčydamasis su jumis ir palaipsniui eidamas iš galvos, kaip Borisas, — na, ir taip ciniškai prileidžiant, ar jūs mane smerktumėt? Ir jeigu smerktumėt, tai kurio principo ar vertybės vardan?"

„Kas gali smerkti žmogų, pasiryžusį savižudybei", burbteli Julien.

Čia Vardi šoksta, kaip liūtas, įrodinėdamas, kad tai jokia savižudybė, o net jeigu ir taip būtų, tai jo išlikimo šansai, namo sugrįžus, yra vienas prieš du. „Tai visai protinga rizika".

„O aš pasakyčiau, vienas prieš dešimtį ar net mažiau", Julien laikosi savo. „Ir kas tave taip užnarkotizavo?"

„...turėjau du ilgus ir atvirus pašnekesius su mūsų ambasadoriumi ir padariau keletą kitų kontaktų. Nustebtumėt, kaip visa atmosfera dabar pasikeitusi. Mes jau seniai su jais netekome ryšio. O visuomet turima iškreiptas vaizdas apie kitą pusę. Jie nėra nei tokie kvaili, nei tokie cinikai, kaip mes abu manėme... Po to sutikau kitą asmenį — kažkokį Smirnovą. Jis buvo taip pat atviras ir kas per tipas! Per aštuoniolika egzilio metų aš nebuvau sutikęs nei vieno tokio asmens, kaip mūsų ambasadorius arba tas Smirnov. O tenai tokių yra tūkstančiai. Kada aš jam pasakiau, kad nemėgstu tokių charakterių, kaip Nikitin (sovietų enkavedistas „diplomatas" Paryžiuje, pagrindinis Koestlerio romano personažas), ir kad tokie Nikitinai buvo vėžys Revoliucijos audinyje, jis tik nusijuokė ir pasakė, jog, atrodo, aš esąs pramiegojęs paskutinių mėnesių įvykius, ir kad Fedia Nikitin ir visi kiti Nikitinai yra baigti. O paskui jis dar pridėjo kelis nespausdintinus išsireiškimus apie Tautų Tėvą grabe"...

TAUTIŠKO LINO VIRVĖ ANT KAKLO

Žodžiu, marksistas Vardi su entuziazmu išvyko į Viennogradą dėstyti universitete naująją istoriją.

Tik po ilgesnio laiko Paryžiaus draugai sužino iš laikraščių, jog profesorius Vardi, „that fool", buvo ten areštuotas ir teisiamas.

Dar keliais puslapiais vėliau Paryžiaus bičiuliai telegramose iš Viennogrado perskaitė, jog bylos metu prof. Vardi ir bendrininkai viską prisipažino ir buvo nuteisti pakarti...

Taip pasibaigė vaisingas gyvenimas nuoseklaus marksisto, kuris sau įrodė, jog eina su laimėtojais ir su Istorija savo pusėje.

Ta maža ištrauka iš A. Koestlerio romano, sakykime, yra tik rašytojo vaizduotė, fikcija. Tuo ji tebūtų, jei gyvenimas nebūtų suteikęs šimtus panašių gyvų pavyzdžių.

O tai yra geriausias atsakymas, kuo virto marksizmas savo rusiškoje samprotoje ir praktikoje. Ir kokia pakaruokliškai tragikomiška to akivaizdoje tampa laikysena tų vakariečių marksistų ir visų kitų, kurie tveriasi už bolševikų paleisto „taikingo sugyvenimo" šūkio, ar kurie mano, jog geriausia likti neutraliais bei kultyvuoti salonbolševizmą, ar nugrimzdę defetizme sapnuoja, kaip čia geriau susiderinti su „nauju laiku" ir iš anksto priimti visas sąlygas, kurias sukūrė ar dar sukurs Maskvos staliniški ir malenkoviški marksistai.

Anot jų, — aukos po šimtmečio būna užmirštos, bet lieka įvykdyti darbai... O prof. Vardi nieko neįvykdė, tik buvo savųjų pakartas savo krašto linų virve ir gal net savo nacionalinio budelio, tik Maskvos ponų įsakymu.

Atrodo, kad šitokį „marksizmą" mes lietuviai visada atmesime ko griežčiausiai.

UŽ GELEŽINĖS UŽDANGOS

SATELITINIŲ VALSTYBIŲ VAIDMUO SOVIETŲ ŪKYJE

Kiek klausimo apie pavergtųjų valstybių ūkį Sovietų Rusijos rėmuose, bendra ir populiariausia nuomonė mūsų tarpe yra toji, esą tų valstybių ūkis totališkai griaunamas ir tautos paliekamos skursti. Skurdas, girdi, nugramzdina žmones į nevilti ir padaro juos lengviausiai pritaikomus policiniam režimui.

Iš tikrųjų gi padėtis nėra visai tokia, ir valdymo problema, žiūrint iš ūkinio taško, yra kiek sudėtingesnė.

Teisingai, kad **žemės ūkis**, jį kolchozinant ar sovchozinant, griaunamas ir, nežiūrint visų pastangų, neatstatomas iki bent buvusio jo našumo laipsnio. Jis neatstatytas ir pačioje Rusijoje per 37 komunistinio režimo metus, tad juo mažiau galima kalbėti apie jo atstatymo vyksmą okupuotose valstybėse, kur, išskyrus Pabaltijo valstybes ir gal Rumuniją, žemės ūkio kolchozinimas tebėra dar eigoje ir tuo pačiu tebėra revoliucinio ardymo stadijoje.

Teisingai irgi (ir tai natūralu), kad žmonės, ypač dirbantieji žemės ūkyje, dažnai yra neprivalgę, perdėm nuskurę ir apatiški.

Teisingai irgi, kad **vadinamose uždraustose zonose** (kurios dažnai apima didžiulius plotus) visas ūkinis gyvenimas yra totališkai apleistas. Ūkinių kultūrų vietoje ištisais kilometrais driekiasi aerodromai, karinės mankštos bei manevrų laukai ir poligonai. Betkurioj vadinamoj satelitinėj valstybėj šiandien kariuomenės laikoma žymiai daugiau, negu prieškariniais laikais, toms valstybėms buvus nepriklausomomis. Visuotiniai žinoma, kad komunizmas nuo pat jo revoliucijos laikų grindžiamas ekspansija ir jėga.

Iš ūkinio taško žiūrint, **jėgai geriausia pasitarnauti gali pramonė**, ypač vadinamoji sunkioji parmonė.

Ir štai, kiek klausimo apie **pramonę**, tai mūsų emigracijos tarpe vyraujančioji nuomonė apie Sovietų Rusijos ir satelitinių valstybių ūkį aplamai dažnai būna labai klaidinga. Pramonė turėtų būti išimta iš tos bendros nuomonės ir aptarta atskirai.

Pramonė nėra vien tik komunistinės revoliucijos ir ideologijos auka (kaip kad yra žemės ūkis), ji nėra vien išnaudojimo objektas, bet taipgi **panaudojimo ir progreso objektas**. Tuo noriu pasakyti, kad vadinamose satelitinėse valstybėse daug rūpinamasi ne tik pramonės atstatymu, bet irgi jos plėtimu, nors ir bendro valstybinio ūkio nuskurdinimo sąskaiton, užtat Sovietų Rusijos ir pasaulinės komunistinės revoliucijos naudai.

* * * * *

Nuo Antrojo Pasaulinio Karo pabaigos ligi 1948 metų imtinai Sovietų Rusija tikėjosi galėsianti užimti tam tikras stipresnes pozicijas Reino Krašto anglių ir sunkiosios pramonės valdyme, nors ir bendrai su Vakarų valstybėmis. Bet 1948 metais pralaimėjusi „mūšį" dėl Berlyno, Sovietų Rusija buvo priversta nusigrįžti nuo Reino ir atsigrįžti į pramoningąsias satelitines valstybes. Maskva tuomet nutarė galimai sparčiau jas industrializuoti, atstatant plieno bei geležies pramonę ir kur tik galima veiksmingiau plečiant elektrifikaciją. 1949 m. sausio mėn. Maskva paskelbė Tarpusavės Ekonominės Pagalbos Tarybą, į kurią visų pirma buvo pakviestos (įsakytos prisidėti) Bulgarija, Čekoslovakija, Lenkija, Rumunija ir Vengrija. Albanija buvo pakviesta po mėnesio, o Rytų Vokietija tik 1950 m. spalio mėnesį.

Toje Tarpusavės Ekonominės Pagalbos Taryboje visų pirma buvo nustatyta penkerių ir šešerių metų planai kraštams supramoninti. Pavyzdžiui, Lenkijos pramonės produkcija nuo 1949 m. ligi 1955 m. turėjo buti pakelta 158%, Rytų Vokietijos plieno gamyba nuo 1950 m. iki 1955 m. turėjo būti pakelta nuo 780.000 metr. tonų iki 3 milionų, sintetinio benzino nuo ¼ miliono iki vieno miliono tonų.

Reikalingais tam tikslui kapitalais turėjo pasirūpinti patys satelitiniai kraštai, be Maskvos pagalbos. Todėl nebuvo kitos išeities, tik ieškoti jų savų biudžetų kelių. Duomenys rodo, kad nuo 42% iki 62% biudžetinių pajamų buvo skiriama minėtiems kapitalams sukelti. Savaime aišku, tai buvo galima padaryti tik darbininko ir ypač žemės ūkio darbininko didelio nuskurdinimo sąskaiton.

Kokie tos naujos „ūkinės politikos" rezultatai? 1949 - 1953 metų laikotarpiu satelitinėse valstybėse anglių gamyba pakilo 25%, žibalo gamyba padvigubinta, elektros jėgos gamyba pakilo 50% ir plieno gamyba 75%.

Gamybos pakilimas atskirose valstybėse: (milionais metr. tonų; elektra tūkst. milionų kwh.)

	Anglis		Neval. žibalas		Elektra		Plienas	
	1949	1953	1949	1953	1949	1953	1949	1953
Lenkija	75,5	91,0	0,15	0,25	8,3	13,5	2,3	3,6
Čekoslovakija	32,6	40,4	0,06	0,25	8,3	12,9	2,8	4,6
R. Vokietija	30,8	40,5	—	—	17,1	22,4	0,6	1,9
Vengrija	4,7	6,7	0,5	0,7	2,4	4,0	1,0	1,4
Rumunija	1,1	2,3	4,7	9,3	1,9	3,5	0,5	0,75
Bulgarija	1,65	2,7	—	—	0,7	1,4	—	0,02
Albanija	—	—	0,13	0,26	0,02	0,1	—	—
Iš viso	146,35	183,6	5,54	10,76	38,72	57,8	7,2	12,27

Ką tai reiškia pačios Sovietų Rusijos ūkio ir pasaulinės komunistinės revoliucijos jėgos sustiprinimo atžvilgiu? Tai reiškia, kad —

a) kiekvienam šimtui tonų anglių, iškasamų Rusijoj, satelitinės valstybės pridėjo 58 tonas,

b) kiekvienam šimtui tonų plieno, pagaminto Sovietų Rusijoje, jos pridūrė 32½ tonų,

c) kiekvienam šimtui tonų žibalo — jos pridūrė 28 tonas

ir d) kiekvienam šimtui tūkstančių kilovatų elektros energijos, gaminamos Sovietų Rusijoje, jos pridūrė 43,800 kwh.

Tarpe kitko tenka prie šio vaizdo paminėti dar ir tą aplinkybę, kad prie 175 Sovietų kariuomenės divizijų satelitinės valstybės yra pridūrusios 90 savų divizijų.

Šie skaičiai, atrodo, duoda pakankamai įtikinamą satelitinių valstybių ūkio eksplotacijos vaizdą, bet drauge ir jų pramonės vystymosi proceso vaizdą. Jie gali būti ir perdėti, tačiau jų neprivertinti ar paneigti faktą, kuria kryptimi dalykai rutuliuojasi, būtų neišmintinga ir pavojinga.

Tarpusavės Ekonominės Pagalbos Tarybos ūkinė politika galioja irgi Lietuvai, nors ji ir yra inkorporuota į Sovietų Rusiją. Ir Lietuvoje pramonė plečiama sparčiai ir dideliu mastu, atseit, visų pirma Sovietų Rusijai aprūpinti jos gaminiais, o kapitalai mobilizuojami lietuvio ūkininko ir darbininko gerovės sąskaiton.

Šis Tarpusavės Ekonominės Pagalbos Tarybos planavimas yra paskatintas ne vien galimo ateities karo sumetimų. Pirmoje eilėje Sovietų Rusija visomis turimomis priemonėmis stengiasi pasidaryti ūkiškai visai nepriklausoma. Be to, ji nori savo pramonės gamybą tiek išplėsti, kad galėtų su savo gaminiais dalyvauti kapitalistinių valstybių rinkoje, pastoviai mesti į tą rinką savo prekes žemomis kainomis ir tuo būdu trukdyti kapitalistinių kraštų pramonę, kelti joje nuolatinį nedarbą. Tai būtų naujas ir stiprus ginklas šaltajame kare su laisvuoju pasauliu.

Pagal sovietinį planą, satelitinės valstybės turėtų tam daugiausia pasitarnauti.

St. Kuzminskas

SOVIETINIS GYVENIMAS

DIRVONŲ PLĖSIMAS

Nemaža buvo girdėti apie naujus Malenkovo ir Chruščiovo planus nenaudojamiems dirvonams plėšti, apie „savanorišką" komsomolcų (jų tarpe ir iš Lietuvos) vykimą į tolimas azijatines Sovietų Sąjungos provincijas. Skaitėme spaudoje apie tų planų nepasisekimą.

Kaipgi yra iš tikrųjų?

Komunistai, atrodo, kažkodėl nemėgsta vienos ūkio srities — žemės ūkio. Jie labiau linkę kalbėti apie fabrikus, pramonę, industrializaciją, negu apie kiaules, javus ar karves.

Besirūpinę savo sunkiąja pramone ir pajungę žemės ūkį jai kurti, negirdėtu mastu išnaudoję suvarytus į kolchozus savo valstiečius, Stalinui mirus, bolševikai staiga pakėlė pavojaus šauksmą.

Daugmaž prieš metus, pasirėmęs komunistų partijos pirmojo sekretoriaus Chruščiovo pranešimu, Sovietų Sąjungos komunistų partijos CK paskelbė tikrai stebinantį dekretą ir išreiškė pasiryžimą imtis visu priemonių žemės ūkio gamybai pakelti.

Iš Chruščiovo pranešimo paaiškėjo, kad 1953 metais karvių kiekis Sovietų Sąjungoje buvo beveik 9-ais milionais galvų mažesnis, negu 1928 metais, kad galvijų kiekis 1952 metų būvyje sumažėjo beveik 2 milionais galvų, kad 1953 metais kiekvienam 100 karvių buvo 11 veršių mažiau, negu 1940 metais ir t.t.

Bet apie grūdų trūkumą Chruščiov tada dar nekalbėjo. O po pusės metų, 1954. III. 2 d., naujas dekretas iškėlė aikštėn faktą, kad javų sėjamas plotas nuo 1940 metų sumažėjo bemaž 4 milionais hektarų, nors gyventojų kiekis Sovietų Sąjungoje per tą laikotarpį padidėjo beveik 15 milionų žmonių.

Grūdų gamybai pakelti buvo paskelbtas šūkis — plėšti dirvonus!

Kaip visa tai tenka aiškinti? Ar Sovietams tikrai gresia badas, ar iš tikrųjų jie neįstengia išmaitinti savo gyventojų?

Praėjusių metų rugsėjo mėn. 13 d. nutarimai ir kolchozininkams suteiktos lengvatos aiškiai parodė bolševikinio „socialistinio" žemės ūkio nesėkmę. Kolchozininkai buvo išnaudojami tokiu mastu, kad sovietinis žemės ūkis pasiekęs kone visiškos stagnacijos. Radosi būtina padaryti nuolaidų kolchozininkams, nes jie buvo netekę betkurio intereso dirbti.

Po pusės metų Chruščiov konstatavo tam tikrą pagerėjimą — padidėjo privačios kolchozininkų nuosavybės galvijų kiekis, pagerėjo Mašinų Traktorių Stočių darbas ir pan. Tačiau kartu jis nurodė, kad gaunamų per metus 130 milionų tonų grūdų nepakanka ir kad duoklės valstybei bei javų supirkimas iki 1955 m. turi būti padidinti 35-40%. O to iš esamų 99.000 kolchozų dabartinėje būklėje išspausti, atrodo, nėra galima. Todėl Chruščiov sugalvojo ariama žeme paversti neišplėštus dirvonus vakariniame Sibire, Kazachstane, Uralo srityje ir kitur, iš viso apie 14 milionų hektarų. Šiuos plotus užarus ir užsėjus, jo nuomone, 1954/1955 m. net blogiausiu atveju tai turėtų atnešti apie 13 milionų tonų grūdų, iš kurių valstybė paimtų apie 8 milionus tonų.

Įkurti 124 nauji milžiniški sovchozai. Mobilizuota ir pasiųsta į tuos sovchozus 150.000 darbininkų. Nors susidurta su milžiniškais sunkumais, daugmaž prieš mėnesį paskelbta, kad apie 4 milionai hektarų jau buvo apsėti š.m. pavasarį, gi likusieji milionai hektarų išarti ir parengti sėjai.

Maža to. Sovietų valdžia kalba apie dar naujų plotų plėšimą, apie naują planą 1956 metais parengti ir panaudoti dar apie 30 milionų hektarų, apie gausimus papildomai 20 milionų tonų grūdų ir t.t.

Kodėl bolševikams staiga prireikė tiek daug grūdų? Ar jie tikrai yra susirūpinę nepakankama savo gyventojų mityba?

Kažin, ar pats Chruščiov nebus davęs teisingo atsakymo į šiuos klausimus.

Jis pareiškė, kad naujų kiekių grūdų panaudojimo vienas būdų yra „papildyti valdinius grūdų rezervus, būtinus netikėtu atveju". Kokį netikėtą atvejį jis turi galvoje? Karas yra vienas tų atvejų, ir savaime aišku, jog jam vykdyti būtina paruošti didelius strateginius maisto rezervus. Sovietai nėra pamiršę Ukrainos okupacijos 1941-1944 metais. Savaime aišku, karo atveju Kazachstanas ir Sibiras yra daug saugesnė vieta javams auginti, negu kitos sritys. Tačiau tai nėra vienintelis dirvonų plėšimo tikslas. Kita vertus, Sovietams svarbu padidinti javų eksportą, nes jis sudaro svarbų politinį ginklą, kurį ypač savo politikai naudingai Sovietų

UŽSIENIO LIETUVIŲ VEIKLOS BARE

KODĖL LRS-Ė YRA OPOZICIJOJE VLIK-UI?

Demokratijos sveikas funkcionavimas ir jos veiksmingumas priklauso nuo paties fakto, kad egzistuoja opozicija ir laisvos kritikos teisė. Mums, santarvininkams, demokratija ir laisvė, demokratija ir opozicija bei laisvos kritikos žodis — yra nedalomi dalykai.

Kitaip, matyti, galvoja VLIK'o pirmininkas. Opoziciją sau VLIK'e ar opoziciją VLIK'ui, su kuriuo jis save sutapatina, jis norėtų sutriuškinti. Senu, pigiu, demagoginiu ir totalistiniu įpročiu, VLIK'o ir jo darbų kritiką jis stato vienon plotmėn su bolševikais. Girdi, anot jo pareiškimą „Draugui", opoziciją VLIK'ui pirmoje eilėje reiškia bolševikai, antroje visi kiti... Kas gi tie visi kiti? Tų kitų tarpe buvo ir yra Lietuvos Pasiuntiniai, lietuvių rezistencinės organizacijos Krašte ir užsienyje: LLA, BDPS, LLKS, LRS, LF, LAS, eilė žymių lietuvių karininkų, politinių partijų ir visuomeninių veikėjų ir t.t.

LRS-ė yra opozicijoje VLIK'ui dėl eilės priežasčių. Tų priežasčių LRS-ė niekad neslėpė, viešai jas kėlė ir buvo visad pasirengusi dėl jų su VLIK'u aiškintis. Tačiau kaip tik to aiškinimosi vengė VLIK'o pirmininkas, lyg bijodamas, kad išsiaiškinimo metu paaiškės skaudi tiesa, įrodanti, jog teisi yra LRS-ė, o ne jis.

Apie įvairias opozicijos priežastis čia šį kartą neverta kalbėti, bet VLIK'o pirmininkui metus akmenį į LRS daržą, nurodysime vieną svarbiausių tos opozicijos priežasčių.

Ji yra ši: **VLIK'o nepasiruošimas antrajai bolševikų okupacijai, sunkiausiu ir lemiamu tautai momentu palikimas jos be centrinės politinės vadovybės, be nurodymų ir patarimų, netikėjimas Krašto rezistencija bei jos organizuotumu pačiu aktyvaus priešinimosi Krašte įkarščio metu, nesidomėjimas gyvybingiausiomis kovojančio Krašto problemomis, nesirūpinimas suteikti Kraštui jo prašyte prašytos pagalbos, atsisakymas svarstyti tas problemas su Krašto pogrindžio atstovais, nusikalstamas tų atstovų šmeižimas ir niekinimas, neatsargus aktyvios kovos Krašte kurstymas ir tuo būdu prisidėjimas prie rezistencijos sužlugdymo nelygioje kovoje, atsisakymas bendrai svarstyti gyvybines kovojančio Krašto problemas ir sužlugdymas LRS-ės ir kitų dėtųjų pastangų tas problemas vieningai spręsti.**

Štai pagrindinė priežastis, kodėl LRS-ė yra opozicijoje VLIK'ui.

Šį savo nusistatymą ji yra visad pasiruošusi dokumentaliai pagrįsti. Kolkas — štai keli faktai, tokiam LRS-ės opoziciniam nusistatymui paremti.

Sąjunga gali panaudoti Azijos kraštuose. Ir pagaliau — sukūrimas išimtinai valstybės kontroliuojamos naujos žemės ūkio bazės milžiniškų sovchozų forma suteiktų Maskvai galutinę nepriklausomybę nuo nepalankių sovietinei santvarkai kolchozininkų, kurie vis tebesvajoja apie privatų žemės ūkį. Be to, ukrainiečių, lietuvių, latvių, estų ir kt. dalies nukėlimas į vakarinį Sibirą paspartintų rusifikaciją ir „sovietinės tautos" iš jų kūrimą.

Jeigu Chruščiov ir komunistų partijos CK šioje naujoje politikoje laimėtų, tai komunistai galutinai įgautų laisvas rankas įgyvendinti Stalino planą — visą žemės ūkį perstatyti į pramonišką bazę. Tuo būdu galutinai būtų išrautos senos žemės ūkio sistemos šaknys ir pašalintas vis tebesamas pavojus sovietiniam režimui iš sukolchozintų valstiečių pusės.

Ne kas kitas, bet tas pats Chruščiov buvo sugalvojęs „agromiestus". Tada jo sumanymas nebuvo davęs lauktų teigiamų rezultatų, tačiau po penkerių metų, sudarius naują žemės ūkio bazę, galutinis jo supramoninimas gali pasidaryti įmanomas. Tuo pačiu būtų likviduotas tasai pavojus, kuris, kaip minėjom, tebegresia Maskvai ir sovietinei santvarkai iš nepatenkintų kolchozinių valstiečių pusės.

Taigi, dirvonų plėšimu komunistai siekia ne vieno tikslo, bet kelių. Šią naują jų akciją reikia vertinti rimtai. Ją galima prilyginti prie savo metu jų vykdytos akcijos ir pastangų sunkiajai pramonei sukurti.

T. Leonas

LIŪDNAS VLIK'O VADOVAVIMO TAUTOS KOVAI ĮVERTINIMAS

„Tiek paskutiniais nepriklausomybės metais, tiek ir vokiečių okupacijos laiku, mūsų tautos priekyje stovėję žmonės neparuošė eventualių ateities kovų planų, nepaliko nei principinių rezistencinių gairių, nors pati tauta visais okupacijų metais parodė nepaprastą tautinio subrendimo lygį. Tai sakydamas, dar kartą kartoju, niekam nedarau priekaištų, **konstatuoju tik faktinąją anų 1944 metų vasaros dienų padėtį Lietuvoje: mes tąpome palikti neorganizuotais individais Dievo valiai... kaimuose spontaniškai kyla ginkluotas partizanų judėjimas.**" (BDPS Prezidiumo atstovo Skrajūno pranešimas VLIK'o ir VT atstovams Baden Badene, 1948. VII. 7 d., protokolas Nr. 1, psl. 2).

Tas protokolas yra pasirašytas ir VLIK'o pirmininko.

„Nelengva buvo — jokio objektyvaus patarimo iš šalies, jokios objektyvios informacijos... Be panikos ir bėgimo psichozės, kitko nerasi." (Žiūr. Daumantas — „Partizanai už geležinės uždangos", psl. 13. — Lietuvių Katalikų Spaudos Draugijos leidinys Nr. 5, spaudė „Draugo" spaustuvė, Chicago, 1950 m.)

Tokia padėtis buvo Lietuvoje 1944 m.

Apie pasišovusius likiminei kovai vadovauti karčiai kalbėjo Kęstučio Apygardos vadas, „Visvydas", 1947. I. 12 d. partizanų vadų suvažiavime:

„Negarbingai pasitraukė, kada pajuto, kad jau visų patirtas lietuvių tautos priešas — bolševizmas grįžta į mūsų kraštą baigti lietuvių tautos naikinimą, kada turėjo iš tikrųjų prasidėti ta tikroji kova, kuriai reikalingas kietas ir sunkus vadovavimas".

Tačiau, nežiūrint bolševikinių smūgių, pamažu „...prasidėjo naujas, atsargus ir lėtas išsilikusių paskirų laisvės kovos dalinių reorganizavimas, jieškojimas ir užmezgimas ryšių". (Žiūr. Daumantas — „Partiz. už gelež. uždangos", psl. 234-236).

KAI VLIK'as ĖMĖ VEIKTI UŽSIENYJE, KRAŠTE...

„Dar ankstyvą 1945 metų pavasarį visuomenės orientacijai pasirodė LIT'o (Lietuvos Išlaisvinimo Tarybos) atsišaukimų. Pirmą kartą pasirodė tokios apimties politinio rezistencinio organo veikla šioje okupacijoje. Lietuvos Išlaisvinimo Taryba bandė supažindinti tautą su tarptautinės padėties įvykių prognoze, kartu pateikdama pagrindines gaires, kaip laikytis visuomenei, Taryba buvo numačiusi kiek nuošaliau organizuoti atitinkamus vienetus technikinių darbuotojų, kuriems buvo paskirtas uždavinys surasti būdus ir priemones į legalią padėtį išvesti daugybę krašte besislapstančių gyventojų...

Deja, LIT'a gyvavo tik iki gegužės mėn. vidurio, kol enkavedistams pavyko iššifruoti ir suimti didesnę jos narių dalį. Likusieji nariai bandė persimesti į Vilnių, tikėdamiesi susijungę su tenykščiu skyriumi, atlikti Kaune buvusio centro uždavinius... Be minėto LIT'os skyriaus ten (Vilniuje) buvo įsikūrus stipri rezistencinė organizacija — Vienybės Komiteto vardu. Šių metų vasara davė ir šiam komitetui mirtiną smūgį — suėmė apie keliolika pagrindinių komiteto narių su jo pirmininku kapitonu Mataičiu ir prof. Mir. S... (id. — psl. 78).

„Birželio mėnesio dešimta (1946 m. — J. K.) paminėtina, kaip Bendrojo Demokratinio Pasipriešinimo Sąjūdžio gimimo diena. Aktyviosios rezistencijos atstovai, likučiai iš pogrindžio organizacijų vokiečių okupacijos metu ir Vienybės Komiteto atstovai susijungė į vieną bendrą sąjūdį, suteikdami jam BDPS vardą. Po trijų dienų atsirado ir VLAK (Vyriausias Lietuvos Atstatymo Komitetas)". (id.).

KAI VLIK'AS SKELBĖ ĮVYKIUS „ŽENGIANT Į LEMIAMĄ FAZĘ", REZISTENTAI KAŽKUR SLAPTAI VEIKĖ

„... Po dešimties dienų, gegužės 19 (1947), susitikom su „Daunoru"... „Daunorui" perdavėm visą iš krašto atgabentą užsieniui skirtą medžiagą ir išryškinom padėtį papildomais pranešimais. Atsakėm į reikiamus tam tikrų šaltinių raštus. „Daunorui" perdavėm VGPS (Vyriausias Ginkluotų Partizanų Štabas — J. K.) vardu kreipimąsi į užsienio lietuvių organizacijas, prašydami kovojančiam kraštui paramos.

Iš „Daunoro" gavome žiupsnį užsieninės informacinės medžiagos... negalėjome atlikti visų mūsų gautų uždavinių... nuo jų tolimesnio vykdymo turėjome atsisakyti, nes, jo tvirtinimu, jų dar negalima atlikti dėl mums nepalankios tarptautinių įvykių konjunktūros". (Daumantas — „Partizanai už geležinės uždangos", psl. 288).

KRAŠTAS UŽSIENIO LIETUVIUS PRAŠĖ...

„Mūsų nūdienė būklė — daugiau, negu rimta, nes jaučiam materialinių gėrybių ryškų trūkumą. Jei negausime iš Jūsų paramos, po keleto mėnesių žūsime, žus su mumis ir kovojanti Lietuva. Lietuva liks padrika, išbarstyta ir palaužta" (Lietuvos BDPS Komiteto raštas Nr. 86, 1947. V. 14).

KRAŠTO REZISTENCINIAIS KANALAIS GAUTA...

...„Vampyras"... nekantraudamas ilgėjosi informacijų, liečiančių mūsų ateities perspektyvas... Iš savo kuprinių ištraukėm dalį parsineštos iš Vakarų pasaulio laisvos spaudos, laikraščių, žurnalų ir keletą informacinių brošiūrų. Drebančiomis rankomis paėmė, tartum relikviją šventą, įsmeigė mūsų šios dienos šeimininkai savo giliai įdubusias akis į parneštus puslapius, kurie maža tegalėjo prisidėti sunykusioms nuotaikoms atgauti. Gi rezistenciniais kanalais gauta tarptautinės padėties analizė, kuri pranašavo dar kelerių metų sunkiai pakeliamą kovą, „Vampyro" ir „Plunksnos" veidus pridengė giliu susimąstymu..." (Daumantas — „Part. už gel. už.d., psl. 305).

O KAS ANUO TARPU BUVO DAROMA VLIK'E?

1. 1947 m. pradžioje VLIK'o ir Vkd. Tarybos pirmininkai intervenuoja AL Taryboje neremti augščiau paminėtųjų „rezistencinių kanalų" darbo.

2. Vėliau tais pačiais metais, VLIK'as nubalsavo nekviesti Krašto Rezistencijos atstovų į pasitarimą su diplomatais Paryžiuje.

3. Lietuvos diplomatams tame pasitarime iškėlus tų atstovų dalyvavimo klausimą, iš VLIK'o atstovų pusės buvo pareikšta, kad nėra prasmės tai daryti, nes jokios organizuotos rezistencijos Krašte nesą ir negalį būti.

4. Kai rezistencinių sluogsnių iš užsienio buvo stengiamasi Kraštui padėti, jam patarti ir jo balsą bei prašymus užsieniui perduoti, toji akcija VLIK'o sluogsnių buvo vadinama destruktyvia, o VLIK'o pirmininkas tų pačių metų rudenį lankydamasis Šveicarijoje buvo pareiškęs Dr. J. Šauliui, kad toji medžiaga nesanti gauta iš Krašto, o... pagaminta užsienyje. Kad taip yra, girdi, VLIK'as žinąs...

Šitaip Krašto balsas ir prašymas paramos VLIK'o pirmininko, kun. M. Krupavičiaus, buvo paskelbtas falsifikatu.

Kolkas užskleidžiame šios, VLIK'o nesuprastos, mūsų laisvės kovų istorijos puslapius.

KRAŠTO REZISTENCIJOS ATSTOVO 1948 METAIS VLIK'UI PATEIKTAS JO UŽSIENYJE RASTOS LIETUVIŲ POLITINĖS VIDAUS BŪKLĖS VERTINIMAS

„Padėtis, kurią čia radom toli gražu nėra džiuginanti. Vakarų Europoje prieglaudą radusią lietuvių visuomenės dalį radome pasiskirsčiusią politinėmis partijomis, radome lietuvių visuomenės daly atskiras partijas besiblokuojančias kovai prieš kitas partijas ir jų blokus... tikslingiau būtų, jei šiuo lietuvių tautai likiminės kovo metu ir ši tautos dalis atidėtų kolkas atskirų partijų interesus į šalį, o visas jėgas sukauptų kovai prieš bendrą tautos priešą, šiuo metu beatodairiai naikinantį kraštą." (Skrajūno pranešimas VLIK'o atstovams Baden Badene, 1948 m. VII. 7 d., protokolas Nr. 1, psl. 4).

* * * * *

Šiam kartui pakaks. Galima tik pastebėti, kad iš esmės padėtis nėra pasikeitusi ir šiandien.

Tuo būdu, atsargiau su tais „opoziciniais bolševikiniais" palyginimais. Nes gali dar kilti visokių klausimų, pav., kad ir toks, kas kam yra opozicijoje — LRS-ė VLIK'ui ar VLIK'as sėkmingam ir vieningam laisvės kovos darbo vykdymui. Ir dar daug kitų klausimų...

J. K.

Vienas skaudžiųjų mūsų laikų reiškinių yra tai, kad savimi pasitikį žmonės yra kvaili, o turintieji vaizduotę ir sugebą suprasti — yra kupini abejonių ir neryžtingi.

Bertrand Russel

VIS DAR NE KONSOLIDACIJOS KELIU

1954. IX. 20-21 d.d. Free Europe organizacijos pastangomis susirinko 9-ių Sovietų pavergtų Europos tautų laisvinimo organizacijų atstovų seimas. Kiekviena tauta atstovaujama lygiai, po 16 atstovų. Lietuvių delegaciją sudarė 8 Lietuvos Laisvės Komiteto nariai ir 8 asmenys, atstovaują 8-as vlikines partijas.

Ši Sovietų pavergtųjų tautų vieningumo demonstracija propagandiniu požiūriu be abejo yra naudinga.

Abejonių galėtų kelti pasivadinimas Sovietų Pavergtųjų Europos Valstybių Seimu. Grynai lietuviškoje gi plotmėje — lietuviškos delegacijos sudėtis.

Pernelyg jau skubiai JAV-ėse esančios pavergtųjų tautų laisvinimo organizacijos pasiskelbė sudariusios ne tik tų organizacijų, net ne tik tų tautų atstovų seimą, bet jų **valstybių** seimą.

Kiek dėl lietuviškos delegacijos, tai joje net ir ne VLIK'as buvo atstovaujamas, o LLK ir aštuonios vlikinės partijos. Net ir taip sudarant delegaciją, nesugebėta padaryti gesto lietuvių visuomenės konsolidacijos kryptimi. Už delegacijos ribų liko beveik visi rezistenciniai sąjūdžiai: VLIK'e atstovaujamas Vienybės Sąjūdis, VLIK'e neatstovaujami Lietuvių Rezistencinė Santarvė, Lietuvos Atgimimo Sąjūdis ir Lietuvių Frontas.

Lietuvių vienybės ir jėgų konsolidacijos vardu nebuvo sunku šios klaidos išvengti, kaikurioms vlikinėms partijoms, kurioms praktiškai priklauso ir LLK nariai, apsiriboti vienu atstovu vieton dviejų. Ypač tai nesunku tokioms nereikšmingoms partijoms, kaip Ūkininkų Sąjunga, Darbo Federacija ir kt.

Bet turbūt dar nemaža vandens nuplauks Nemunu pavergtoje Lietuvoje, kol užsienio lietuviai išmoks darniai ir vieningai dirbti.

D. K.

Redakcijos prierašas

Ryšium su lietuvių delegacijos į Pavergtųjų Tautų Seimą sudarymo procedūra Lietuvių Rezistencinės Santarvės Amerikos Reikalams Sekretorius St. Mackevičius LRS-ės vardu yra pateikęs LLK Pirmininkui žemiau spausdinamą protestą.

Identiškus protestus yra įteikę Lietuvių Frontas ir Lietuvos Atgimimo Sąjūdis.

* * * * *

New York'as, 1954 rugsėjo 27.

Ponui
Lietuvos Laisvės Komiteto Pirmininkui,
4 West 57nt St.,
New York 19. N.Y.

Ryšium su Jungtinių Pavergtųjų Tautų seimo atidarymu, įvykusiu New Yorke 1954 rugsėjo 20 ir lietuvių atstovavimu jame turime pareikšti:

1.Labai vertiname ir nuoširdžiai sveikiname visų pavergtų tautų tremtinių pastangas apsijungti ir sudaryti bendrą tarptautinį forumą, kuriame prabiltų Sovietų Sąjungos pavergtos tautos.

Jungtinėse Pavergtose Tautose tautinių atstovybių išplėtimas iki 16 atstovų davė pakankamą galimybę apjungti jose gyvus ir veikiančius politinius bei rezistencinius sąjūdžius ir sudaryti atskirų tautų vieningą ir solidarų pasireiškimą.

2.Turime betgi konstatuoti, kad Lietuvos Laisvės Komitetas, kuris ėmėsi sukomplektuoti Jungtinėms Pavergtoms Tautoms lietuvių atstovybę, tai padarė taip vienašališkai, kad toje atstovybėje vienos grupės yra atstovaujamos po kelis asmenis, o kaikurios grupės yra visai neįjungtos, nepaisant nei pirmųjų nei antrųjų visuomeninio svorio, rezistuojant prieš okupantus, nei jų gausumo bei aktyvumo tremtyje.

3.Laikome, kad Lietuvos Laisvės Komitetas, taip sudarydamas lietuvių atstovybę, paneigė Jungtinių Pavergtų Tautų apsijungimo bei solidarumo dvasią, nes užuot sutelkęs visų grupių žmones ben-

dram darbui, pagilino tarpusavio nepasitenkinimą; užuot davęs pilnesnį ir teisingesnį lietuvių visuomenės atstovavimą, jį suredukavo tik į kelių grupių interesus; užuot pademonstravęs svetimųjų akyse lietuvių solidarumą, atidarė duris ir Amerikos žemyno lietuvių galimai kompromitacijai prieš mūsų sąjungininkus.

Toks lietuvių atstovavimas Jungtinėse Pavergtose Tautose duoda argumentą Lietuvos priešui, nes atstovybė, sudaryta nedemokratišku ir uzurpaciniu būdu, negali ramia sąžine kelti balso prieš sovietinę uzurpaciją ir prieš demokratijos paneigimą okupuotame krašte, kurio vardu ji nori reikalauti pašalinti smurtą, grąžinti laisvę ir demokratines teises.

4. Pasisakome griežtai prieš tokį sąmoningą kenkimą lietuvių solidarumui ir manome, kad Lietuvos Laisvės Komitetas turėtų nedelsdamas atitaisyti savo klaidą, ir kol tai bus padaryta pasiliekame sau laisvę imtis visų priemonių, kurios privestų prie to, kad lietuvių atstovybėje būtų apjungtos visos veikliosios demokratinės grupės bei sąjūdžiai.

Su tikra pagarba

Lietuvių Rezistencinės Santarvės vardu

Stepas Mackevičius

IŠ MŪSŲ GYVENIMO IR SPAUDOS

ŽODŽIŲ KARAS PASIBAIGĖ?

10-taisiais tremties metais mūsų galvojime ir veiksmuose įvyko daug pasikeitimų. Kol visi gyvenome Vokietijoje, ano meto terminu sakant, „kompaktinėje masėje", — mūsų galvas kvaršino gal vienas klausimas: kuo greičiausiai sugrįžti į namus, o tam sugrįžimui paspartinti — visiems bendrai dirbti Lietuvos išlaisvinimo darbą. Betgi po tais gražiais žodžiais slėpėsi ne tiek jau gražūs veiksmai — tai kažkieno pavadinti mūsų vadinamųjų veiksnių pasitarimai, nesutarimai, kompetencijų aiškinimas, partijų partijėlių atkūrimas, kova dėl valdžios ir t.t.

Prasidėjusi emigracija buvo šiek tiek tas lenktynes ir barnius apstabdžiusi, tačiau apsitupėjus naujose vietovėse, o ypačiai plačioje Amerikos žemėje, pradėta vėl iš naujo peštis. Kaip taisyklė, pirmuosius kovos signalus duodavo kaip tik paminėti veiksniai. Pagrindiniai tremties uždaviniai ir pati laisvinimo kova per tuos barnius, kaip paprastai, būdavo nustumiama į paskutinę vietą. Niekas tada nesirūpino ir nepastebėjo, kad po 10 tremties metų yra atsiradę žymiai daugiau degančių klausimų: lietuvybės išlaikymas, jaunimo problema ir aplamai savęs gelbėjimo reikalai. Jie visi palikti Dievo valiai, ar atskirų entuziastų nuožiūrai. Spauda irgi tiems klausimams mažai skiria dėmesio. Jei kartais kas nors, pamatęs liūdną tremties gyvenimo vaizdą, šūkteli: vyručiai, meskime ginčius apie „augštąją politiką", bet gelbėkime, kol dar nevėlu, save nuo ištautėjimo, savo jaunimą, susirūpinkime kultūrinių vertybių planingu kūrimu, tai visi veiksniai sutartinai nusiplauna rankas: tai neįeina į mūsų svarbių uždavinių apimtį... Tačiau, kai yra paliečiama ta vad. „svarbių uždavinių apimtis", arba tikriau pasakius, nieko bendro neturinti su tais svarbiais uždaviniais partinė kova — mažiausiai geras pusmetis šaudoma iš visų patrankų ir visoj spaudoj...

Tikėkimės, kad neseniai buvo paleistas paskutinis žodinio karo šūvis dėl Bonnos ambasadorystės ginčo, kuris, kaip vėliau paaiškėjo, buvo eilinis (bet, turbūt, ne paskutinis?) tam tikrų veiksnių blefas. Nebūtų taip liūdna, kad tie visi ginčai dėl Lietuvos vadavimo klausimų būtų vis nauji, sukelti naujų aplinkybių, naujų sumanymų ir veiksmų. Tada žinotume, kad einame su gyvenimu, mokame nusitęsusį tremties gyvenimą apvaldyti ir kiekvienoj naujoj situacijoj surasti tinkamą sprendimą. Bet tie visi ginčai, kaip Pacifike kasmet besikartojantieji tornado, parodo tik mūsų nusipolitikavimą ir tam tikrą politinį nesubrendimą, arba tiesiog.

kaip vienas komentatorius taikliai pažymėjo — didelių vaikų žaidimą. Kad tuo žaidimu užsiiminėtų tikrieji vaikai — mažai kas tesijaudintų, tačiau kai juo užsiima dideli vaikai, dargi su ūsais ir barzdom, vis kartoja tas pačias pasakas, vaizduodamiesi, jog ir mes visi esame vaikai — tai jau čia yra didelė netvarka.

Per tą ilgą laikotarpį buvo siūlyta daug receptų, kaip pagydyti tuos chroniškus ligonius. Pagaliau ir visuomenės reagavimas jiems yra žinomas ir gyvai jaučiamas, tačiau jie visuomet tokiais atvejais apsimeta kurčiais ir nebyliais. Nė vieno žingsnio nejudama pirmyn, nejieškoma išeities iš tos painiavos, kuri per eilę metų buvo tam tikrų veiksnių kuriama ir palaikoma vis vardan „tos Lietuvos..“ Nereikia stebėtis, jei po kurio laiko vėl mūsų spaudoj pasipils šūviai, kurie bus taikomi ne į mūsų mirtinį priešą, bet į mus pačius...

Teisingai Ignas J. Šeinius viename str. rašė: „Paėmęs betkurį lietuvišką laikraštį rankon, nematai, kad ten stigtų karingumo. Bet prieš ką daugiausiai sprogdinamas dinamitas ir liejamas rašalas? Prieš Vliką, ar prieš Lozoraitį, prieš krikščionis demokratus, liaudininkus ar tautininkus. Ryžtingai pašėlusiai kariaujama tarp savęs. Kad esame karo padėtyje su tautos mirtinu priešu, atrodo, pasidarė antraeilis dalykas. Ar galima stebėtis, kad tai matant, matant mūšį verdant tarp „veiksnių“, kurie tikrai turėtų veikti, daug ką apima neviltis, daug kam pasidaro neskanu burnoje. O kaiką gal apima ir gėda dėl savo tautos...“

LIŪDNAS LITERATŪRINIS BALANSAS

Tremties literatūrinis balansas nėra džiuginantis. Išleidžiamos knygos literatūriniu požiūriu yra žemo lygio, nors kaikurie kritikai ir bando jas kelti į augštybes. Bet tai juk, anot vieno žurnalo: „...leidžiama žemo lygio rašytojų arogancijai aklinti juos pačius, o skaitytojų masėse yra sumaišomos meno kūrinio gradacijos, reikalingos tikrajam menui tarpti.“

Nemažą vaidmenį, šia prasme, vaidina ir literatūros kritika. Ji juk privalo objektyviai atskirti pelus nuo grūdų ir paskatinti ar pataisyti mūsų kūrėjų darbus. Beje, gerų literatūros kritikų mes pasigesdavome anksčiau — pasigendame ir dabar. Tam tikrų laikraščių kultūros puslapiai dažnai užpidomi menkaverčiais literatūros įvertinimais ar savo idėjos draugo liaupsinimais. Net literatūros kūrinio vertinimas vykdomas ne pagal nusistovėjusius dėsnius bei pagrindinius literatūrinius reikalavimus.

Šia prasme dėmesio vertos jau į tradiciją įėjusios rašytojo ir kritiko H. Nagio pastabos apie grožinę lietuvių literatūrą, skelbiamos „Nepriklausomoj Lietuvoj“. H. Nagys, pradėdamas savo pastabas apie 1953 metais išleistas knygas, rašo, kad išleistų knygų balansas liūdnas. Poezija ima merdėti, o proza yra aiškiai apsikrėtusi džiovos bacilomis. Skaitytojai ir tiražai mažėja. Mesdamas šūkį: „Gelbėkime lietuvišką knygą, kol nevėlu“, rašo:

„Kultūrinė stagnacija ir indiferencija yra pirmieji baisaus paralyžiaus reiškiniai, kuriais turime susidomėti visi — ir visi prieš juos kovoti. Nei prakalbos, nei, pagaliau, straipsniai čia nieko nepadės. Yra vienas vaistas — skubus ir paprastas, ir efektingas: reikia pirkti lietuvišką knygą, žurnalą, laikraštį...“

Kalbėdamas atskirai apie poezijos kūrinius, H. Nagys konstatuoja, kad ji pasidarė nepopuliari, neranda skaitytojų, nes jiems, ypačiai jaunimui nusibodo skaityti „senamadiškus“ dalykus. Nusibodo todėl, kad „šiandien, o ypač kontinento žmogus paprastų paprasčiausiai nenori klausytis nei vieno, kuris bando kalbėti taip, kad jo klausant reikia susimąstyti.“ Poetas pajuto visuotinę vienatvę ir jis yra pasmerktas ilgam ir graudžiam monologui...

Toliau H. Nagys griežtai pasisako prieš liūliuojančią kritiką, „kur absoliutus literatūrinis nepasisekimas apkaišomas gvazdikais ir rūtų šakelėm, kur nesidrovima spausdinti net pačių (sic!) autorių begėdiški savęs palyginimai su pasaulinės literatūros nemirtingaisiais, kur iš diletantiškiausio bandymo išpučiama epopėja, iš moksleiviško pūstelėjimo padaromas tornado.“ Tie žmonės, anot H. Nagio, ir yra: sąžiningiausi ir atkakliausi veisėjai ir išnešiotojai mikrobų, paguldžiusių mūsų literatūrinį gyvenimą sunkaus ligonio patalan...“

Tuo pačiu klausimu, Aiduose dr. A. Lingaila, pasisakydamas prieš „menas menui“ principą ir kritikuodamas lankininkus, rašytojus dar labiau bara, kad jie emigracijoj tęsia seną kultūrinę misiją, visiškai nepaisydami naujų susidariusių

tremties sąlygų ir nematydami, kad mūsų jaunimas yra atsidūręs prie tautinės pražūties slenksčio. Rašytojai, nesukurdami pirmaeilių kūrinių ir nesugebėdami perteikti jaunimui lietuviškos kultūros — nusikalto pagrindinei tremties paskirčiai. Str. autorius klausia: „Ar rašytojų laikas, reikalingas trečiaeiliams romanams parašyti, nebūtų buvęs geriau sunaudotas savo šeimų, giminių ir pažįstamų tarpe, kur yra pačios jauniausios mūsų kartos atstovai, reikalingi visų eilinių būdų bei priemonių lietuviškumui įdiegti?"...

Tie visi literatūriniai klausimai, kuriuos karts nuo karto kritikai paliečia ir pasako karčios tiesos žodžius, turėtų atkreipti rimtą mūsų rašytojų dėmesį. Mus neturėtų džiuginti vien faktas, kad tas ar anas parašė knygą, bet daug svarbiau — kokią knygą, kokios literatūrinės vertės? Literatūra, anot H. Nagio, yra žodžio menas, todėl iš jos ir reikalaujama tai, kas visame pasaulyje reikalaujama iš žodinės kūrybos.

Ta pačia proga, visiškai nenorint įtaiguoti rašytojams pasirinkti tą ar kitą temą, vis dėlto, norėtųsi nustebti — kokiu šaltumu ir tiesiog pedantišku ignoravimu jie praeina tą laikotarpį, kuris mūsų tautos ir valstybės gyvenime prasidėjo nuo 1940 metų. Literatūros gyvenime šis laikotarpis dar yra plika tuštuma, lyg mes visi, chirurgo šaltumu, būtume jį išpjovę iš savo gyvenimo. Tiesa, gal kaikurie taip jau ir yra padarę, bet, nemanau, kad mūsų rašytojai, belaukdami laiko perspektyvos, jame nieko būdingo nebūtų pastebėję?...

SUSIORGANIZAVO NEPRIKLAUSOMIEJI STUDENTAI

Džiugu pažymėti, kad mūsų studentai vis daugiau rodo aktyvumo visuomeniniame gyvenime. Gausūs suvažiavimai, studijų savaitės ir stovyklos, kaikuriuose laikraščiuose jų vedami skyriai ir nagrinėjami klausimai rodo, kad mūsų studentija rimtai ruošiasi ne tik savo specialybės darbui, bet ir visuomeniniam ir kultūriniam gyvenimui.

Studentų organizacinis gyvenimas taip pat yra gyvas. Štai neseniai, š.m. rugsėjo 8-10 dienomis, didelio lietuvybės ir kultūros rėmėjo J. Bačiūno vasarvietėje, įvyko nepriklausomųjų studentų suvažiavimas. Jo metu skaityta daug paskaitų ir po ilgesnių diskusijų nutarta įsteigti nepriklausomųjų studentų „Lietuvių Studentų Santara", kurios svarbiausias tikslas, kaip pranešimuose sakoma, yra suburti vidurio srovės lietuvius studentus kovoje už žmogaus, tautos ir valstybės laisvę, stiprinti tautinį sąmoningumą bei kovoti už žodžio ir minties laisvę. Reikia tikėtis, kad šis naujas studentų sąjūdis užpildys buvusią tuštumą ir suvaidins nemažą rolę ateities lietuvių visuomeniniame ir kultūriniame gyvenime.

Vyt. Gedrimas

NUOTRUPOS

Lietuviškosios kultūros reikalams lėšų nėra

Spauda paminėjo įvykusį š.m. rugpjūčio mėn. 28 d. Chicagoje metinį Lietuvių Profesorių Draugijos išeivijoje suvažiavimą.

Iš Lituanistikos Instituto laik. prezidento prof. dr. P. Joniko pranešimo paaiškėjo, kad **Institutatas turi parengtų mokslo veikalų lituanistikos klausimais, bet dėl lėšų stokos negali jų išleisti.**

Qui pro quo

„Eltos Informacijos", pasiremdamos žiniomis iš vokiečių repatriantų apie deportacijas iš Lietuvos 1945-1951 m. laikotarpiu, padarė bendrą išvadą, kad nuo 1945 m. iki 1951 m. rudens iš Lietuvos buvo ištremta ir suimta 250.000-270.000 lietuvių.

O „Darbininkas" Nr. 61, 1945. VIII. 27. nurodė, kad pats VLIK'as ofcialiame memorandume Jungtinių Tautų Organizacijos gen. sekretoriui 1949. X. 10 d. buvo nurodęs, kad iki 1949 m lietuvių aukos Sovietų okupacijoje buvo pasiekusios 520 tūkstančių žmonių.

Čia 250.000, čia vėl 520.000, ir „anot „Darbininką", dešinė nežino, ką daro kairė. Rezultate, koks gali būti betkurių VLIK'o apskaičiavimų patikimumas.

Reformos būtinos

„Aidų" Nr. 7 ,1954. rugsėjo mėn. A. Vaitekūnas nurodo, kad Lietuvos Laisvės Komiteto sienų komisijos suplanuotieji veikalai Lietuvos Rytų ir Vakarų problemų sprendimo medžiagai pateikti nepajuda iš vietos, nes nėra, kas juos finansuoja. „Ar viso to akivaizdoje negalime tarti, kad **tautinio laisvės kovų fronto nevieningumas yra vienas stipriausių okupanto talkininkų?**... Nesvarstant, kodėl net kaikurie atsikiri laisvės kovų fronto komponentai kartais vienybės vardu stengiamasi dirbtinu būdu pulverizuoti, **negalima nekonstatuoti, kad mūsų laisvės kovų užsieninis frontas privalo skubių radikalių priemonių.**"

Žodžiai ir darbai

„Dirva" Nr. 36, 1954. IX. 9. rašo, kad „Iš to, ką „Elta" skelbia apie VLIK'o nutarimus rugpjūčio 11-13 d. posėdžiuose, kuriuose pasireiškė tiek maža politinės išminties ir tiek daug pagiežos, dar nematyti, kad VLIK'o narių dauguma būtų suradusi tikrąjį kelią. VLIK'ą sudarančių grupių atstovų pasitarime, 1954. V. 1 d. buvo pareikšta „siekti kovojančios dėl Lietuvos išlaisvinimo politiškai organizuotos lietuvių visuomenės konsolidacijos". Tačiau, „dabartinė VLIK'o dauguma, kaip iš viso ko matyti, yra pasistačiusi kitokį uždavinį: kurstyti ir skaldyti lietuvių visuomenę..."

Geriau vėlai, negu niekada...

Lietuvių valstiečių liaudininkų suvažiavime Clevelande, 1954. IX. 4-5 d.d. buvo išryškinta ir patikslinta, kad visus diplomatinius postus reikia ne tik pripažinti, bet ir svarbiame jų darbe jiems talkininkauti, o taipgi ir tai, kad ir min. J. Urbšio telegrama ir Lietuvos Diplomatijos Šefo titulas yra liaudininkų pripažįstami. Keturiolikai metų praėjus nuo J. Urbšio telegramos datos!

Ta proga prisimena anekdotas apie pasivėlinusį į traukinį žydelį, kuris pareiškė, kad geriau vėlai, negu niekad.

Liaudininkams po keturiolikos metų pripažinus LD Šefo titulą, kiek dar reikės laiko LD Šefo institucijai ir jo kompetencijoms pripažinti?

B. K.

LIETUVIAI VENECUELOJE

Atvykimas ir įsikūrimas

Pirmasis lietuvis pramynęs kelią į Venecuelą yra inžinierius Vaclovas Kongelis su žmona. Jis atvyko savo lėšomis iš Šveicarijos 1945 m. lapkričio mėnesį. Ir kaip jis pats sakosi, nors nemokėjo nė žodžio ispanų kalbos, bet jau trečią dieną gavo darbą savo specialybėje.

Kiek vėliau, tais pačiais metais, atvyko dailininkas-skulptorius Petras Lukas, o po metų dar keli lietuviai, visi iš Šveicarijos. 1947 metų birželio mėn. 26 d. atvyko pirmasis lietuvių transportas iš Austrijos. Vėliau pradėjo plaukti kiti transportai iš Vokietijos ir Austrijos. Keletas šeimų atvyko iš Prancūzijos. Dalis atvykusių lietuvių apsigyveno Venecuelos sostinėje Caracas'e, kita dalis didesniuose Venecuelos miestuose ir labai maža dalis tolimoje provincijoje.

Didžiausia lietuvių kolonija laikoma Caracas'o. Ten gyvena apie 500 lietuvių, toliau eina Valencija, kurioje yra apie 250 lietuvių, Maracay — apie 150, Barquisimetas apie 120, ir Maracaibo apie 50 lietuvių. Pavienių asmenų ir šeimų yra ir kitose Venecuelos vietose, bet jų yra labai mažai. Caracas'e pirmieji lietuviai pradėjo kurtis priemiestyje Alta Vista. Ten jų daugiausia — apie 15-a šeimų. Kiti išsimėtę po platų Caracas'o didmiestį.

Dauguma lietuvių Venecueloje įsikūrė gerai. Turi neblogai apmokamą darbą, keliolika turi savo nuosavas krautuves, keletas turi auto mašinų remonto dirbtuves, pora turi nuosavus kino teatrus (krašte), apie pusė lietuvių turi jau nuosavus namus arba žemės sklypus, nemaža turi lengvas mašinas, nors visi atvyko į Venecuelą be vieno cento. Yra ir tokių kurie verčiasi vidutiniškai arba sunkiai, bet tokių labai mažai.

Dauguma jaunimo lanko viduriniąsias ir augštesniąsias mokyklas, keletas lanko universitetą. Dalis mergaičių lanko, kitos jau baigė, gailestingųjų seserų mokyklas. Baigusios turi gerai apmokamas tarnybas,

Pirmieji lietuvių organizaciniai žingsniai

1948 m. vasario mėn. 15 dieną, Valencijos, Maracay ir El Trompillo lietuviai susirinko Valencijos mieste, Salezietių Don Bosko kolegijos patalpose, pirmą kartą Venecueloje paminėti Vasario 16 dieną.

Po minėjimo buvo iškeltas klausimas įsteigti Venecueloje Lietuvių Sąjungą, kurios tikslas būtų rūpintis tautiniais, kultūriniais ir savišalpos reikalais, neužgaunant tautiečių politinių įsitikinimų bei religinių jausmų. Susirinkimas tam visais balsas pritarė ir išrinko J. Bieliūną, J. Stanevičių ir P. Tumėną įgaliotiniais Lietuvių Sąjungai Venecueloje steigti. Įgaliotiniai parengė Lietuvių Sąjungos įstatus ir, padedant Imigracijos Instituto Direktoriui p. Fejui Asvaldui, gavo leidimą Lietuvių Sąjungai veikti. Tuoj buvo sušauktas Valencijoje steigiamasis Lietuvių Sąjungos susirinkimas ir išrinkta jos valdyba, kurioje dirbo ir visi trys įgaliotiniai. Vėliau teko išsirūpinti leidimą Lietuvių Sąjungai iš Vidaus Reikalų Ministerio, pagal tą pačią veikimo programą. Sąjunga gavo ispanišką pavadinimą „Centro Benifico Lituano" arba Venecuelos Lietuvių Savišalpos Sąjunga (VLSS).

1949 m. birželio mėn. 21 d. buvo sušauktas Valencijos mieste pirmasis lietuvių atstovų suvažiavimas, kuriame buvo išrinkta pirmoji Venecuelos Lietuvių Savišalpos Sąjungos centro valdyba, kontrolės komisija ir garbės teismas. Į VLSS Centro valdybą buvo išrinkti: kun A. Sabaliauskas, inž. V. Venckus, K. Nausėda, J. Bieliūnas ir J. Kukanauza. I kontrolės komisiją: P. Tumėnas, Balutavičius ir dr. Vabalas, ir į garbės teismą: p. Indrašiūnienė, A. Diržys ir V. Sidoravičius. Tuo pačiu Lietuvių Sąjuga Venecueloje persiformavo į Centro Benifico Lituano arba į Venecuelos Lietuvių Savišalpos Bendruomenę (VLSB). Caracas'e nepriklausomai nuo Lietuvių Sąjungos, įsteigtos Valencijoje. 1949 m. gegužės mėn. 8 d. buvo išrinktas Caravas'o apylinkės Lietuvių Laikinasis Komitetas, į kurį įėjo V. Kuzavinis, dr. J. Paukštys ir A. Malskis. 1949 m. rugpjūčio mėnesį, Caracas'o apylinkės lietuviai įsijungė į VLSB, tapdami tos bendruomenės skyriumi. Barquisimete ir Maracaibe tap pat buvo sudaryti sąjungos skyriai. Tokiu būdu VLSB apjungė visus Venecuelos lietuvius ir yra vienintelė lietuvių organizacija visoje Venecueloje.

VLSB Centro Valdybos atlikti svarbesnieji darbai

Apie ketveris metus centro valdybos ir Maracay apylinkės valdybos pirmininku buvo inžinierius Vladas Venckus. Jam vadovaujant pažymėtini Centro Valdybos atliktieji žymesnieji darbai: 1950 m. gegužės mėn. 28 d., sušauktas pirmasis Venecuelos lietuvių sąskrydis prie Carabobo paminklo (Estado Carabobo). Tai mūšio vieta, kur savo laiku buvo galutinai sutriuškinta Ispanų kolonialinių dalinių galybė ir atnešta laisvė eilei Pietų Amerikos valstybių. Šis Carabobo paminklas laikomas vienu iš gražiausių visoje Pietų Amerikoje. Šiame sąskrydyje dalyvavo apie 500 lietuvių.

1951 m. gegužės 13 d. sušauktas antrasis lietuvių sąskrydys Maracay mieste, kuriame taip pat dalyvavo apie 500 lietuvių.

1951 m. spalio mėn. 13 d. paskirta Literatūros Premija 4.500 Bolivarų suma, 1952-jų metų geriausiam lietuviškam veikalui. Aukotojais buvo inž. V. Venckus, L. Jablonskis, J. Bieliūnas, P. Mikalauskienė, D. Kikas ir M Zupkus. Iš jų inž. V. Venckus ir J. Bieliūnas buvo centro valdybos nariai.

Pats iniciatorius šiai literatūros premijai sudaryti, buvo tuo laiku buvęs centro valdybos narys A. Diržys, nors pats, dėl tuo metu buvusių finansinių sunkumų prie aukos prisidėti negalėjo.

1952 m. sausio mėn. 13 d. VLSB-nės taryba visais balsais nutarė pareikšti VLIK'ui savo pageidavimus, kurių pagrindiniai punktai buvo:

1. VLIK'as turi apjungti visus lietuvių išeivijoje aktyviai besireiškiančius politinius susibūrimus su Lietuvos revindikuotinų žemių atstovais imtinai.

2. VLIK'as turi rasti būdų patikrinti pasaulio lietuvių daugumos nuomonę svarbiausiais Lietuvos reikalo klausimais, kaip tai siūlo Diplomatijos Šefas, pagal jo pareiškimus lietuviškoje spaudoje.

3. VLIK'as turi būti darnus tarpusavyje ir rasti darnumą su Lietuvos Diplomatija ir atsisakyti tokių veiksmų, kurie duotų progos žeminti šias reikšmingas ir garbingas Nepriklausomos Lietuvos Įstaigas.

4. VLIK'as turi įsikišti savo autoritetu ir paraminti tokius viešajame gyvenime išsišokimus, kuriais yra diskredituojami kaikurie Lietuvos vadovaujantieji veiksniai, tiek žeminamas Lietuvos vardas.

5. Vadovaujantieji veiksniai tarpusaviu darnumu turi suaktyvinti Lietuvos laisvinimo kovą.

Dėl šių pasiųstų pageidavimų VLIK'as buvo nepatenkintas.

1952 m. balandžio mėn. 14 d. Lietuvių Delegacija iš trylikos asmenų, po iš anksto paruoštos dirvos, buvo priimta Venecuelos prezidentūroje. Tą delegaciją pono Prezidento vardu priėmė dr. Manuel Vicente Tinoco — Prezidento kanceliarijos direktorius. Lietuvių delegacija įteikė per ji Venecuelos Prezidentui raštą, kurio svarbiausios mintys buvo šios:

Venecuela — yra kraštas, kuriame laisvė yra vertinama labai augštai. Tai duoda mums labai gražią progą kreiptis į Jūsų Excelenciją, kad Jūs savo pilnu au-

toritetu padėtumėte lietuvių tautai jos dabartinėje byloje dėl laisvės Lietuvos, kuri šiuo metu yra svetimųjų pajėgų okupuota ir naikinama. Prašome Jūs, kad Venecuela per savo atstovus tarptautiniame forume keltų balsą prieš dabar vykdomą genocidą visame Pabaltyje, kur yra ir mūsų Tėvynė Lietuva.

Prašome Jus remti nuoširdžiai visą politiką, kuri veda prie išlaisvinimo visų pavergtų tautų, kurių tarpe yra ir mūsų Lietuvia, paglemžta karinių raudonųjų pajėgų.

Raštas buvo įteiktas odiniame, specialiai tam tikslui paruoštame aplare, su Venecuelos valstybiniu ženklu.

Dr. Tinoco labai šiltais žodžiais padėkojo už sveikinimus, pasakė, kad Baltijos kraštų žmones Venecuelos Vyriausybė labai vertina ir norėtų, kad jų daugiau čia atsikviestumėm.

Dėl mūsų prašymo padėti mūsų kraštui išsilaisvinti ir atstatyti Lietuvos Nepriklausomybę pažadėjo jį pateikti Prezidento dėmesiui. Iš savo pusės jis pasakė, kad jam ši problema yra gerai pažįstama ir kad Venecuelos atstovai, dirbdami JTO ir Panamerikos Organizacijose, gali ta prasme mums padėti, ir jis tikisi, kad padės. Jis tikisi, kad visų demokratinių tautų pagalba ir mūsų Kraštas taps laisvas.

1953 m. vasario mėn. 10 d. VLSB Centro Valdyba pagerbė naujai išrinktąjį Prezidentą pulk. Marcos Perez-Jimenez, pasiųsdama jam sveikinimą visų šiame krašte gyvenančių lietuvių vardu. Į šį sveikinimą Prezidentas atsakė vasario 12 d. raštu.

Kultūriniai ir kiti Venecuelos lietuvių reikalai

1949 m. atvykęs į Venecuelą kun. A. Sabaliauskas, liepos mėnesį pradėjo leisti pirmąjį Venecuelos lietuvišką katalikišką, tautinės minties periodinį leidinį „Tėvų Kelią". Vėliau jis tapo mėnesiniu žurnalu. 1951 m. rugsėjo mėnesį jame buvo įvestas Centro Valdybos redaguojamas trijų puslapių skyrius „Bendruomenės Gyvenimas", kuriame atsispindėjo visas Venecuelos lietuvių gyvenimas.

Kad priaugančioji karta nenukentėtų ir neužmirštų savosios gimtosios kalbos ir kad susipažintų su savo tėvų gimtuoju kraštu bei istorija, tais pačiais 1949 metais buvo tvertasi organizuoti sekmadieninės vargo mokyklas. Tokios vargo mokyklos buvo įsteigtos Caracas'e, Valencijoje, Maracay ir Barquisimete.

Valencijoje ir Caracas'e buvo sudarytos tautinių šokių grupės, kurios nekartą viešai ir gražiai pasirodė, susilaukdamos simpatijų ir gražių atsiliepimų vietinėje spaudoje.

Valencijoje ir Caracas'e įsisteigė lietuvių krepšininkų komandos „Lituanica" ir „Vytis", kurios viešai pasirodė turnyruose. Apie šias komandas, ypač apie „Vytį", nemažai buvo vietinėje spaudoje atsiliepimų.

Praėjusiais metais „Vytis" žaisdama antroje kategorijoje, aštuonių komandų turnyre išsikovojo pirmąją vietą ir gavo tame turnyre skirtą pirmąjį prizą — statulą. Tai jau trečias „Vyties" laimikis, trečias prizas už laimėtas rungtynes.

Gražiai užsirekomendavo Venecuelos lietuvių skautų vadas dr. Neniškis ir skaučių vadeivė G. Diržienė su lietuviais skautais ir skautėmis.

Lietuvos tautinių švenčių dienomis, suruošta visa eilė viešų minėjimų (visose vietose, kur lietuviai gyvena) su meninėmis dalimis ir tautiniais šokiais, iš kurių vietiniai gyventojai išsinešdavo labai gerą įspūdį. Apskritai paėmus, pradžioje šiai visuomeninei veiklai buvo rodytas visų lietuvių didelis aktyvumas ir pritarimas.

Lietuvių Kolonijos negalavimai

Lietuvių kolonija Venecueloje, taip gražiai užsirekomendavusi tiek vietinių gyventojų tarpe, tiek lietuvių pasaulinėje spaudoje, paskutiniu metu pradeda apsiblausti.Jau kuris laikas nebematome viešai pasirodant tautinių šokių grupių. Kaikur jau nustojo veikusios sekmadieninės vargo mokyklos. Pastebimas pasyvumas ir kitose srityse. Mažiau tautiečių lanko lietuvių susirinkimus ir tautinių švenčių minėjimus. Atsiranda tarpusaviai asmeniniai nesutarimai, kurie atsiliepia ir visuomeninėje lietuvių veikloje. Gal tas rodomas pasyvumas ir apsileidimas yra tik laikinio pobūdžio, bet kaip tenka pastebėti lietuvių spaudoje, ta emigracinė liga pradeda užsikrėsti jau ne vienos kolonijos lietuviai. Nesiimdamas šio klausimo plačiau nagrinėti, norėjau tik pastebėti, kad prie bendruomenės pasyvumo daug prisideda visuomenės darbuotųjų neapdairumas, arba tokie visuomenės „veikėjai", kurie vieton ir vardan vienijimo, dirba skaldomąjį darbą. Todėl labai būtų pravartu prisiminti Venecuelos Lietuvių IV visuotinio atstovų suvažiavimo, 1952 m. spalio mėn. 19 d. komunikate suformuluotą dėsnį: „Kas pasinaudodamas demokratinio gyvenimo laisvėmis veikia be jokios atodairos į tai, kad kitam daro žalą, tas griauna mūsų bendruomenę".

V. Kuzavinis

Caracas, 1954 m. vasara.

PIRŠTU Į AKĮ

Kas yra blogiausia...

„Neviskas yra gera Rusijoje. Nepamirškite, grįžę į Angliją, pasakoti apie blogus dalykus, lygiai kaip ir apie gerus."

(Stalinas Anglijos parlamentarų grupei Maskvoje, 1945 m. sausio mėnesį.)

„Ką jūs laikote blogiausiu dalyku, kurį jums teko matyti Rusijoje?"

(Molotovas Anglijos parlamentarams Maskvoje, 1945 m. sausio mėn.)

„Faktą, kad aš tikiu, jog Stalinas yra vienintelis žmogus visoje Sovietų Sąjungoje, kuris galėjo mums duoti aną patarimą."

(Anglijos parlamentaras Molotovui.)

Tik tas vienas atlaikė...

Individualus ūkininkas (jedinoličnik) turėjo gaidį, šunį ir jautį. Vieną gražią dieną jie pareiškė ūkininkui turį per akis jo reakcionieriškos sodybos ir nusikėlė į artimiausią kolchozą.

Po savaitės gaidys grįžo, prašydamas ūkininką priimti jį atgal, nes jam nusibodo nuo aušros ligi sutemų stovėti ant mėšlo krūvos ir giedoti: „Tegyvuoja Malenkov!

Netrukus grįžo ir šuva. Atsidūsėjęs tarė: „Garbė Dievui, vėl galiu loti. Visą savaitę turėjau ištylėti užsičiaupęs, nes kolchozas kimšte prikimštas MVD šnipų.

O jautis taip ir negrįžo. Kai po kurio laiko ūkininkas nuvyko į kolchozą pasiteirauti, rado jį sėdint už didelio stalo. „Grįžti?", pareiškė jautis į ūkininko paklausimą. „nieku gyvu. Aš baigiau pereitą savaitę ideologinius kursus ir dabar esu vietos kompartijos sekretorius."

Valiutos reformos priežastis

Mirė Klement Gottwald, Maskvos statytasis Čekoslovakijos prezidentas. Skuba į dangų, beldžiasi į vartus. Šv. Petras atidaro vartus, atpažįsta atvykusįjį ir jam pareiškia: „Tau čia vietos nėra".

Gottwaldui nespėjus nuo vartų pasitraukti, prieina prie Šv. Petro ūbagas. Šv. Petras be žodžio jį į dangų įsileidžia. Po kurio laiko ateina kitas ūbagas. Ir tas įleidžiamas.

Gottwald vėl beldžiasi ir, Šv. Petrui pasirodžius tarpuvartėje, jį klausia: „Gerbiamas Šv. Petre, ar galiu iš dangaus paskambinti telefonu?

Šv. Petras sutiko. Gottwald skambina jį pakeitusiam Maskvos dėto prezidento poste Antoni Zapotockiui ir sako: „Klausyk, Tonda, čia kalba Klement. Į dangų gali patekti tik ūbagai, daryk tad ką nors."

Ir Zapotocky padarė. Įvedė valiutos reformą.

Jeigu apie ką nors neteisingai sakai: tai yra išdavikas, arba jei apie ką nors neteisingai sakytum: tai šnipas — būk tikras, kad tuo pat metu kiti tą pat sakys apie tave.

A. Mickevičius

LRS-vės ORGANIZACIJOJE

KORESPONDENCIJOS

TAIP IRGI GALIMA SANTARVĘ PAREMTI

Atrodo, kad Dr. V. Kudirka buvo labai teisingas, prieš 60 metų pasakydamas: „Rūpinimasis laikraščiais tiesiai parodo rūpestį idėja, vardan kurios laikraščius leidžiame"...

Jeigu visa be išimties lietuvių idėjinė spauda užsieniuose šiandien skundžiasi sunkumais ir reguliariai gali išeidinėti, gaudama tik šiokios ar kitokios papildomos paramos arba iš ją leidžiančių organizacijų ar tiesiogiai iš skaitytojų, tai tas labai aiškiai ir stačiai „matematiškai" parodo, kad mūsų tautiečių susirūpinimas lietuviškumo bei laisvės kovos idėjomis yra žymiai menkesnis, negu iškilmingomis progomis pasigarsinama.

O idėjinę lietuvių spaudą užsieniuose nesunkiai būtų galima išlaikyti, jeigu reikšis bent šios dvi sąlygos: pirma, gyvas tiesioginis tautiečių rūpestis lietuvių kultūros ir laisvės kovos idėja, ir antra nuoširdi organizacinė pastanga surasti kitokių, netiesioginių, priemonių spaudai paremti.

Los Angeles ir apylinkių (Kalifornijoje, JAV) lietuviška kolonija, palyginti su kitomis Amerikos lietuvių kolonijomis, yra gana negausi. LRS skyrius savo narių skaičiumi čia taip pat negali būti gausus. SANTARVĖS prenumeratorių čia taipgi negali susirasti nei tūkstančiais, nei šimtais (bet pasidarbavus, gali susirasti bent dešimtimis). O tačiau pasirodė, kad ir tokiomis kukliomis aplinkybėmis SANTARVĖS žurnalo leidimą galima paremti.

Pajutus, kad mūsų žurnalo vietiniai prenumeratoriai ir skaitytojai tam noriai pritartų, Los Angeles LRS skyriaus iždininko B. Gedimino pasiūlymu, skyriaus Komitetui talkininkaujant, š.m. rugsėjo 19 d. buvo nutarta suruošti kiek platesnį žurnalo prenumeratorių, skaitytojų bei bičiulių pobūvį, iš kurio gautas visas pelnas buvo numatytas paskirti SANTARVĖS žurnalo leidimo sustiprinimui ateinantiems metams.

Pobūvis buvo ruoštas paskubomis, beveik improvizuotai, keturiems penkiems asmenims sutikus praktiškai pasidarbuoti. SANTARVĖS prenumeratoriai ponai Vaitekai (Burbank, Calif.) mielai sutiko leisti pasinaudoti pobūviui jų erdvia rezidencija ir suteikti „technikinės" pagalbos. Su asmeniškais pakvietimais į pobūvį susirinko per 60 asmenų, Santarvės skaitytojų ir bičiulių, senųjų lietuvių, tremtinių ir studentų.

Iš vaišių, aukų ir naujų prenumeratų gauta SANTARVEI ateinantiems metams per 80 dolerių pajamų. Ir tai tik vieno paskubomis organizuoto pobūvio metu. Suprasdami pobūvio tikslą — paremti kultūrinę ir rezistencinę spaudą tiesiogiai, — atsikrai paaukojo SANTARVĖS leidimui sustiprinti lietuvių kilmės pramonininkas S.L. Fabian 15 dol., Lietuvos garbės konsulas Dr. J.J. Bielskis 5 dol., Br. Gediminas 5 dol., J. Uždavinys 5 dol., inž. A. Bimbiris 2 dol., J. Miliūnas 4,50 dol., J. Vidžiūnas 4,50 dol., H. Hansen 1 dol., A. Zutkus 1 dol., Rašant šią korespondenciją, dar ne visos aukos buvo galutinai suvestos, dar pora asmenų žadėjo prisidėti stambesnėmis aukomis.

LRS Los Angeles skyriaus komitetas per vietos radijo lietuviškąjį pusvalandį padėkojo visiems pobūvio dalyviams ir rėmėjams (jų tarpe dar prof. M. Biržiškai, pulk. I. Šešplaukiui, pulk. B. Pulkaunikui, maj. A. Muchliai, Vladui Bakūnui, P. Janulaičiui su šeimomis ir visiems kitiems, o taipgi daug prisidėjusioms prie darbo E. Pamataitienei, D. Railienei ir Masonui). Visos gautos pajamos SANTARVĖS administracijai jau pasiųstos.

Toks pobūvių ar platesnio masto vakarų su programomis ruošimas spaudai paremti Amerikoje nuo seno praktikuojamas beveik visų laikraščių. To ligšiol nedarė SANTARVĖS skaitytojai. Aprašytasis mažas pavyzdys rodo, kad ir mes neturėtume pamiršti šios priemonės.

Vietovėse, kur yra LRS skyriai arba daugiau prenumetratorių, tokių pobūvių ar vakarų žymiai platesniu mastu suruošimas yra visai įmanomas. Gautos papildomos pajamos galėtų sudaryti žymią naują bazę sutvirtinti mūsų žurnalo leidimą ir jo nuolatinį gerinimą. Tai dera ypač Jungtinėse Valstybėse, Kanadoje, Australijoje ar Pietų Amerikoje, kur tuo tarpu nėra palankių sąlygų LRS organizaciniam tinklui plėstis.

Rezistencinė spauda šiandien yra stipriausia priemonė lietuvių atsparumo dvasiai palaikyti užsieniuose ir telkti jėgas Tėvynės išlaisvinimui paremti.

A. Margis

KNYGŲ PARAŠTĖJE

NAUJAS BONAPARTAS „NEIŠVENGIAMAS"..

1953 m. SANTARVĖS 3 nr. rašėme apie Isaac Deutscher išleistą Stalino politinę biografiją. Tuomet pridėjome pastabą, kad „nors autorius tik labai paviršutiniškai tepaliečia Baltijos valstybių epizodą stalinizmo užkariavimuose, jo veikalas rekomenduotinas pastudijuoti lietuvių politikams, kaip objektyvi medžiaga mūsų problemoms ir mūsų ateičiai".

Tą mintį palaikytume ir dabar. Tačiau ją reikia kiek papildyti.

Stalinui mirus, I. Deutscher skubiai išleido naują veikalą „Russia after Stalin", dėl kurio minčių prancūzų žurnaluose kilo aštrių ir įdomių diskusijų. Pasirodė, kad Deutscher'io tyrinėjimais ir ypač jo išvadomis toli gražu nevisur galima pasitikėti. Autorius seniau yra buvęs komunistas, paskui nusisukęs nuo jo ir atkakliai kovojęs prieš „stalinizmą", bet jo mąstymas ir šiandien tebėra suvaržytas senų prietarų.

Atsakydamas savo kritikams, I. Deutscher prancūzų žurnale **Esprit** apie Rusijos režimo tolimesnę raidą po Stalino mirties taip samprotavo: „Pasirinkimas vis tebelieka tarp komunizmo demokratinės evoliucijos ir vienos ar kitos rūšies karinės diktatūros".

Žinomas prancūzų publicistas Raymond Aron savo kontratakoje per **Preuves** žurnalą labai aštriai atrėmė Stalino biografo išvedžiojimus. Deutscher skelbia, kad jei Vakarai dabar atmestų Stalino įpėdinio pasiūlymus taikiai sugyventi, tai „neišvengiamai" atsiras „rusiškas Bonapartas", kuris Rusijoje nušluos kompartijos sekretorius ir pradės karą, užimdamas visą Vakarų Europą... Prancūzui tokia „neišvengiama" prielaida atrodo abejotina, o yra tik raginimas vakariečiams palankiai klausyti Kremliaus sirenų melagingų „taikos pasiūlymų".

Raymond Aron iš esmės kritikuoja visą Deutscher'io marksistinį metodą Rusijos ir stalinizmo klausimams nagrinėti. Jis labai vykusiai pajuokia vadinamąją „istorinio neišvengiamumo" tezę. Stalinas, pagal jo biografą, esą vis norėjęs gero, bet viskas praktikoje pavirto į blogą. Gyvenimas Rusijoje Stalino laikais vis taip ėjęs, kad Stalinui tekdavę praktikoje pasielgti priešingai, negu jis norėjęs ir skelbęs teorijoje... Ir tai, ką bolševizmas padarė Rusijoje, kitaip nei „negalėję būti". Carizmui žlugus, tik bolševikai galėję perimti valdžią. Baisiausi žiaurumai, demokratinių laisvių panaikinimas ir ekonominis skurdas atsirado dėlto, jog bolševikai panorėjo skubiai industrializuoti Rusiją. Ypatingas sovietų režimo žiaurumas ir klastingumas buvęs dėlto, kad Stalinas ir kaikurie jo artimi bendradarbiai buvo azijatiškos kilmės. Taigi, terorizmas priklausąs ne bolševizmo prigimčiai, bet Azijai. O šiaip marksizmas, kontroliuojamoji ekonomija ir bendras praturtėjimas, krūvon sudėjus, dabar turėtų vesti į režimo sudemokratinimą.

Anot Arono, visi tokie išvedžiojimai yra gryniausi „marksistinio neišvengiamumo" svaičiojimai. Su tokiomis teorijomis galima pateisinti ar bent „suprasti" ir priverčiamųjų darbų vergiją Sibire ir tai, kad Stalinas „nenorėjo" okupuoti šimtą milionų europiečių po pastarojo karo, bet tik aplinkybės jį prie to „privertė", arba kad naujas rusiškas Bonapartas, kuris sieks taikos, bus priverstas skubiai pradėti naują užkariavimo žygį į Vakarus, jeigu tik dabar vakariečiai neišties rankos tuo tarpu dar civiliniam Stalino įpėdiniui, ir taip toliau be galo.

Deutscher buvo ir pats tokiu skelbiasi, kad jis yra antikomunistas. Aron gi pavadina jį dar tiksliau — antiantikomunistas. Vadinasi, toks, kuris kovoja prieš stalinizmą, bet tuo pačiu metu yra labai piktas ir prieš tuos, kurie kitokiu būdu ar kitais sumetimais kovoja irgi prieš komunizmą.

Ar ne panašus likimas L. Trockio? Į amžiaus galą jis itin smarkiai kovojo prieš stalinizmą ir žuvo Meksikoje nuo pasiųsto Kremliaus agento rankos. Bet tai nereiškia, kad Trockis kovojo prieš marksizmą ir leninizmą, kaip lygiai nereiškia, kad jis dėl to nors per nago juodymą būtų priartėjęs prie demokratijos, liberalizmo ar kitokių srovių, kurios jau nuo daug seniau smerkia ne tik stalinizmą, bet ir komunizmą iš viso.

Šios diskusijos prancūzų žurnaluose mums tiksliau padeda suvokti Deutscher'io ir kitų panašių autorių „antiantikomunizmą".

Gintaras

ATSIŲSTA PAMINĖTI

Baltijos Žuvėdra — GRANDINĖS — atsiminimų romanas, I dalis, **Gintaro Krantuos**, 159 psl. Išleido ir atspaudė Leidykla „Argentinos Lietuvių Balsas", Casilla de Correo 303, Buenos Aires, Argentina, 1954 m.

Kalendorius 1954 metams — „Argentinos Lietuvių Balso" leidinys. 64 psl., iliustruotas.

REDAKCIJOS IR ADMINISTRACIJOS adresas:
SANTARVĖ, c/o D. Banaitis, 18, Melnott Street, Rochdale, Gr. Britain.

ADMINISTRACIJOS JAV-ėse adresas:
SANTARVĖ, c/o M. Židonis, 78 Nash Str., New Haven, Conn., U.S.A.

ATSTOVAI:

AUSTRALIJOJE — L. Baltrūnas, 295 Hoddle str., Abbotsford, N. 9, Vic.
BRAZILIJOJE — M. Laupinaitis, Caixa Postal 118, Sao Paulo
KANADOJE — A. Kuolas, 143, Claremont st., Toronto, Ont.
PRANCŪZIJOJE — J. Masiulis, 6, rue Massenet, Paris, 16e.
VOKIETIJOJE — K. Drunga, (14b) Tuebingen, Hechingerstr. 10.
VENEZUELOJE — Vl. Kuzavinis, Urbanizacion Delgado Chalbaud, Vereda 23 Nr. 5, Coche, Caracas.

SANTARVĖS atskiro Nr-io kaina: JAV-ėse ir Kanadoje — 50 cnt., D. Britanijoje ir Australijoje — 2/-, Prancūzijoje — 100 fr., Vokietijoje — 1 DM, Švedijoje — 1,5 šv. kr., Šveicarijoje — 1,50 šv. fr.

SANTARVĖS metinė prenumerata: JAV-ėse ir Kanadoje — 4 dol. 50 cnt., D. Britanijoje ir Australijoje — 15/-, Prancūzijoje — 900 fr., Vokietijoje — 9 DM., Švedijoje — 12 šv. kr., Šveicarijoje — 12 šv. fr.

Kituose kraštuose atitinkamai kainai J. A. V. pagal vietinės valiutos kursą.
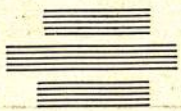
Printed by NIDA PRESS, 3, Southern Row, London, W. 10.